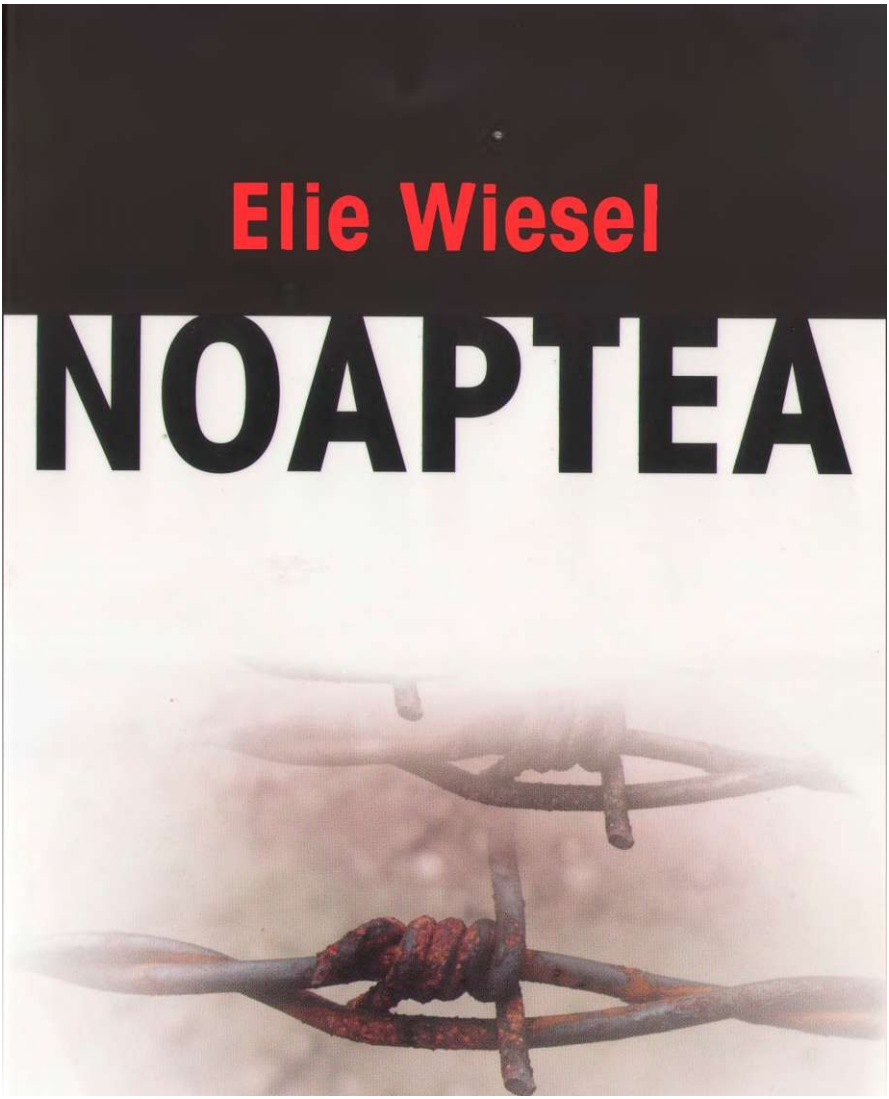

Corint
Elie Wiesel
NOAPTEA

Născut în 1928 la Sighet, în România, Elie Wiesel a fost deportat în 1944, împreună cu întreaga familie, la Auschwitz, unde aveau să-şi găsească sfârşitul mama, sora mai mică şi tatăl său. Publicată pentru prima dată în 1958 la Editions de Minuit, *Noaptea* este prima carte semnată de Elie Wiesel, povestea experienţei pe care a trăit-o în

lagărele de exterminare naziste (Auschwitz, Birkenau, Buna, Gleiwitz). De atunci, autorul a scris peste cincizeci de opere ficţionale şi nonficţionale: romane, povestiri, eseuri, mărturii, interviuri, militând constant pentru drepturile omului şi pentru condamnarea ororilor Holocaustului. În 1986 a primit Premiul Nobel pentru pace, iar în 1996 a fost numit membru al Academiei Americane de Artă şi Literatură. Din 2001 este membru de onoare al Academiei Române, Institutul Naţional pentru Studierea Holocaustului din România purtâ**ndu-**i numele. În prezent este directorul Centrului pentru studii iudaice de la Universitatea din Boston.

Redactare: Marieva Cătălina Ionescu Tehnoredactare computerizată: Cristina Gvinda Coperta: Valeria Moldovan

© 2006 by Les Editions de Minuit

Toate drepturile asupra acestei ediţii în limba română aparţin

Editurii CORINT, parte componentă a GRUPULUI EDITORIAL CORINT.

ISBN 978 – 973 – 135 – 682 – 2

Redacţia şi administraţia:

Str. Mihai Eminescu nr. 54 A, sector 1, Bucureşti Tel.: 021.319.47.97; tel. /fax: 021.319.48.20

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României WIESEL, ELIE

Noaptea / Elie Wiesel; trad. din lb. franceză de Lia De cei; cuvânt-înainte de François Mauriac.

— Bucureşti: Corint, 2012 ISBN 978 – 973 – 135 – 682 – 2

I. De cei, Lia (trad.)

II. Mauriac, François (pref.)

821.111 (73) - 31 = 135.1 821.133.1 – 31 = 135.1

Elie Wiesel

NOAPTEA

Prefaţă de Elie Wiesel Cuvânt-înainte de François Mauriac

Traducere şi note de Lia De cei

Corint

În memoria părinţilor mei şi a surorii mele mai mici, Tzipora

Prefaţă de Elie Wiesel la această nouă ediţie

Dacă în viaţa mea ar fi trebuit să scriu o singură carte, *Noaptea* ar fi aceea. La fel cum trecutul trăieşte în prezent, toate cărţile mele de după *Noaptea*, **într-**un sens profund, poartă marca acesteia; afirmaţia este valabilă şi pentru lucrările care tratează teme biblice, talmudice sau hasidice: nu pot fi înţelese dacă nu ai citit**-**o.

De ce am scris**-**o?

Pentru a nu înnebuni sau, dimpotrivă, pentru a înnebuni şi a înţelege mai bine nebunia, marea, terifianta nebunie care şi**-**a făcut apariţia brusc în istorie şi în conştiinţa unei omeniri ce oscila între puterea răului şi suferinţa victimelor?

Am făc**ut-**o oare pentru a le oferi oamenilor cuvinte, amintiri, mijloace cu care să poată evita ca Istoria să se repete, cu implacabila ei atracţie pentru violentă?»

Sau mai degrabă am **făcut-**o pur şi simplu pentru a lăsa o urmă a încercărilor prin care am trecut la vârsta la care adolescentul nu cunoaşte despre moarte şi rău decât ceea ce descoperă în cărţi?

Anumiţi cititori mi**-**au spus că am supravieţuit pentru a scrie acest text. Nu sunt convins. Nu ştiu cum am reuşit să supravieţuiesc; prea slab şi prea timid, nu am făcut nimic pentru asta. A fost oare un miracol? Habar n**-**am. Dacă a putut sau a vrut să realizeze un miracol în favoarea mea, cerul ar fi putut sau ar fi trebuit foarte bine să facă la fel pentru alţii, mai merituoşi decât mine. Prin urmare, nu pot mulţumi decât hazardului. Totuşi, pentru că am supravieţuit, am datoria să dau un sens supravieţuirii. Oare pentru a desluşi acest sens am pus pe hârtie o experienţă în care nimic nu avea sens?

De fapt, odată cu trecerea timpului, trebuie să mărturisesc că nu ştiu sau că nu mai ştiu ce am vrut să obţin cu toate cuvintele mele. Ştiu numai că, fără această mică lucrare, viaţa mea de scriitor sau viaţa mea pur şi

simplu nu ar fi fost ceea ce este: cea a unui martor care se consideră obligat, din punct de vedere moral şi uman, să împiedice duşmanul să obţină o victorie postumă, ultima, ştergâ**ndu-**şi crimele din memoria oamenilor.

Astăzi, graţie documentelor autentice care ne parvin din numeroase surse, este clar: dacă la începutul regimului nazist, şefii SS au încercat să fondeze o societate fără evrei, scopul lor final a fost să lase în urmă o lume în ruine, în care evreii nici să nu fi existat vreodată. Iată de ce, în Rusia, în Ucraina, în Lituania, ca şi în Bielorusia, peste tot unde *Einsatzgruppen* executau „soluţia finală” asasinând cu mitralierele mai bine de un milion de evrei, bărbaţi, femei şi copii, înainte de a**-**i arunca în imense gropi comune, săpate chiar de condamnaţi, unităţi speciale dezgropau ulterior cadavrele pentru a le arde sub cerul liber. Astfel, pentru prima dată în istorie, evreii, ucişi de două ori, nu au putut fi îngropaţi în cimitire.

În alţi termeni, războiul pe care Hitler şi acoliţii lui îl purtau cu evreii viza de asemenea religia iudaică, cultura iudaică, tradiţia iudaică, adică memoria iudaică.

Cu siguranţă, la un moment dat mi**-**a devenit clar că, deoarece Istoria va fi **într-**o zi judecată, eu trebuia să depun mărturie pentru victime, dar nu ştiam cum să o fac. Aveam foarte multe lucruri de spus, dar nu aveam cuvintele cu care să le spun. Conştient de sărăcia mijloacelor mele, vedeam cum limbajul se transformă **într-**un obstacol. Ar fi trebuit să se inventeze un alt limbaj. Trădat, corupt, pervertit de duşman, cum putea fi reabilitat şi umanizat cuvântul? Foamea, setea, frica, transportul, trierea, focul şi cuptorul: aceste cuvinte înseamnă un anumit lucru, dar în vremurile acelea însemnau altceva. Scriind în limba mea maternă, şi ea maltratată, mă opream la fiecare frază şi îmi spuneam: „Nu e asta”. O luam de la capăt. Cu alte verbe, cu alte imagini, cu alte lacrimi mute. Tot nu era asta. Dar ce înseamnă exact „asta”? Este ceea ce se ascunde, ceea ce se acoperă cu un văl pentru a nu fi furat, uzurpat, profanat. Cuvintele existente, cele din dicţionar, mi se

păreau slabe, sărace, palide. Pe care să le folosesc pentru a povesti despre ultima călătorie către necunoscut în vagoanele plumbuite? Despre descoperirea unui univers dement şi rece, în care era uman să fii inuman, unde oamenii în uniformă disciplinaţi şi cultivaţi veneau pentru a ucide, în timp ce copiii năuciţi şi bătrânii epuizaţi ajungeau pentru a muri? Şi despărţirea, în noaptea în flăcări, ruptura de toate legăturile, distrugerea unei familii şi a unei întregi comunităţi? Şi dispariţia unei fetiţe evreice cuminţi şi frumoase, cu părul bălai şi cu surâsul trist, ucisă împreună cu mama ei, în chiar noaptea sosirii lor?

Cum să le evoc fără să-mi tremure mâna şi fără ca inima să mi se frângă pentru totdeauna?

Adânc în sufletul lui, martorul ştia, aşa cum o ştie uneori şi astăzi, că mărturia lui nu va fi primită. Numai cei care au cunoscut lagărul de la Auschwitz ştiu ce însemna acesta. Ceilalţi nu o vor şti niciodată.

Măcar vor înţelege?

Oare vor putea să înţeleagă, ei, pentru care este o datorie umană, nobilă şi imperativă, să-i protejezi pe cei slabi, să-i vindeci pe bolnavi, să-i iubeşti pe copii şi să respecţi înţelepciunea bătrânilor, ei bine, vor putea să înţeleagă cum, în acest univers blestemat, stăpânii se înverşunau să-i tortureze pe cei slabi, să ucidă bolnavii, să masacreze copiii şi bătrânii?

Nu o vor face pentru că martorul nu se exprimă cum trebuie? Motivul este diferit. Nu pentru că exprimarea martorului neîndemânatic este stângace nu vor înţelege; el explică atât de stângaci pentru că ei nu înţeleg.

Şi totuşi, în adâncul fiinţei sale, el ştie că, în această situaţie, îi este interzis să tacă şi este dificil, dacă nu imposibil, să vorbească.

Trebuia deci să persevereze. Şi să vorbească fără cuvinte. Şi să încerce să se încredinţeze tăcerii care le îmbracă, le învăluie şi le depăşeşte. Şi toate acestea cu sentimentul că un pumn de cenuşă acolo, la Birkenau, cântăreşte mai mult decât toate poveştile despre acest loc

blestemat. Căci, cu toate că m-am străduit din greu să exprim inexprimabilul, „tot nu este asta”.

Să fie oare acesta motivul pentru care manuscrisul – scris în idiş şi având titlul *şi lumea a tăcuty* tradus în franceză mai întâi, apoi în engleză – a fost respins de toate marile edituri pariziene şi americane, şi asta în pofida eforturilor neobosite ale marelui François Mauriac? După mai multe luni şi vizite personale, a reuşit să-l plaseze.

În ciuda faptului că am făcut numeroase tăieturi, versiunea originală în idiş este lungă. Jérôme Lindon, legendarul patron al micii, dar prestigioasei Editions de Minuit, a realizat versiunea franceză prescurtată. Am acceptat maniera lui de a elimina detaliile inutile din text, căci mă temeam de tot ce putea fi de prisos. Aici, numai substanţa conta. Respingeam abundenţa. Să povestesc prea mult mă speria mai tare decât să spun mai puţin. Nu este sănătos să scoţi totul din memorie, dar nici să o laşi să dea pe dinafară.

Exemplu: în idiş, povestea începe cu aceste reflecţii lipsite de iluzii:

„La început a fost credinţa, puerilă; şi încrederea, vană; şi iluzia, periculoasă. Noi credeam în Dumnezeu, aveam încredere în om şi trăiam cu iluzia că, în fiecare dintre noi, se află o scânteie sacră din flacăra aşa-numitei *Shekina*, pe care fiecare dintre noi o poartă, în ochi şi în suflet, un reflex al imaginii lui Dumnezeu.

A fost sursa, dacă nu cauza tuturor nenorocirilor noastre”.

În altă parte, alte pasaje din idiş. Despre moartea tatălui meu, despre eliberare. De ce să nu le includ în această nouă traducere? Prea personale, prea intime poate, trebuie să rămână printre rânduri. Şi totuşi.

Mă revăd în noaptea aceea, una dintre cele mai cumplite din viaţa mea:

„«Leizer (Eliezer în idiş), fiul meu, vino… Vreau să-ţi spun ceva… Numai ţie… Vino, nu mă lăsa singur… Leizer…»

I-am auzit vocea, am priceput sensul cuvintelor lui şi

am înţeles dimensiunea tragică a momentului, dar am rămas la locul meu.

Era ultima lui dorinţă – să mă aibă alături de el în momentul agoniei, când sufletul urma să se detaşeze de trupul lui maltratat –, dar nu i-am îndeplinit-o.

Îmi era frică.

Frică de lovituri.

Iată de ce am rămas surd la rugăminţile lui.

În loc să-mi sacrific viaţa mizerabilă şi putredă şi să mă duc la el, să-i iau mâna, să-l îmbărbătez, să-i arăt că nu este singur, că sunt alături de el, că îi simţeam durerea, în loc de toate astea, am rămas mai departe întins la locul meu şi l-am rugat pe Dumnezeu ca tata să înceteze să mă mai strige pe nume, să înceteze să strige, ca să nu fie bătut de responsabilii barăcii.

Dar tata nu era conştient.

Vocea lui tânguitoare şi stinsă continua să străpungă tăcerea şi mă chema, numai pe mine.

Ce **s-**a întâmplat? Soldatul SS **s-**a înfuriat, **s-**a apropiat de tata şi l-a lovit peste cap: «Taci, bătrâne! Taci odată!»

Tata nu a simţit loviturile de bâtă; eu însă le-am simţit. Şi cu toate acestea, nu am reacţionat. L-am lăsat pe soldatul SS să-l bată pe tata. L-am lăsat pe bătrânul meu tată să agonizeze singur. Mai rău: eram supărat pe el pentru că făcea zgomot, plângea, provoca loviturile…

«Leizer! Leizer! Vino, nu mă lăsa singur…»

Vocea lui venea de tare departe, de tare aproape.

Dar nu m-am mişcat.

Nu am să mi-o iert niciodată.

Niciodată nu voi ierta lumii că mi-a închis gura, că a făcut din mine un alt om, că a trezit în mine diavolul, spiritul cel mai josnic, instinctul cel mai sălbatic. (…)

Ultimul lui cuvânt a fost numele meu. O chemare.

Iar eu nu am răspuns”.

În versiunea idiş, povestea nu se sfârşeşte cu oglinda spartă, ci cu o meditaţie mai degrabă pesimistă despre actualitate:

„… Şi acum, la zece ani după Buchenwald, îmi dau seama că lumea uită. Germania este un stat suveran. Armata germană a fost reînfiinţată. Lise Koch, femeia sadică de la Buchenwald, are copii şi este fericită. Criminalii de război se plimbă pe străzile din Hamburg şi München. Trecutul este şters, relegat şi uitat.

Germanii şi antisemiţii spun lumii că întreaga poveste a celor şase milioane de evrei asasinaţi nu este decât o legendă, iar lumea, în naivitatea ei, o va crede, dacă nu astăzi, atunci mâine sau poimâine…

…Nu sunt destul de naiv ca să cred că această carte va schimba cursul istoriei şi că va zdruncina conştiinţa umanităţii.

Cartea nu mai are puterea pe care o avea altă dată.

Cei care au tăcut ieri vor tăcea şi mâine”.

O altă întrebare pe care cititorul ar avea dreptul să o pună: de ce apare această nouă ediţie, de vreme ce prima există de patruzeci şi cinci de ani? Dacă nu este destul de fidelă sau de bună, de ce am aşteptat atât de mult pentru a o înlocui cu una care este mai bună şi mai apropiată de original?

Ceea ce spun despre ediţia în limba engleză este valabil şi pentru ediţia în limba franceză. Mai este oare nevoie să amintesc că, în acea epocă, eram un debutant necunoscut, iar engleza mea, ca şi franceza de altfel, lăsa încă de dorit? Atunci când un editor londonez, după cum m-a informat agentul de la Editions de Minuit, Georges Borchardt, a găsit o traducătoare, i-am mulţumit. Am citit traducerea şi mi **s-**a părut satisfăcătoare. Nu am recitit-o. Între timp, am avut fericirea ca anumite lucrări scrise de mine să fie traduse de Marion, soţia mea. Traducătoare foarte bună, ea îmi cunoaşte vocea şi ştie să o transmită mai bine decât oricine altcineva. Am noroc: invitată de editorii de la Farrar, Strauss & Giroux să facă o nouă traducere, ea a acceptat. Sunt convins că şi cititorii îi vor fi recunoscători. Datorită ei, am putut să corectez pe ici, pe colo câte o expresie sau o impresie greşită. Exemplu: evoc prima călătorie nocturnă în vagoanele plumbuite şi

menţionez că anumite persoane profitaseră de întuneric pentru a se deda la acte sexuale. Este fals. În textul idiş, spun că „unii tineri, fete şi băieţi, **s-**au lăsat pradă instinctelor lor erotice”. Am verificat în mai multe surse absolut sigure. În tren, toate familiile erau încă împreună. Câteva săptămâni de ghetou nu reuşiseră să ne degradeze comportamentul până în punctul în care să ne încălcăm obiceiurile, moravurile şi legile străvechi. Este posibil să fi existat atingeri timide. Asta a fost tot. Nimeni nu a mers mai departe. Atunci pentru ce am spus-o în idiş şi am permis să fie tradusă această propoziţie în limbile franceză şi engleză? Singura explicaţie posibilă: vorbesc despre mine însumi. Pe mine mă condamn. Îmi imaginez că adolescentul care eram atunci, în plină pubertate, deşi profund pios, nu putea rezista imaginarului erotic îmbogăţit de proximitatea fizică a bărbaţilor şi femeilor.

Un alt exemplu, minor de data aceasta: este vorba despre un racursi. Evocând rugăciunea comună improvizată, în seara de Roch-Hashana, povestesc că m-am dus la tata pentru a-i săruta mâna, aşa cum o făceam acasă; am uitat să notez că ne aflam pierduţi în mulţime. Marion, atentă la precizie, a descoperit şi acest detaliu.

Acestea fiind zise, recitind această mărturie, detaşat, îmi dau seama că am făcut bine să nu aştept prea mult timp. Odată cu trecerea anilor, m-am surprins – pe nedrept – că mă îndoiam de anumite episoade. Povestesc prima mea noapte *acolo*. Descoperirea realităţii dincolo de gardurile de sârmă ghimpată. Avertismentele unui deţinut veteran, care ne-a sfătuit să minţim în legătură cu vârsta noastră: tata trebuia să spună că este mai tânăr, iar eu trebuia să spun că sunt mai în vârstă. Trierea. Mersul spre cuptoarele care se profilau pe un cer indiferent. Nou-născuţii aruncaţi în groapa în flăcări… nu am precizat că erau vii, cu toate acestea, o credeam. Apoi îmi spuneam: nu, erau morţi, altfel, mi-aş fi pierdut minţile. Şi totuşi, tovarăşii din lagăr i-au văzut odată cu mine, ca şi mine: erau vii atunci când îi aruncau în flăcări. Istorici precum Telford Taylor au confirmat-o. Şi nu am înnebunit. Această

viziune de coşmar va apărea în noua ediţie.

Înainte de a încheia această introducere, mi se pare important să subliniez convingerea mea că, la fel ca oamenii, fiecare carte are propriul destin. Uneori este vorba de durere, alteori de bucurie. Se întâmplă chiar ca o lucrare să le îmbine pe amândouă.

Mai sus am descris dificultăţile pe care le-a întâmpinat *Noaptea* la apariţie, acum patruzeci şi cinci de ani. Cu toată critica favorabilă, cartea se vindea prost. Subiectul, considerat morbid, nu interesa pe nimeni. Dacă un rabin îl menţiona în predicile sale, se găsea întotdeauna o persoană care protesta: „La ce bun să-i copleşim pe copii cu tristeţea trecutului?” De atunci, lucrurile **s-**au schimbat. Micul meu volum are parte de o primire la care nu mă aşteptam. Astăzi, îl citesc mai ales tinerii, la şcoală şi la universitate. Şi sunt mulţi.

Cum poate fi explicat acest fenomen? Mai întâi, trebuie atribuit schimbării survenite în mentalitatea marelui public. Dacă în anii 1950 şi 1960, adulţii care se născuseră înainte sau în timpul războiului manifestau faţă de ceea ce se numeşte Holocaust un fel de indiferenţă inconştientă şi indulgentă, acum acest lucru nu mai este adevărat.

Atunci, puţini editori au avut curajul să publice cărţi cu acest subiect. În zilele noastre, toţi le publică în mod regulat şi unii în fiecare lună. Şi e valabil şi pentru lumea academică. În epoca respectivă, puţine şcoli secundare sau superioare aveau cursuri pe acest subiect. Astăzi, astfel de cursuri sunt incluse în multe programe şcolare. Şi se numără printre cele mai populare.

De acum, tema Auschwitz face parte din cultura generală. Filme, piese de teatru, romane, conferinţe internaţionale, expoziţii, ceremonii anuale cu participarea celor mai prestigioase personalităţi ale ţării: subiectul a devenit de neevitat. Exemplul cel mai frapant este cel al Muzeului Holocaustului din Washington: de la inaugurarea lui, în 1993, l-au vizitat mai bine de douăzeci şi două de milioane de persoane.

Conştient că generaţia supravieţuitorilor se împuţinează de la o zi la alta, studentul sau cititorul contemporan descoperă că este fascinat de memoria lor.

Căci **într-**un grad superior şi ultim, este vorba de memorie, de originile şi de amploarea d, ca şi de rezultatul ei. O repet: exagerarea riscă să fie la fel de dăunătoare ca şi subestimarea. Între cele două, este de datoria noastră să alegem măsura, sperând în acelaşi timp că va fi apropiată de realitate.

Pentru supravieţuitorul care se doreşte martor, problema rămâne simplă: datoria sa este să depună mărturie atât pentru cei morţi, cât şi pentru cei vii, şi mai ales pentru generaţiile viitoare. Nu avem dreptul să le privăm de un trecut care aparţine memoriei comune.

Uitarea ar însemna pericol şi insultă. Să uiţi cuvintele ar însemna să le ucizi a doua oară. Şi dacă, în afară de ucigaşi şi de complicii lor, nimeni nu este responsabil pentru prima moarte, noi suntem vinovaţi pentru a doua.

Uneori, sunt întrebat dacă ştiu cum se poate „reacţiona” la Auschwitz; răspund că nu ştiu; nu ştiu nici măcar dacă la o tragedie de această amploare se poate reacţiona în vreun fel. Dar ştiu că responsabilitatea este o „reacţie”.

Când se vorbeşte despre această epocă blestemată şi tenebroasă, „răspundere” este cuvântul-cheie.

Dacă martorul **s-**a străduit şi a ales să depună mărturie, a făc**ut-**o pentru tinerii de azi, pentru copiii care se vor naşte mâine: nu vrea ca trecutul lui să devină viitorul lor.

Elie Wiesel

Cuvânt-înainte de François Mauriac

Primesc deseori vizite ale jurnaliştilor străini. Mi-e frică de ei, împărţit între dorinţa de a le pune pe tavă tot ce gândesc şi teama că ofer arme unui interlocutor ale cărui sentimente faţă de Franţa nu îmi sunt cunoscute. În timpul acestor întâlniri, sunt întotdeauna *neîncrezător.*

În dimineaţa aceea, tânărul israelian care îmi lua un interviu pentru un ziar din Tel-Aviv mi-a inspirat o

simpatie de care nu am simţit nevoia să mă apăr prea multă vreme, căci conversaţia noastră a devenit foarte repede personală. Am ajuns să evoc amintiri din vremea ocupaţiei. Nu întotdeauna întâmplările în care am fost implicaţi personal ne afectează cel mai mult. I-am mărturisit tânărului meu vizitator că nicio viziune a acelor ani întunecaţi nu m-a marcat atât de mult ca vagoanele pline cu copii evrei din Gara Austerlitz... Cu toate acestea, nu le-am văzut cu ochii mei, ci mi-au fost descrise de soţia mea, încă impresionată de oroarea pe care o simţise. Pe atunci, nu ştiam nimic despre metodele de exterminare naziste. Cine şi le-ar fi putut imagina? Dar acei mieluşei smulşi din braţele mamelor erau ceva ce depăşea orice imaginaţie. În ziua aceea, cred că am atins pentru prima oară secretul revoltător a cărui dezvăluire va fi marcat sfârşitul unei ere şi începutul alteia. Visul conceput de omul occidental al secolului al XVIII-lea, despre care a crezut că a început cu adevărat să se concretizeze în 1789, care, până la 2 august 1914, s-a hrănit din progresul Luminilor; din descoperirile ştiinţifice, acest vis a ajuns să se destrame pentru mine în faţa acelor vagoane ticsite cu copii – şi totuşi nici nu-mi trecea prin minte că vor ajunge în camera de gazare şi în crematoriu.

Iată ce i-am mărturisit jurnalistului şi, în timp ce suspinam: „De câte ori nu m-am gândit la copiii aceia!", el mi-a spus: „Sunt unul dintre ei". Era unul dintre ei! Văzuse cum mama lui, surioara adorată şi toţi ai lui, cu excepţia tatălui, dispar în cuptorul alimentat de nişte fiinţe vii. Cât despre tatăl lui, a asistat la martiriul acestuia, zi după zi, la agonia şi la moartea lui. Şi încă ce moarte! Cartea de faţă relatează toate acestea şi îi las pe cititori – care ar trebui să fie la fel de numeroşi ca aceia ai jurnalului Annei

Frank – să le descopere, şi să descopere, de asemenea, prin ce miracol a reuşit să scape acest copil.

Eu afirm că această mărturie, care vine după atâtea altele şi care descrie lucruri abominabile, despre care credeam că ştim totul, este totuşi diferită, singulară, unică. Ceea ce li s-a întâmplat evreilor din Sighet, micul oraş din

Transilvania[1] *orbirea lor în faţa unui destin de care ar fi avut timp să fugă şi căruia i* **s-***au abandonat cu o pasivitate de neconceput, surzi la avertismentele, la rugăminţile unui martor care scăpase de masacru şi care a văzut totul cu ochii lui, dar pe care au refuzat să-l creadă, luâ***ndu-***l drept nebun – aceste date ar fi fost, cu siguranţă, suficiente pentru a inspira o operă care, mi se pare, nu poate fi comparată cu nicio alta.*

*Totuşi, această carte extraordinară m-a atras prin***tr-***un alt aspect. Copilul care ne povesteşte aici istoria lui era un ales al lui Dumnezeu. Nu trăia, de când devenise conştient, decât pentru Dumnezeu, hrăni***ndu-***se din Talmud, cu ambiţia de a fi iniţiat în Cabala şi destinat celui veşnic. Ne-am gândit oare la consecinţa unei orori mai puţin vizibile, mai puţin frapante decât alte lucruri abominabile – cea mai cumplită dintre toate pentru noit oamenii cu credinţă: moartea lui Dumnezeu în sufletul acestui copil care a descoperit brusc răul absolut?*

Să încercăm să ne concentrăm asupra a ceea ce se petrece în sufletul lui, în timp ce ochii urmăresc cum se destramă pe cer inelele de fum negru ce ies din coşul cuptorului în care fuseseră aruncate mama şi sora lui mai mică, alături de alte mii de oameni: „N-am să uit niciodată *noaptea aceea, prima petrecută în lagăr; care a făcut din viaţa mea o noapte lungă şi de şapte ori zăvorâtă. N-am să uit niciodată fumul acela. N-am să uit niciodată feţişoarele copiilor ale căror trupuri le-am văzut preschimbâ***ndu-***se în volute de fum pe un cer mut N-am să uit niciodată flăcările acelea care mi-au mistuit pentru totdeauna credinţa. N-am să uit niciodată liniştea nopţii care m-a privat pentru eternitate de dorinţa de a trăi. N-am să uit niciodată clipele acelea în care Dumnezeu a murit pentru mine şi mi-am pierdut sufletul şi visurile, care au luat chipul deşertului. N-am să uit niciodată asta, chiar dacă aş fi*

---

1 Este vorba despre oraşul Sighetul Marmaţiei din România. în urma Dictatului de la Viena (30 august 1940), România a fost obligată să cedeze Ungariei horthyste o parte din teritoriul Transilvaniei în care se afla şi această localitate.

condamnat să trăiesc la fel de mult ca însuşi Dumnezeu. Niciodată”.

*Am înţeles atunci ceea ce-mi plăcuse de la bun început la tânărul israelian: acea privire de Lazăr înviat din morţi şi totuşi prizonier al locurilor întunecate prin care rătăcise, împletici***ndu-***se, peste cadavre pângărite. Pentru el, strigătul lui Nietzsche exprima o realitate aproape fizică: Dumnezeu a murit, Dumnezeul iubirii, al blândeţii şi al consolării, Dumnezeul lui Avraam, al lui Isaac şi Iacov* **s-***a disipat pentru totdeauna, sub privirile acestui copil în fumul holocaustului uman cerut de Rasă, cel mai lacom dintre toţi idolii. Oare pentru câţi evrei pioşi* **s-***a petrecut această moarte? În ziua oribilă, între acele zile oribile, în care copilul a asistat la spânzurarea (da!) unui alt copil, care avea, ne spune el, faţa unui înger nefericit, a auzit gemând pe cineva din spatele lui: „Unde este bunul Dumnezeu? Unde este? Şi am simţit cum, în adâncul fiinţei mele, o voce îi răspundea: Unde este? Uite-l aici – este spânzurat aici, pe eşafodul ăsta.*

În ultima zi din anul evreiesc, copilul asistă la ceremonia solemnă de Roch-Hashana. Aude miile de sclavi strigând **într-***un singur glas: „Binecuvântat fie numele celui veşnic!” Până nu demult,* **s-***ar fi prosternat şi el, cu adoraţie, cu teamă, cu iubire! Dar azi, se ţine drept, rezistă. Creatura umilită şi ofensată dincolo de tot ce poate fi închipuit pentru spirit şi pentru inimă desfide divinitatea oarbă şi surdă: „Azi, nu mai imploram. Nu mai eram capabil să gem. Dimpotrivă, mă simţeam foarte puternic. Eram acuzatorul. Iar acuzatul: Dumnezeu. Ochii mi se deschiseseră şi eram singur, teribil de singur pe lume, fără Dumnezeu, fără om. Fără dragoste, fără milă. Nu mai eram decât cenuşă, dar mă simţeam mai puternic decât Atotputernicul de care viaţa îmi fu*sese *multă vreme legată. În mijlocul acelei adunări care se ruga, eram ca un observator străin!*

Iar eu, care cred că Dumnezeu este iubire, ce puteam să-i răspund tânărului meu interlocutor ai cărui ochi albaştri păstrau reflexul acestei tristeţi de înger apărute

într-*o zi pe faţa copilului spânzurat*? *Ce i-am spus*? *l-am vorbit despre acel israelian, acel frate care îi semăna poate, acel răstignit a cărui cruce a cucerit lumea*? *l-am afirmat că ceea ce fusese pentru el o piatră de încercare a devenit pentru mine o piatră de hotar şi că acea concordanţă între cruce şi suferinţa oamenilor rămâne în ochii mei cheia acestui mister insondabil în care* **s-***a pierdut credinţa lui de copil*? *Sionul a apărut totuşi din crematorii şi din gropile comune*. *Poporul evreu a înviat din acele milioane de morţi*. *Prin ei credinţa trăieşte din nou*. *Nu cunoaştem preţul unei singure picături de sânge, al unei singure lacrimi*. *Totul este har*: *Dacă Dumnezeu este cel veşnic, ultimul cuvânt pentru fiecare dintre noi îi aparţine. Iată ce ar fi trebuit să-i spun copilului evreu*. *Dar nu am putut decât să-l îmbrăţişez şi să plâng*.

François Mauriac

CAPITOLUL I

I se spunea Moise Paracliserul, ca şi cum nu ar fi avut niciodată un nume de familie. Era omul bun la toate **într-**o sinagogă hasidică. Evreii din Sighet **–** micul oraş din Transilvania în care mi-am petrecut copilăria **–** ţineau mult la el. Era foarte sărac şi trăia de azi pe mâine. În general, locuitorii din oraşul meu îi ajutau pe cei săraci, dar nu-i iubeau deloc. Moise Paracliserul făcea excepţie. Nu supăra pe nimeni. Prezenţa lui nu încurca pe nimeni. Devenise maestru în arta de a se face insignifiant, de a deveni invizibil.

Fizic, avea stângăcia unui clovn. Te făcea să surâzi cu timiditatea lui de orfan. Mie îmi plăceau ochii lui mari, visători, pierduţi undeva în depărtare. Vorbea puţin. Cânta, mai degrabă fredona. Crâmpeiele pe care le puteai înţelege vorbeau despre suferinţa divinităţii, despre exilul Providenţei, care, după Cabala, îşi aşteaptă eliberarea în cea a omului.

L-am cunoscut la sfârşitul anului 1941. Aveam aproape treisprezece ani. Eram foarte credincios. Ziua, studiam Talmudul, iar noaptea, alergam la sinagogă pentru a plânge distrugerea Templului.

Într-o zi, l-am rugat pe tata să-mi găsească un învăţător care să mă ghideze în studierea Cabalei.

— Eşti prea tânăr pentru asta. Numai la treizeci de ani, a spus Maimonide, avem dreptul să ne aventurăm în lumea plină de pericole a misticismului. Trebuie să studiezi mai întâi materiile de bază pe care le poţi înţelege.

Tata era un om cultivat, mai deloc sentimental. Nicio efuziune, chiar în familie. Se ocupa mai mult de ceilalţi decât de ai săi. Comunitatea evreiască din Sighet îl respecta foarte mult; era consultat în legătură cu problemele publice şi chiar în chestiuni private. Eram patru copii. Hilda, cea mare; apoi Bea; eu eram al treilea şi singurul băiat; mezina, Judith.

Părinţii mei erau negustori. Hilda şi Bea îi ajutau. Locul meu, spuneau ei, era la şcoală.

— Nu există specialişti în Cabala la Sighet, îmi repeta tata.

Voia să-mi alunge această idee din minte. În zadar. Mi-am găsit singur un învăţător, în persoana lui Moise Paracliserul.

Mă văzuse **într-**o zi rugâ**ndu-**mă, la apus.

— De ce plângi în timp ce te rogi? m-a întrebat, ca şi cum m-ar fi cunoscut de când lumea.

— Nu ştiu, i-am răspuns, foarte tulburat.

Nu mă gândisem până atunci la asta. Plângeam pentru că… pentru că era ceva în mine care simţea că trebuie să plângă. Nu ştiam nimic mai mult.

— De ce te rogi? m-a întrebat el după câteva clipe.

De ce mă rugam? Ciudată întrebare. De ce trăiam? De ce respiram?

— Nu ştiu, i-am spus, mai tulburat şi mai stingherit. Nu ştiu.

Începând din ziua aceea, l-am văzut des. Îmi explica, insistent, că fiecare întrebare poseda o forţă pe care răspunsul nu o conţinea…

— Omul se înalţă spre Dumnezeu prin întrebările pe care i le pune, îi plăcea să repete. Iată adevăratul dialog. Omul întreabă şi Dumnezeu răspunde, însă noi nu

înţelegem răspunsurile. Pentru că vin din adâncul sufletului şi acolo rămân până la moarte. Adevăratele răspunsuri, Eliezer, nu le vei găsi decât în tine.

— Tu de ce te rogi, Moise? l-am întrebat.

— Eu mă rog la Dumnezeul care este în mine să-mi dea forţa şi puterea de a-i pune adevăratele întrebări.

Vorbeam aşa aproape în fiecare seară. Rămâneam în sinagogă după ce plecau toţi credincioşii, aşezaţi în întunericul în care tremurau încă flăcările câtorva lumânări pe jumătate consumate.

Într-o seară, i-am spus cât eram de nefericit că nu găseam la Sighet un învăţător care să mă iniţieze în Zohar, cărţile Cabalei, secretele misticii evreieşti. Mi-a surâs cu indulgenţă. După o lungă tăcere, mi-a spus:

— Există o mie şi una de porţi prin care să pătrunzi în livada adevărului mistic. Fiecare fiinţă umană are poarta sa. Nu trebuie să se înşele şi să vrea să pătrundă în livadă pe o poartă care nu este a lui. Este periculos pentru cel care intră şi pentru cei care se află înăuntru.

Iar Moise Paracliserul, săracul din Sighet care trăia de azi pe mâine, îmi vorbea ore întregi despre lucrurile limpezi şi despre misterele Cabalei. Cu el mi-am început iniţierea. Reciteam împreună, de zeci de ori, aceeaşi pagină din Zohar. Nu ca să o învăţăm pe de rost, ci pentru a găsi esenţa însăşi a divinităţii.

Şi tot în acele seri am căpătat convingerea că Moise Paracliserul mă va duce cu el în eternitate, în acele vremuri în care întrebarea şi răspunsul deveneau UNA.

Apoi, **într-**o bună zi, evreii străini au fost expulzaţi din Sighet. Moise Paracliserul era străin.

Înghesuiţi de jandarmii unguri în vagoane de vite, plângeau pe înfundate. Şi cei aflaţi pe peron plângeau. Trenul a dispărut dincolo de orizont; în urma lui a rămas un fum gros şi murdar.

În spatele meu, am auzit un evreu care suspina: – Ce vreţi? Aşa e la război… Deportaţii au fost uitaţi repede. La câteva zile după plecarea lor, se spunea că se află în Galiţia, la muncă, şi că erau chiar mulţumiţi de soarta lor.

Zilele au trecut. Săptămâni, luni. Viaţa a redevenit normală. Un vânt calm şi liniştitor sufla în toate casele. Negustorii făceau afaceri profitabile, elevii trăiau printre cărţile lor, iar copiii se jucau pe străzi.

Într-o bună zi, pe când intram în sinagogă, l**-**am zărit pe Moise Paracliserul aşezat pe o bancă, lângă uşă.

Mi**-**a povestit ce li se întâmplase lui şi tovarăşilor săi. Trenul cu deportaţi trecuse frontiera cu Ungaria şi, pe teritoriul polonez, fusese preluat de Gestapo. Şi se oprise. Evreii au fost coborâţi din tren şi urcaţi în camioane. Camioanele **s-**au îndreptat spre o pădure. Au fost obligaţi să coboare. Au fost obligaţi să sape nişte gropi mari. După ce şi**-**au terminat munca, oamenii Gestapoului au înce**put-**o pe a lor. Fără pasiune, fără grabă, şi**-**au doborât prizonierii. Unul câte unul, aceştia se apropiau de groapă şi acolo erau împuşcaţi în ceafă. Copiii erau aruncaţi în sus, ţinte pentru mitralierele care îi secerau. Toate acestea **s-**au petrecut **într-**o pădure din Galiţia, lângă Colomeea. Cum reuşise să scape Moise Paracliserul? Prin**tr-**un miracol. Rănit la picior, l**-**au crezut mort…

Zile şi nopţi la rând, a mers din**tr-**o casă de evrei în alta, povestind ce se petrecuse cu Malka, fetiţa care agonizase vreme de trei zile, şi povestea lui Tobie, croitorul, care implora să fie ucis înaintea fiilor săi…

Moise se schimbase. În ochii lui nu se mai citea bucuria. Nu mai cânta. Nu îmi mai vorbea despre Dumnezeu sau despre Cabala, ci numai despre ceea ce văzuse. Oamenii refuzau să creadă ce spunea, ba chiar şi să**-**l asculte.

— Încearcă să ne facă să**-**i plângem de milă. Ce imaginaţie…

Sau:

— Săracul de el, a înnebunit de**-**a binelea.

Iar el plângea:

— Oameni buni, ascultaţi**-**mă. Asta e tot ce vă cer. Nu vreau bani, nu am nevoie de milă. Ascultaţi**-**mă, striga el în sinagogă, între rugăciunea de la apus şi cea de seară.

Nici eu nu**-**l credeam. Mă aşezam uneori alături de el,

seara, după slujbă, şi îi ascultam poveştile, încercând să-i înţeleg tristeţea. Îmi era tare milă de el.

— Mă iau drept nebun, murmură el, şi din ochi îi curgeau lacrimi amare.

O dată, l-am întrebat:

— De ce vrei ca oamenii să creadă ce le spui? în locul tău, mi-ar fi indiferent dacă mă cred sau nu…

A închis ochii, parcă pentru a uita.

— Nu înţelegi, mi-a spus, disperat. Nu poţi să înţelegi. Am scăpat ca prin minune. Am reuşit să mă întorc aici. De unde am avut forţa asta? Am vrut să mă întorc la Sighet ca să vă povestesc despre moartea mea. Ca să vă pregătiţi cât mai este încă timp. Să trăiesc? Nu mai ţin la viaţă. Sunt singur. Dar am vrut să mă întorc şi să vă avertizez. Şi uite: nimeni nu mă ascultă…

Era spre sfârşitul anului 1942.

Apoi viaţa a reintrat în normal. Radio Londra, pe care îl ascultam în fiecare seară, anunţa veşti îmbucurătoare; bombardamente cotidiene în Germania, Stalingrad, pregătirile pentru deschiderea unui al doilea front, iar noi, evreii din Sighet, aşteptam zile mai bune, care, fără îndoială, aveau să vină cât de curând.

Am continuat să mă dedic studiilor mele. Ziua studiam Talmudul, iar noaptea, Cabala. Tata se ocupa de negoţul lui şi de comunitate. Bunicul meu a venit să petreacă Anul Nou cu noi, pentru a asista la slujbele celebrului rabin din Borşa. Mama se gândea deja că venise timpul să găsească un băiat convenabil pentru Hilda.

Astfel a trecut anul 1943.

Primăvara 1944. De pe Frontul de Est soseau veşti minunate. Nu mai exista nicio îndoială în legătură cu înfrângerea Germaniei. Nu mai era decât o chestiune de timp; poate de luni sau de săptămâni.

Pomii erau în floare. Era un an ca atâţia alţii, cu primăvară, cu logodne, căsătorii şi naşteri.

Oamenii spuneau:

— Armata Roşie avansează cu paşi mari… Hitler nu mai e în stare să ne facă rău, chiar dacă ar vrea…

Da, ne îndoiam până şi de dorinţa lui de a ne extermina.

Doar nu avea de gând să distrugă un întreg popor? Să extermine o populaţie dispersată în atât de multe ţări? Milioane de oameni! Cu ce mijloace? Şi în plin secol douăzeci!

Oamenii se interesau de tot felul de lucruri **–** de strategie, de diplomaţie, de politică, de sionism **–**, dar nu de propria soartă.

Până şi Moise Paracliserul amuţise. Obosise să vorbească. Umbla prin sinagogă sau pe străzi, cu ochii plecaţi, cu spatele încovoiat, evitând să**-**i privească în ochi pe ceilalţi.

În acea perioadă, încă mai era posibil să cumperi certificate de emigrare în Palestina. L**-**am rugat pe tata să vândă tot, să lichideze afacerea şi să plecăm.

— Sunt prea bătrân, fiule, mi**-**a răspuns. Prea bătrân pentru a începe o viaţă nouă. Prea bătrân pentru a o lua de la zero **într-**o ţară îndepărtată…

Radio Budapesta a anunţat venirea la putere a partidului fascist. Horty Miklós a fost obligat să ceară şefului Partidului Nyilas să formeze noul guvern[2].

Dar nici asta nu ne**-**a îngrijorat. Desigur, auzisem despre fascişti, dar erau ceva abstract. Nu era vorba decât despre o schimbare de guvern.

A doua zi, am aflat o altă veste îngrijorătoare: trupele germane intraseră, cu acordul guvernului, pe teritoriul Ungariei.

Neliniştea începea să apară. Berkovici, unul dintre prietenii noştri, ne**-**a povestit la întoarcerea din capitala Ungariei:

— Evreii din Budapesta trăiesc **într-**o atmosferă de teamă şi teroare. În fiecare zi au loc incidente antisemite, pe străzi, în trenuri. Fasciştii atacă magazinele evreilor,

---

2 Partidul Nyilas, cunoscut şi sub denumirea de Crucile cu Săgeţi, a fost un partid fascist şi antisemit din Ungaria. Conducătorul lui, Ferenc Szâlasi, a devenit şeful guvernului pronazist care a condus Ungaria între 16 octombrie 1944 şi primăvara anului 1945.

sinagogile. Situaţia începe să devină foarte serioasă…

Aceste veşti **s-**au răspândit ca vântul în Sighet. Curând, toată lumea nu vorbea decât de asta. Nu pentru mult timp însă. Optimismul nu întârzia să revină:

— Germanii nu vor veni până aici. Vor rămâne la Budapesta. Din motive strategice, politice…

Şi peste trei zile maşinile armatei germane îşi făceau apariţia pe străzile noastre.

Nelinişte. Soldaţii germani **–** cu căştile lor de oţel şi emblema lor, un cap de mort.

Cu toate acestea, prima impresie despre germani a fost una liniştitoare. Ofiţerii au fost încartiruiţi în case particulare, chiar şi în casele evreilor. Aveau o atitudine distantă, dar politicoasă. Nu cereau imposibilul, nu făceau remarci nepoliticoase şi, uneori, chiar îi surâdeau stăpânei casei. Un ofiţer german locuia în imobilul din faţa casei noastre. Stătea **într-**o cameră la familia Kahn. Se spunea că era un om fermecător: calm, simpatic şi politicos. La trei zile după ce se mutase, îi adusese doamnei Kahn o cutie de bomboane. Optimiştii jubilau:

— Ei? Ce v**-**am spus noi? Nu voiaţi să credeţi. Iată**-**i pe germanii *voştri*. Ce părere aveţi? Unde e faimoasa lor cruzime?

Germanii erau deja în oraş, fasciştii erau la putere, verdictul se pronunţase deja, iar evreii din Sighet încă mai zâmbeau.

Cele opt zile de Paşti.

Era o vreme minunată. Mama trebăluia în bucătărie. Sinagogile fuseseră închise. Ne adunam în case particulare: nu trebuia să**-**i provocăm pe germani. Practic, fiecare apartament devenise un loc de rugăciune.

Beam, mâneam, cântam. Biblia ne poruncea să ne bucurăm în timpul celor opt zile de sărbătoare, să fim fericiţi. Dar nu o făceam din toată inima. Inima bătea mai tare de câteva zile. Ne doream ca sărbătoarea să se sfârşească, pentru a nu mai fi obligaţi să jucăm această comedie.

În a şaptea zi de Paşti, cortina **s-**a ridicat: germanii i**-**

au arestat pe mai-marii comunităţii evreieşti.

Din acel moment, totul **s-**a petrecut foarte repede. Cursa spre moarte începuse.

Prima măsură: evreii nu mai au dreptul să-şi părăsească domiciliul timp de trei zile, sub pedeapsa cu moartea.

Moise Paracliserul a venit la noi **într-**un suflet şi i-a strigat tatălui meu:

— V-am avertizat... Şi, fără să aştepte răspunsul, a fugit.

În aceeaşi zi, poliţiştii unguri au pătruns în forţă în toate casele evreilor din oraş: un evreu nu mai avea dreptul să aibă aur, bijuterii, obiecte de valoare; totul trebuia să fie predat autorităţilor, sub pedeapsa cu moartea. Tata a coborât în pivniţă şi a îngropat acolo economiile noastre.

Acasă, mama continua să se ocupe de treburile ei. Se oprea uneori şi ne privea, în tăcere.

După ce au trecut cele trei zile, un nou decret: fiecare evreu era obligat să poarte steaua galbenă.

Notabilităţile comunităţii au venit la tata – care avea relaţii în sferele înalte ale poliţiei ungare – ca să-l întrebe ce credea despre situaţia respectivă. Tata nu vedea lucrurile în negru – sau mai degrabă nu voia să-i descurajeze, să pună sare pe rană:

— Steaua galbenă? Şi ce-i cu asta? N-o să murim...

(Bietul meu tată! Din ce cauză ai murit oare?) însă deja se dădeau noi decrete. Nu mai aveam dreptul să intrăm în restaurante, în cafenele, să călătorim cu trenul, să ne ducem la sinagogă, să ieşim pe stradă după ora 18.

Apoi a fost ghetoul.

La Sighet au fost înfiinţate două ghetouri. Unul mare, în mijlocul oraşului, care ocupa patru străzi, şi unul mai mic, care se întindea pe mai multe străduţe, la periferie. Strada pe care locuiam noi, Strada Şerpilor, se găsea în incinta primului. Dar, cum făcea un cot, ferestrele care dădeau spre strada exterioară au fost bătute în cuie. Am cedat câteva camere unor rude alungate din

apartamentele lor.

Încet, încet, viaţa a redevenit „normala. Gardul de sârmă ghimpată care ne încercuia ca un zid nu ne speria prea tare. Ne simţeam chiar destul de bine: eram între noi. O micuţă republică evreiască… Autorităţile au stabilit un consiliu evreiesc, o poliţie evreiască, un birou de ajutor social, un comitet de muncă, un departament de igienă – un adevărat aparat guvernamental.

Eram uimiţi. Nu vom mai avea înaintea ochilor acele feţe ostile, privirile acelea pline de ură. Gata cu teama şi neliniştea. Trăiam între evrei, între fraţi…

Desigur, erau şi momente neplăcute. În fiecare zi, germanii veneau să ia oameni pentru încărcarea trenurilor militare cu cărbune. Nu erau prea mulţi voluntari pentru acest gen de muncă. Însă, în afară de asta, atmosfera era calmă. Nu avea de ce să ne fie teamă.

Toată lumea credea că vom rămâne în ghetou până la sfârşitul războiului, până la sosirea Armatei Roşii. Apoi, totul va fi ca înainte. În ghetou nu domnea nici germanul, nici evreul: domnea iluzia.

Cu două săptămâni înainte de Rusalii, oamenii se plimbau fără griji pe străzile pline de lume, mângâiaţi de razele primăvăratice ale soarelui. Discutau veseli. Copiii se jucau pe trotuare. Eu studiam Talmudul, în compania câtorva colegi, în grădina lui Ezra Malik.

La lăsarea serii, în curtea casei noastre **s-**au adunat vreo douăzeci de persoane. Tata le spunea anecdote şi îşi expunea părerea despre situaţie. Era un bun povestitor.

Deodată, poarta **s-**a întredeschis şi a intrat Stern, un fost negustor devenit poliţist, care l**-**a luat deoparte pe tata. În pofida întunericului care începea să ne învăluie, l**-**am văzut cum păleşte.

— Ce **s-**a întâmplat? l**-**au întrebat ceilalţi.

— Nu ştiu. Sunt convocat la o şedinţă extraordinară a consiliului. Probabil că **s-**a întâmplat ceva.

Nu a mai terminat istorioara amuzantă pe care tocmai ne**-**o povestea.

— Mă duc chiar acum, a spus tata. Mă întorc cât pot

de repede. Am să vă povestesc. Aşteptaţi-mă.

Eram gata să-l aşteptăm mai multe ore. Curtea **s-**a transformat **într-**un fel de anticameră a unei săli de operaţie. Aşteptam să se deschidă poarta, să vedem cum se deschide cerul. Au venit şi alţi vecini, alarmaţi de zvonul care se răspândise deja. Toată lumea se uita la ceas. Timpul trecea foarte încet. Ce putea să însemne o şedinţă aşa de lungă?

— Presimt că **s-**a întâmplat ceva rău, a spus mama. În după-amiaza asta, am zărit feţe noi în ghetou. Doi ofiţeri germani, de la Gestapo, cred. De când suntem închişi aici, nu **s-**a arătat niciun ofiţer…

Era aproape miezul nopţii. Nimeni nu avea chef să se ducă la culcare. Unii **s-**au repezit până acasă să vadă dacă totul era în ordine. Alţii **s-**au întors la casele lor, dar ne-au rugat să-i anunţăm imediat ce se întorcea tata.

În fine, poarta **s-**a deschis şi acesta a apărut, palid la faţă. Toţi **s-**au strâns în jurul lui:

— Povestiţi-ne! Spuneţi-ne ce **s-**a întâmplat…

Aveau atâta nevoie de un cuvânt de îmbărbătare, de o frază care să-i asigure că nu aveau motiv să se teamă, că întâlnirea fusese una banală, obişnuită, că se discutase despre probleme sociale, sanitare… Dar era de ajuns să te uiţi la faţa descompusă a tatălui meu ca să-ţi dai seama de adevăr:

— O veste îngrozitoare, a anunţat el, în fine. Transporturi.

Ghetoul urma să fie lichidat. Plecarea avea să se facă în ordinea străzilor, începând de a doua zi.

Oamenii voiau să ştie tot, să afle toate detaliile. Vestea ne năucise, dar voiam să bem cupa până la fund.

— Unde ne duc?

Era secret. Un secret pentru toţi, cu excepţia unuia singur: preşedintele consiliului evreiesc. Dar el nu voia să-l dezvăluie, nu *putea* să-l dezvăluie. Cei din Gestapo îl ameninţaseră că-l împuşcă dacă vorbeşte.

Tata a remarcat cu o voce spartă:

— Circulă anumite zvonuri după care vom fi deportaţi

undeva în Ungaria ca să lucrăm în fabricile de cărămidă. Motivul: se pare că frontul este prea aproape…

Şi, după o clipă de linişte, a adăugat:

— Avem dreptul să luăm doar lucrurile personale. Un rucsac, hrană, câteva haine. Nimic altceva.

Şi, din nou, liniştea grea **s-**a lăsat peste noi.

— Duceţi-vă să-i treziţi pe vecini, a spus tata. Să se pregătească…

Umbrele din jurul meu **s-**au trezit parcă din**tr-**un somn lung. Şi au plecat, tăcute, care-ncotro.

Am rămas singuri. Deodată, Batia Reich, o rudă care locuia la noi, a intrat în cameră.

— Bate cineva la fereastra ţintuită în cuie, cea care dă în exterior!

Numai după război am aflat cine bătuse. Era un inspector de la poliţia maghiară, un prieten al tatălui meu. Acesta ne spusese înainte să intrăm în ghelou: „Fiţi liniştiţi. Dacă vă ameninţă un pericol, am să vă avertizez”. Dacă ar fi putut, în seara aceea, să ne vorbească, poate că am fi reuşit să fugim… Dar când am izbutit să deschidem fereastra, era prea târziu. Afară nu mai era nimeni.

Ghetoul **s-**a trezit. Una după alta, ferestrele **s-**au luminat.

Am intrat în casa unui prieten al tatălui meu. L-am trezit pe stăpânul casei, un bătrân cu barba albă, cu ochii visători, cu spatele încovoiat din cauza lungilor ceasuri de studiu.

— Treziţi-vă, domnule. Treziţi-vă! Pregătiţi-vă de drum. Veţi fi expulzat mâine, dumneavoastră şi familia, dumneavoastră şi toţi evreii. Unde? Nu mă întrebaţi asta, domnule, nu îmi puneţi întrebări. Numai Dumnezeu ar putea să vă răspundă. Pentru numele cerului, treziţi-vă…

Nu înţelesese nimic din ce-i spusesem. Se gândea, fără îndoială, că-mi pierdusem minţile.

— Ce tot spui acolo? Să mă pregătesc de plecare? Ce plecare? De ce? Ce se întâmplă? Ai înnebunit?

Pe jumătate adormit, m-a măsurat, cu privirea plină de teamă, ca şi cum se aştepta să izbucnesc în râs şi să-i

mărturisesc:

— Urcaţi-vă din nou în pat; culcaţi-vă. Visaţi. Nu **s-**a întâmplat nimic. Nu a fost decât o farsă…

Gâtul mi se uscase şi cuvintele nu reuşeau să iasă, căci buzele îmi erau parcă paralizate. Nu puteam să spun nimic.

Atunci a înţeles. A coborât din pat şi, cu gesturi automate, a început să se îmbrace. Apoi **s-**a apropiat de patul în care dormea soţia lui, i-a atins fruntea cu o infinită tandreţe; ea a deschis ochii şi mi **s-**a părut că i-a surâs. Apoi **s-**a dus la paturile celor doi copii şi i-a trezit brusc, smulgâ**ndu-**i din lumea viselor. Am fugit.

Timpul trecea foarte repede. Era deja ora patru. Tata alerga în dreapta şi-n stânga, extenuat, consolâ**ndu-**şi prietenii, dând fuga la consiliu pentru a vedea dacă nu cumva edictul fusese revocat; până în ultima clipă, a păstrat în suflet speranţa.

Femeile fierbeau ouă, frigeau carne, pregăteau prăjituri, confecţionau rucsacuri, copiii rătăceau peste tot, cu capul plecat, neştiind unde să se aşeze, unde să găsească un loc fără să-i deranjeze pe oamenii mari. Curtea noastră se transformase **într-**un fel de iarmaroc. Obiecte de valoare, covoare de preţ, candelabre de argint, cărţi de rugăciune, biblii şi alte obiecte de cult zăceau de-a valma pe jos, pline de praf, sub un cer minunat de albastru, biete lucruri care păreau că nu aparţinuseră niciodată cuiva.

La ora opt dimineaţa, oboseala, ca plumbul topit, se coagulase în vene, în membre, în creier. Mă rugam, când, deodată, am auzit strigăte pe stradă. Am aruncat cât colo filacterele şi am alergat la fereastră. Jandarmii unguri pătrunseseră în ghetou şi urlau pe strada vecină:

— Toţi evreii afară! N-o mai lungiţi!

Poliţiştii evrei intrau în case şi spuneau, cu voce joasă:

— A sosit clipa… Trebuie să lăsaţi aici toate astea…

Jandarmii unguri loveau cu patul puştii, cu bastonul, pe toată lumea, fără motiv, în dreapta şi-n stânga, bătrâni

şi femei, copii şi infirmi.

Casele se goleau unele după altele şi strada se umplea de oameni şi pachete. La ora zece, toţi condamnaţii erau afară. Jandarmii făceau apelul, o dată, de două ori, de douăzeci de ori. Era foarte cald. Sudoarea scălda feţele şi trupurile oamenilor.

Copiii plângeau de sete.

Apă! Era, aproape, în case, în curţi, dar era interzis să rupi rândurile.

— Apă, mamă, apă!

Poliţiştii evrei din ghetou au reuşit, pe ascuns, să umple câteva sticle. Surorile mele şi cu mine, care aveam încă dreptul să ne mişcăm, căci urma să plecăm cu ultimul convoi, i-am ajutat cum am putut.

La ora unu, în fine, **s-**a dat semnalul de plecare.

Toată lumea **s-**a bucurat, da, **s-**a bucurat. Credeau, fără îndoială, că nu exista suferinţă mai mare în infernul lui Dumnezeu decât aceea de a sta acolo, pe pavaj, printre pachete, în mijlocul străzii, sub soarele arzător, că orice era mai bine decât asta. Au pornit, fără să se uite la străzile părăsite, la casele goale, la grădini, la pietrele de mormânt… Fiecare purta în spate un rucsac. În ochii tuturor se citea, printre lacrimi, suferinţa. Încet, cu greu, convoiul înainta spre poarta ghetoului.

Iar eu stăteam pe trotuar, privi**ndu-**i cum trec, incapabil să fac vreo mişcare. Uite**-**l pe marele rabin, cu spatele încovoiat, cu faţa rasă, cu bocceaua în spate. Simpla lui prezenţă în mijlocul celor expulzaţi era de ajuns să facă ireală acea scenă. Mi se părea că văd o pagină smulsă din**tr-**o carte de poveşti, din**tr-**un roman istoric despre captivitatea în Babilon sau despre Inchiziţia spaniolă.

Treceau prin faţa mea, unii după alţii, profesorii, prietenii, ceilalţi, toţi cei de care îmi fusese teamă, toţi cei de care râsesem poate **într-**o zi, toţi cei alături de care trăisem vreme de mulţi ani. Plecau dezamăgiţi, ducâ**ndu-**şi sacul, ducâ**ndu-**şi viaţa, **abandonându-**şi căminele şi anii copilăriei, încovoiaţi ca nişte câini bătuţi.

Treceau fără să se uite la mine. Mă invidiau probabil.

Procesiunea a dispărut după colţul străzii. Câţiva paşi şi avea să treacă de gardul ghetoului.

Strada arăta ca o piaţă părăsită în grabă. Găseai acolo de toate: valize, serviete, sacoşe, cuţite, farfurii, bancnote, hârtii, portrete îngălbenite de vreme. Toate lucrurile pe care voiseră să le ia şi pe care le lăsaseră până la urmă acolo. Îşi pierduseră orice valoare.

Peste tot, camere cu uşile vraişte. Uşile şi ferestrele, larg deschise spre vid. Erau ale tuturor, nu mai aparţineau nimănui. Nimeni nu mai avea nevoie de ele. Un mormânt deschis.

Un soare de vară.

Nu am mâncat nimic toată ziua. Dar nici nu ne era foame. Eram epuizaţi.

Tata îi însoţise pe deportaţi până la poarta ghetoului. îi obligaseră să treacă prin faţa marii sinagogi, unde fuseseră minuţios controlaţi, pentru a se vedea dacă aveau asupra lor aur, argint sau alte obiecte de valoare. Nu lipsiseră crizele de nervi şi loviturile de baston.

— Nouă când ne vine rândul? l-am întrebat pe tata.

— Poimâine. Doar dacă… doar dacă lucrurile nu se schimbă. Un miracol, poate…

Unde erau duşi oamenii? Nu se ştia încă? Nu, secretul era bine păstrat.

Se înnoptase. Ne-am dus la culcare. Tata spusese:

— Dormiţi liniştiţi, copiii mei. Plecăm abia poimâine, marţi.

Ziua de luni a trecut ca un mic nor de vară, ca un vis la primele ore ale dimineţii.

Ocupaţi să ne pregătim rucsacurile, să coacem pâine, nu ne-am mai gândit la nimic. Verdictul fusese pronunţat.

Seara, mama ne-a trimis la culcare devreme, pentru a nu ne irosi forţele, spunea ea. Ultima noapte petrecută acasă.

M-am trezit devreme, în zori. Voiam să am timp să mă rog înainte să fim expulzaţi.

Tata se sculase înaintea noastră şi plecase după veşti.

S-a întors pe la opt. Avea o veste bună: nu urma să plecăm azi din oraş. Trebuia să ne mutăm în ghetoul mic. Acolo vom aştepta ultimul transport. Vom pleca ultimii.

La ora nouă, scenele de duminică **s-**au repetat. Jandarmii cu bastoane urlau: „Toţi evreii afară!”

Eram pregătiţi. Eu am ieşit primul. Nu voiam să mă uit la feţele părinţilor mei. Nu voiam să izbucnesc în plâns. Am rămas aşezaţi în mijlocul străzii, aşa cum o făcuseră ceilalţi duminică. Acelaşi soare infernal. Aceeaşi sete. Dar nu mai era nimeni care să ne aducă apă.

Am contemplat casa în care petrecusem ani întregi căutâ**ndu-**l pe Dumnezeu, postind pentru a grăbi venirea lui Mesia, imagi**nându-**mi cum va fi viaţa mea. Nu eram deloc trist. Nu mă gândeam la nimic.

— În picioare! Se face numărătoarea!

Ne ridicăm în picioare. Suntem număraţi. Ne aşezăm. Ne ridicăm din nou în picioare. Din nou pe jos. La nesfârşit. Aşteptam cu nerăbdare să fim luaţi de acolo. Ce mai aşteptau? în fine, **s-**a dat ordinul: „Porniţi!”

Tata plângea. îl vedeam pentru prima oară plângând. Nu îmi imaginasem niciodată că poate să plângă. Mama mergea, cu faţa lipsită de expresie, fără un cuvânt, gânditoare. Mă uitam la Tzipora, surioara mea, cu părul ei blond frumos pieptănat, cu un paltonaş roşu pe braţ: o fetiţă de şapte ani. Ducea în spate un rucsac prea greu pentru ea. Strângea din dinţi: ştia deja că nu avea rost să se plângă. Jandarmii distribuiau la întâmplare lovituri de baston: „Mai repede!” Nu mai aveam vlagă în mine. Drumul era abia la început şi mă simţeam atât de slab…

— Mai repede! mai repede! Mişcaţi-vă, leneşilor! urlau jandarmii unguri.

În clipa aceea am început să-i urăsc, iar ura mea este singurul lucru care ne leagă şi azi. Erau primii noştri opresori. Erau prima faţă a infernului şi a morţii.

Ni **s-**a ordonat să alergăm. Am lungit pasul. Cine ar fi crezut că eram aşa de puternici? Ascunşi în spatele ferestrelor, în spatele obloanelor, compatrioţii noştri ne priveau trecând.

Am ajuns, în fine, la destinaţie. Ne-am aruncat rucsacurile pe jos şi ne-am prăbuşit şi noi:

— Dumnezeule atotputernic, fie-ţi milă de noi!

Micul ghetou. În urmă cu trei zile, aici încă mai trăiau oameni. Oamenii cărora le aparţinuseră obiectele de care ne serveam noi acum. Fuseseră expulzaţi. îi uitasem deja.

Dezordinea era mai cumplită decât în marele ghetou. Locuitorii fuseseră probabil alungaţi pe nepusă masă. Am intrat în camerele în care stătuse familia unchiului meu. Pe masă, se afla o farfurie în care mai era încă supă – cineva nu reuşise să termine de mâncat. O tavă cu aluat aştepta să fie pusă în cuptor. Pe podea zăceau, aruncate, nişte cărţi. Poate că unchiul meu avusese de gând să le ia cu el?

Ne-am instalat. (Ce cuvânt!) M-am dus să caut lemne, surorile mele au aprins focul. În pofida oboselii, mama a început să pregătească masa.

— Trebuie să rezistăm, trebuie să rezistăm, repeta ea.

Moralul oamenilor nu era prea rău: începeau să se obişnuiască cu situaţia. Pe stradă, tonul conversaţiilor era optimist. Nemţii nu vor avea timp să ne expulzeze, se spunea… Din păcate, nu se mai putea face nimic pentru cei care fuseseră deja deportaţi. Dar pe noi ne vor lăsa probabil să trăim aici, o biată viaţă mizerabilă, până la sfârşitul războiului.

Ghetoul nu era păzit. Oricine putea să intre şi să iasă nestingherit. Fosta noastră servitoare, Maria, a venit să ne vadă. Ne-a implorat, cu lacrimi în ochi, să ne ducem în satul ei, unde ne pregătise o ascunzătoare sigură. Tata nici nu a vrut să audă. Ne-a spus, mie şi surorilor mai mari:

— Dacă vreţi, duceţi-vă. Eu am să rămân aici cu mama şi cea mică…

Desigur, am refuzat să ne despărţim.

Noapte. Nimeni nu se ruga să treacă mai repede noaptea. Stelele nu erau decât scânteile marelui foc care ne devora. Dacă acel foc se va stinge **într-**o zi, pe cer nu va mai fi nimic, nu vor mai fi decât stele stinse, ochi morţi.

Nu aveam altceva de făcut decât să ne culcăm în paturile celor plecaţi. Să ne odihnim, să ne cruţăm forţele.

În zori, melancolia dispăruse. Parcă eram în vacanţă. Spuneam:

— Cine ştie, poate că e bine că ne deportează. Frontul nu e departe, curând se vor auzi tunurile. Prin urmare, populaţia civilă este evacuată…

— Se tem, fără îndoială, că vom deveni partizani…

— După părerea mea, toată povestea asta cu deportarea nu este decât o mare farsă. Da, da, nu râdeţi. Nemţii vor pur şi simplu să ne fure bijuteriile. Or, ştiu că am îngropat totul şi că vor trebui să facă săpături: v mai uşor când proprietarii sunt în vacanţă… în vacanţă!

Vorbele acestea optimiste în care nu credea nimeni făceau să treacă mai repede timpul. Cele câteva zile pe care le-am petrecut aici au trecut destul de agreabil, în linişte. Relaţiile dintre oameni erau dintre cele mai amicale. Nu mai erau bogaţi, notabilităţi, „personalităţi”, numai condamnaţi la aceeaşi pedeapsă – încă necunoscută.

Sâmbătă, ziua de odihnă, a fost ziua aleasă pentru expulzarea noastră.

În ajun, am stat la masa tradiţională de vineri seara. Am rostit binecuvântările obişnuite pentru pâine şi vin şi am mâncat fără un cuvânt. Simţeam că eram împreună pentru ultima oară în jurul mesei familiale. Mi-am petrecut noaptea aminti**ndu-**mi, gândi**ndu-**mă, fără să pot adormi.

În zori, eram în stradă, gata de plecare. De data aceasta, jandarmii unguri nu au mai apărut. Se încheiase o înţelegere cu consiliul evreiesc, care urma să organizeze totul.

Convoiul **s-**a îndreptat spre marea sinagogă. Oraşul părea pustiu. Dar, în spatele obloanelor, prietenii noştri de ieri aşteptau, fără îndoială, momentul în care puteau să jefuiască tot ce aveam în case.

Sinagoga semăna cu o gară imensă, cu bagaje şi lacrimi. Altarul era distrus, tapiseriile smulse, zidurile goale. Eram atât de mulţi, că abia puteam să respirăm. Am petrecut acolo douăzeci şi patru de ore îngrozitoare.

Bărbaţii erau jos. Femeile la primul etaj. Era sâmbătă: **s-**ar fi putut spune că venisem să asistăm la slujbă. Fiindcă nu aveau voie să iasă, oamenii îşi făceau nevoile **într-**un colţ.

A doua zi dimineaţă, am pornit spre gară, unde ne aştepta un tren cu vagoane pentru animale. Jandarmii unguri ne**-**au urcat în tren, câte optzeci de persoane **într-**un vagon. Ni **s-**au dat câteva pâini şi câteva găleţi cu apă. Au controlat gratiile de la ferestre, ca să se asigure. Vagoanele au fost sigilate. Pentru fiecare vagon fusese desemnat un responsabil: dacă fugea cumva cineva, responsabilul avea să fie împuşcat.

Pe peron se plimbau doi ofiţeri din Gestapo, zâmbitori; una peste alta, totul se petrecuse bine.

Un şuierat prelung a străpuns aerul. Roţile au prins să scrâşnească. Am pornit la drum.

CAPITOLUL II

Nu puteam să ne întindem, nici măcar să ne aşezăm cu toţii. Am hotărât să ne aşezăm pe rând. Nu aveam aer. Cei aflaţi în apropierea ferestrelor erau fericiţi, vedeau peisajul înflorit pe care**-**l lăsa în urmă trenul.

După două zile de călătorie, a început să ne tortureze setea. Apoi căldura a devenit insuportabilă.

Eliberaţi de orice fel de cenzură socială, tinerii se lăsau în voia instinctelor şi, noaptea, se atingeau în mijlocul nostru, fără a se sinchisi de ceilalţi, ca şi cum ar fi fost singuri pe lume. Ceilalţi se prefăceau că nu văd nimic.

Încă mai aveam provizii, dar nu mâneam pe săturate. Făceam economie, acesta era principiul nostru, economiseam pentru ziua de mâine. Mâine putea fi mai rău.

Trenul **s-**a oprit la Kashau, un orăşel de la graniţa cu Cehoslovacia. Am înţeles atunci că nu aveam să rămânem în Ungaria. Am început să vedem limpede, dar era prea târziu.

Uşa vagonului a fost deschisă. A apărut un ofiţer german, însoţit de un locotenent maghiar, care urma să traducă:

— Din acest moment, treceţi sub autoritatea armatei

germane. Aceia care încă mai posedă aur, argint, ceasuri vor trebui să le predea chiar acum. Cel asupra căruia vor fi găsite asemenea obiecte va fi împuşcat pe loc. În al doilea rând: bolnavii pot trece în vagonul-spital. Asta e tot.

Locotenentul maghiar a trecut printre noi cu un coş şi a adunat ultimele bunuri ale celor care nu voiau să simtă gustul amar al terorii.

— Sunteţi optzeci în vagon, a adăugat ofiţerul german. Dacă lipseşte cineva, veţi fi împuşcaţi cu toţii, ca nişte câini…

Cei doi au dispărut. Uşile **s-**au închis. Eram prinşi în capcană, cu totul. Uşile au fost bătute în cuie, drumul de întoarcere era definitiv interzis. Lumea era un vagon închis ermetic.

Printre noi se aflau o oarecare doamnă Schächter, o femeie de vreo cincizeci de ani, şi fiul ei, în vârstă de zece ani, ghemuiţi **într-**un colţ. Soţul şi cei doi fii mai mari fuseseră deportaţi cu primul transport, din greşeală. Această despărţire o făcuse să o ia razna.

O cunoşteam bine. Venea deseori la noi: o femeie blândă, cu privirea arzătoare şi încordată. Soţul ei era un om pios, care îşi petrecea zilele şi nopţile în casa de studiu; ea era cea care muncea pentru a-i hrăni pe ai săi.

Doamna Schächter îşi pierduse minţile. În prima zi a călătoriei, începuse să geamă, să întrebe de ce fusese despărţită de ai săi. Mai târziu, strigătele ei au devenit isterice.

În a treia noapte, în timp ce dormeam pe jos, unul lângă altul, iar alţii stăteau în picioare, un strigăt ascuţit a rupt tăcerea:

— Foc! Văd un foc! Văd un foc!

A fost un moment de panică. Cine strigase? Era doamna Schächter. În mijlocul vagonului, în lumina slabă care pătrundea pe ferestre, semăna cu un copac uscat **într-**un câmp de grâu. Arăta spre fereastră cu mâna şi urla:

— Uitaţi-vă! Oh, uitaţi-vă! Foc! Un foc teribil! Aveţi milă de mine, focul acela!

Câţiva bărbaţi **s-**au repezit la gratiile ferestrelor. Nu se vedea nimic, în afară de noapte.

Am rămas câteva momente şocaţi de trezirea aceasta bruscă. Încă mai tremuram. La fiecare scrâşnet de roţi pe şine, ni se părea că sub noi se cască o prăpastie. Nu puteam să alungăm neliniştea, dar încercam să ne consolăm: „E nebună, săraca „I-au pus o cârpă udă pe frunte ca să se calmeze. Dar continua să urle: „Focul acela! Incendiul acela!…”

Băiatul ei plângea, agăţat de fusta ei, căutâ**ndu-**i mâinile: „Lasă, mamă! Nu **s-**a întâmplat nimic, mamă… Aşază-te…” îmi făcea mai mult rău decât strigătele mamei. Femeile încercau **s-**o calmeze: „Ai să-ţi găseşti bărbatul şi copiii… în câteva zile…”

Dar ea continua să strige, gâfâind, cu vocea întretăiată de suspine: „Evreilor, ascultaţi-mă: văd un foc! Ce flăcări! Ce rug!” Ca şi cum un duh blestemat ar fi intrat în ea şi ar fi vorbit din adâncul fiinţei ei.

Am încercat să-i explicăm, mai degrabă ca să ne liniştim, ca să ne revenim, decât ca **s-**o consolăm: „Probabil că-i e sete, biata de ea! De-asta vorbeşte de focul care o mistuie…”

Dar totul era în zadar. Teroarea era palpabilă şi părea că va face să sară în bucăţi pereţii vagonului. Ne lăsau nervii. Pielea ne ardea. Era ca şi cum nebunia avea să ne cuprindă pe toţi. Nu mai puteam. Câţiva tineri au **făcut-**o să se aşeze cu forţa, au legat-o şi i-au pus un căluş în gură.

S-a lăsat din nou liniştea. Băiatul era aşezat lângă mama lui şi plângea. Începusem să respir normal. Se auzeau roţile scandând pe şine ritmul monoton al l renului care înainta în noapte. Puteam să moţăim din nou, să ne odihnim, să visăm…

Astfel au trecut una sau două ore. Un nou strigăt ne-a tăiat respiraţia. Femeia se eliberase din legături şi urla mai tare ca înainte:

— Uitaţi-vă la focul acela! Flăcări, flăcări peste tot…

Din nou, tinerii au legat-o şi i-au pus un căluş. Au şi lovit-o. Alţii îi încurajau:

— Să tacă odată, nebuna! Să tacă! Nu este singură! închideţi-i gura!

Au lovit-o de mai multe ori în cap, destul de tare. Băieţelul se agăţa de ea, fără să strige, fără un cuvânt. Nici măcar nu mai plângea.

Părea că noaptea nu avea să se sfârşească. Spre dimineaţă, doamna Schächter **s-**a calmat. Ghemuită **într-**un colţ, cu privirea năucă şi goală; nu mai vedea nimic.

A rămas aşa toată ziua, mută, absentă, izolată de noi. La venirea nopţii, a început din nou să urle: „Un incendiu, acolo!” Arăta un punct în spaţiu, mereu acelaşi. Obosiseră să o bată. Căldura, setea, mirosul pestilenţial, lipsa de aer ne sufocau, dar toate acestea nu însemnau nimic, în comparaţie cu strigătele care ne scoteau din minţi. Peste câteva zile, probabil că aveam să urlăm şi noi.

Am ajuns însă **într-**o gară. Cei aflaţi lângă ferestre ne**-**au spus numele gării:

— Auschwitz.

Nimeni nu auzise numele acesta.

Trenul nu a mai plecat. După**-**amiaza a trecut greu. Apoi uşile vagonului **s-**au deschis. Doi bărbaţi puteau să coboare după apă.

Când **s-**au întors, au povestit că aflaseră, în schimbul unui ceas de aur, că era staţia terminus. Că vom coborî. Că era un lagăr de muncă. Condiţii bune. Familiile nu vor fi despărţite. Numai tinerii se vor duce să muncească în fabrică. Bătrânii şi bolnavii vor munci la câmp.

Barometrul încrederii a înregistrat o creştere vizibilă. Era eliberarea bruscă a terorii din nopţile precedente. I**-**am mulţumit lui Dumnezeu.

Doamna Schächter stătea în colţul ei, ghemuită, indiferentă la încrederea generală. Copilul ei îi mângâia mâna.

Lumina amurgului învăluia vagonul. Am mâncat ultimele provizii. La ora zece, cu toţii ne**-**am căutat o poziţie convenabilă pentru a aţipi un pic şi, peste puţin timp, am adormit. Şi deodată:

— Focul! Incendiul! **Uitaţi-**vă acolo!…

Ne-am trezit brusc şi ne-am îndreptat spre ferestre. Am crez**ut-**o, şi de data asta, o clipă doar. Dar afară nu era decât noapte neagră. Ruşinaţi, ne-am întors la locurile noastre, măcinaţi de teamă, fără să vrem. Ea continua să urle, aşa că am băt**ut-**o şi cu ftreu am **făcut-**o să tacă.

Responsabilul vagonului nostru a chemat un ofiţer german care se plimba pe peron şi l-a rugat să ordone ca bolnava să fie dusă în vagonul-spital.

— Răbdare, a răspuns acesta, răbdare. Va fi transportată curând.

Pe la unsprezece, trenul **s-**a pus din nou în mişcare. Ne-am grăbit să ne uităm pe fereastră. Convoiul se deplasa cu încetineală. Peste un sfert de oră, a încetinit din nou. Pe ferestre, puteam vedea sârma ghimpată; am înţeles ce însemna lagărul.

Uitasem de existenta doamnei Schächter. De-o

dată, am auzit un urlet teribil:

— Evreilor, priviţi! Priviţi focul! Flăcările, priviţi!

Trenul se oprise şi, de data asta, am văzut flăcări ieşind pe un coş înalt şi profilâ**ndu-**se pe cerul negru.

Doamna Schächter tăcuse. Redevenise tăcută, indiferentă, absentă şi se întorsese în colţul ei.

Am privit flăcările arzând în noapte. În aer plutea un miros abominabil. Deodată, uşile **s-**au deschis. Nişte personaje ciudate, îmbrăcate în haine vărgate, cu pantaloni negri, au sărit în vagon. Ţineau în mâini o lanternă şi un baston. Au început să lovească în dreapta şi-n stânga, strigând:

— Toată lumea jos! Lăsaţi totul în vagon! Repede!

Am sărit afară. Am aruncat o ultimă privire spre doamna Schächter. Băiatul o ţinea de mână.

În faţa noastră, flăcările. În aer, mirosul de carne arsă. Era probabil miezul nopţii. Ajunsesem. La Birkenau.

CAPITOLUL III

Obiectele dragi pe care le cărasem până aici au rămas în vagon şi cu ele, în fine, iluziile noastre.

Din doi în doi metri, un SS cu mitraliera îndreptată

spre noi. Ţi**nându-**ne de mână, i-am urmat pe ceilalţi.

Un gradat SS ne-a întâmpinat, cu un baston în mână. A ordonat:

— Bărbaţii la stânga! Femeile la dreapta!

Şase cuvinte spuse cu calm, cu indiferenţă, fără emoţie. Şase cuvinte simple, scurte. A fost momentul în care m-am despărţit de mama. Nu am avut timp să mă gândesc, dar am simţit apăsarea mâinii tatălui meu: rămâneam singuri**. Într-**o fracţiune de secundă, le-am văzut pe mama şi pe surorile mele pornind spre dreapta. Tzipora o ţinea pe mama de mână. Le-am văzut îndepărtâ**ndu-**se; mama mângâia părul blond al surorii mele, ca şi cum ar fi protejat-o, iar eu continuam să merg alături de tata, alături de bărbaţi. Şi nu ştiam că, în acel loc şi în acea clipă, mă despărţeam pentru totdeauna de mama şi de Tzipora. Am continuat să merg. Tata mă ţinea de mână.

În spatele meu, un bătrân **s-**a prăbuşit. Lângă el, un SS scotea revolverul din toc.

Mâna mi **s-**a agăţat de braţul tatii. Un singur gând: să nu-l pierd. Să nu rămân singur.

Ofiţerii SS ne-au ordonat:

— Încolonaţi-vă câte cinci.

S-au auzit proteste. Trebuia să rămânem împreună cu orice preţ.

— Hei, copile, câţi ani ai?

Un deţinut pusese această întrebare. Nu-i vedeam faţa, dar avea o voce obosită şi caldă.

— Cincisprezece ani.

— Nu. Optsprezece.

— Nu, am repetat. Cincisprezece.

— Eşti un prost. Ascultă ce-ţi spun *eu*.

Apoi l-a întrebat pe tata, care i-a răspuns:

— Cincizeci de ani.

Furios, omul a spus:

— Nu, nu cincizeci. Patruzeci. Auziţi? Optsprezece şi patruzeci.

A dispărut în întunericul nopţii. **S-**a ivit un altul,

înjurând cum îi venea la gură:

— Pui de căţea, de ce-aţi venit aici? De ce?

Cineva a îndrăznit să răspundă:

— Tu ce crezi? Crezi că am făc**ut-**o de plăcere? C *a*\ am cerut să venim aici?

Dacă ar fi putut, celălalt l-ar fi omorât:

— Taci din gură, porcule, sau te fac una cu pământul chiar acum! Ar fi trebuit să vă spânzuraţi acolo unde vă aflaţi în loc să veniţi aici. Nu ştiaţi ce se-ntâmplă aici, la Auschwitz? Habar n-aveaţi? În 1944?

Nu, habar n-aveam. Nimeni nu ne spusese nimic. Nu îşi putea crede urechilor. Tonul lui a devenit din ce în ce mai brutal:

— Vedeţi coşul ăla? Vedeţi flăcările? (Da, vedeam flăcările.) Acolo, chiar acolo o să vă ducă. Acolo e mormântul vostru. Nu aţi înţeles încă? Pui de căţea, nu înţelegeţi nimic? O să vă ardă! Să vă calcineze! Să vă transforme în cenuşă!

Furia i se transforma în isterie. Am rămas nemişcaţi, împietriţi. Trăiam oare un coşmar? Un coşmar inimaginabil?

Ici şi colo se auzeau murmure:

— Trebuie să facem ceva. Nu trebuie să-i lăsăm să ne omoare, să nu mergem ca vitele la tăiere. Trebuie să ne revoltăm.

Printre noi se aflau câţiva bărbaţi solizi. Aveau pumnale şi îi îndemnau pe tovarăşii lor să se arunce asupra gardienilor înarmaţi. Un tânăr spunea:

— Lumea trebuie să afle că există Auschwitz. **S-**o afle cei care ar mai putea să scape…

Însă bătrânii îşi implorau copiii să nu facă prostii:

— Nu trebuie să ne pierdem încrederea, chiar dacă sabia atârnă deasupra capetelor noastre. Aşa vorbeau înţelepţii.

Vântul revoltei **s-**a liniştit. Am continuat să mergem până la o răscruce. În centru se afla doctorul Mengele, faimosul doctor Mengele (ofiţerul SS tipic, cu faţa plină de cruzime, nu lipsit de inteligenţă, cu monoclu), cu o baghetă

de dirijor în mână, în mijlocul celorlalţi ofiţeri. Bagheta se mişca fără încetare, când la dreapta, când la stânga.

M-am trezit deodată în faţa lui.

— Vârsta? m-a întrebat, pe un ton care se voia probabil patern.

— Optsprezece ani. Vocea îmi tremura.

— Sănătos?

— Da.

— Meseria?

Să spun că eram student?

— Agricultor, m-am auzit spunând.

Această conversaţie nu a durat mai mult de câteva secunde. Mie mi **s-**a părut că a durat o veşnicie.

Bagheta **s-**a îndreptat spre stânga. Am făcut o jumătate de pas în faţă. Mai întâi, voiam să văd unde era trimis tata. Dacă se ducea la dreapta, m-aş fi dus după el.

Încă o dată, bagheta **s-**a înclinat spre stânga. Mi **s-**a luat o piatră de pe inimă.

Nu ştiam care direcţie era cea bună, în dreapta sau în stânga, ce drum ducea la închisoare şi ce drum ducea la crematoriu. Nu încă. Totuşi, eram fericit: eram alături de tata. Convoiul continua să avanseze, încet.

Un alt deţinut **s-**a apropiat de noi:

— Mulţumiţi?

— Da, a răspuns cineva.

— Nefericiţilor, vă îndreptaţi spre crematoriu.

Se părea că spune adevărul. Nu departe de noi, din**tr-**o groapă urcau spre suprafaţă flăcări, flăcări gigantice. Ceva ardea acolo. Un camion **s-**a apropiat de groapă şi a aruncat încărcătura: copii mici. Bebeluşi! Da, i**-**am văzut, cu ochii mei… Copii aruncaţi în flăcări. (Este oare de mirare că de atunci somnul mă ocoleşte?)

Iată, prin urmare, unde mergeam. Ceva mai încolo, se afla probabil o altă groapă, mai mare, pentru adulţi.»

M-am ciupit de obraz: eram încă viu? Eram treaz? Nu-mi venea să cred. Cum era posibil să arzi oameni, copii, şi toată lumea să tacă? Nu, nu putea fi adevărat. Un

coşmar… Curând, am să mă trezesc brusc, cu inima bătând-mi nebuneşte, în camera mea de copil, lângă cărţile mele…

Vocea tatii m-a smuls din gândurile mele:

— Păcat… Păcat că nu ai rămas cu mama… Am văzut mulţi copii de vârsta ta mergând cu mamele lor…

Vocea lui era teribil de tristă. Am înţeles că nu voia să vadă ce urmau să facă. Nu voia să-l vadă arzând pe singurul lui fiu.

Fruntea îi era acoperită de broboane reci de sudoare. Dar i-am spus că nu credeam că în vremurile noastre mai pot fi incineraţi oameni, că omenirea nu ar fi tolerat niciodată aşa ceva…

— Omenirea? Omenirii nu-i pasă de noi. Astăzi, totul este permis. Totul este posibil, chiar şi crematoriile…

Vocea îi era sugrumată de emoţie.

— Tată, i-am spus, dacă este aşa, nu mai vreau să aştept. Mă duc spre gardul de sârmă ghimpată electrificată. E mai bine decât să agonizez mai multe ore în mijlocul flăcărilor.

Nu mi-a răspuns. Plângea. Tremura din tot trupul. În jurul nostru, toată lumea plângea. Cineva a început să recite din Kaddish, rugăciunea morţilor. Nu ştiu dacă se mai întâmplase, în lunga istorie a poporului evreu, ca oamenii să spună rugăciunea morţilor pentru ei înşişi.

— *Vitgadal veyitkadach chme raba*… Fie numele Lui lăudat şi sfinţit… murmura tatăl meu.

Pentru prima oară, am simţit cum creşte revolta în mine. De ce să sfinţesc numele Lui? Cel veşnic, stăpânul universului, veşnic atotputernicul şi teribilul tăcea, de ce să-l mulţumesc?

Am continuat să mergem. Ne apropiam încet, încet de groapă, din care se degaja o căldură infernală. Încă douăzeci de paşi. Dacă voiam să mă omor, acesta era momentul. Coloana noastră mai avea de mers vreo cincizeci de paşi. Îmi muşcam buzele pentru ca tata să nu audă cum îmi clănţăneau dinţii, încă zece paşi. Opt. Şapte. Mergeam încet, ca în urma unui sicriu, ca în urma

cortegiului nostru funerar. Mai erau patru paşi. Trei paşi. Groapa şi flăcările erau acum aici, foarte aproape de noi. Mi-am adunat toate forţele pentru a ieşi din rând şi a mă arunca spre gardul de sârmă ghimpată. În adâncul inimii, îmi luam rămas-bun de la tata, de la întregul univers şi, fără să vreau, cuvintele mi se formau şi mi se transformau în murmur pe buze: *Vitgadal veyitkadach chme raba*… Fie numele Lui lăudat şi sfinţit… Inima stătea să mi se spargă în piept. Iată. Mă aflam înaintea Îngerului Morţii…

Nu. La doi paşi de groapă, ni **s-**a ordonat să ne întoarcem la stânga şi am intrat **într-**o baracă.

Am strâns tare mâna tatălui meu. M-a întrebat:

— Îţi aduci aminte de doamna Schächter, din tren?

N-am să uit niciodată noaptea aceea, prima petrecută în lagăr, care a făcut din viaţa mea o noapte lungă şi de şapte ori zăvorâtă.

N-am să uit niciodată fumul acela.

N-am să uit niciodată feţişoarele copiilor ale căror trupuri le-am văzut preschimbâ**ndu-**se în volute de fum pe un cer mut.

N-am să uit niciodată acele flăcări care mi-au mistuit pentru totdeauna credinţa.

N-am să uit niciodată liniştea nopţii care m-a privat pentru eternitate de dorinţa de a trăi.

N-am să uit niciodată clipele acelea în care Dumnezeu a murit pentru mine şi mi-am pierdut sufletul şi visurile, care au luat chipul deşertului.

N-am să uit niciodată asta, chiar dacă aş fi condamnat să trăiesc la fel de mult ca însuşi Dumnezeu. Niciodată.

Baraca în care fusesem repartizaţi era foarte lungă. Pe tavan, câteva lucarne albăstrii. Aşa arată probabil anticamera infernului. O mulţime de oameni înnebuniţi, o mulţime de strigăte, o brutalitate animalică.

Am fost întâmpinaţi de zeci de deţinuţi, cu bastoane în mâini, lovind la întâmplare, pe oricine, fără niciun motiv. Ordine: „Dezbrăcarea! Repede! *Raust* Păstraţi numai cureaua şi încălţările în mână…”

Trebuia să ne aruncăm veşmintele în fundul barăcii. Erau deja o grămadă acolo. Costume noi, altele vechi, paltoane rupte, zdrenţe: cea a goliciunii. Tremurând de frig.

Câţiva ofiţeri SS circulau prin încăpere, căutând bărbaţii robuşti. Dacă vigoarea era atât de apreciată, poate că trebuia să ne arătăm solizi? Tata era convins de contrariul. Era mai bine să nu ieşim în evidenţă. Destinul celorlalţi va fi şi al nostru. (Mai târziu, aveam să aflăm că avusesem dreptate. Cei care fuseseră aleşi în acea zi au fost încorporaţi în *Sonder-Kommando*, kommandoul care lucra la crematorii. Bela Katz – fiul unui mare negustor din oraşul meu – sosise la Birkenau cu primul transport, cu o săptămână înaintea noastră. Când a aflat de venirea noastră, ne-a trimis vorbă că, ales pentru că era solid, introdusese chiar el cadavrul tatălui său în cuptorul crematoriului.)

Loviturile continuau să cadă:

— La frizer!

Cu bocancii şi cureaua în mână, m-am lăsat dus la frizeri. Aparatele lor de tuns smulgeau părul din cap, rădeau tot părul de pe corp. În minte îmi răsuna acelaşi gând: să nu mă îndepărtez de tata.

Eliberaţi din mâinile frizerilor, am început să ne învârtim în grup, întâlnind prieteni, cunoştinţe. Întâlnirile ne umpleau inima de bucurie – da, de bucurie: „Domnul fie lăudat! Trăieşti!…”

Însă alţii plângeau. Profitau de faptul că mai aveau putere să plângă. De ce se lăsaseră aduşi aici? De ce nu muriseră în patul lor? Vorbele erau întrerupte de suspine.

Deodată, cineva **s-**a aruncat de gâtul meu şi m-a sărutat: Vechiel, fratele rabinului din Sighet. Plângea cu lacrimi amare. Am crezut că plângea de bucurie, pentru că era încă în viaţă.

— Nu plânge, Vechiel, i-am spus. Îmi pare rău de ceilalţi…

— Să nu plâng? Suntem în pragul morţii. Curând vom fi înăuntru… înţelegi? înăuntru. Cum să nu plâng?

Prin lucarnele albăstrii de pe tavan, vedeam cum noaptea se destramă încet, încet. Nu-mi mai era teamă. Eram copleşit de o oboseală inumană.

Nici măcar nu ne mai gândeam la cei absenţi, încă mai vorbeam despre ei – „cine ştie ce s-a întâmplat cu ei?” –, dar nu ne mai păsa. Eram incapabili să ne gândim la ceva. Simţurile ne erau anihilate, parcă totul se estompa în ceaţă. Nu ne mai agăţam de nimic. Instinctul de conservare, de autoapărare, amorul propriu – totul dispăruse, într-un ultim moment de luciditate, mi s-a părut că eram nişte suflete blestemate care rătăceau în neant, suflete condamnate să rătăcească în spaţiu până la sfârşitul lumii, în căutarea mântuirii, în căutarea uitării – fără speranţa de a o găsi.

Pe la ora cinci dimineaţa, am fost daţi afară din baracă. Kapo[3] ne loveau din nou, dar încetasem să mai simt durerea loviturilor. O adiere îngheţată de vânt ne învăluia. Eram goi, cu încălţările şi cureaua în mână. Un ordin: „Alergaţi!” Şi am alergat. După câteva minute de alergare, am ajuns la o altă baracă.

La uşă, un butoi cu gaz. Dezinfectarea. Fiecare este cufundat în butoi. Apoi un duş cald. În mare viteză. Odată ieşiţi din apă, suntem alungaţi afară. Alergăm din nou. Încă o baracă: magazia. Cu mese foarte lungi. Cu munţi de uniforme de deţinut. Alergăm. Când trecem pe lângă mese, ni se aruncă pantaloni, vestoane, cămăşi, şosete.

În câteva secunde, am încetat să mai fim oameni. Dacă situaţia nu ar fi fost tragică, am fi putut râde în hohote. Ce mai ţinute! Meir Katz, un colos, primise un pantalon de copil, iar Stern, mic de statură şi slab, un veston în care înota pur şi simplu. Am procedat imediat la schimburile necesare.

Am aruncat o privire către tata. Cât de mult se schimbase! Ochii i se întunecaseră. Aş fi vrut să-i spun ceva, dar nu ştiam ce.

---

3 Persoane care aveau sarcina să-i supravegheze pe prizonierii din lagărele de concentrare naziste; de cele mai multe ori, erau deţinuţi de drept comun germani.

Se luminase de-a binelea de ziuă. Luceafărul dimineţii strălucea pe cer. Şi eu devenisem un alt om. Învăţăcelul care studia Talmudul, copilul care fusesem arseseră în flăcări. Nu mai rămăsese decât o formă care îmi semăna. O flacără neagră îmi intrase în suflet şi îl devorase.

În câteva ore se petrecuseră atâtea evenimente, încât pierdusem complet noţiunea timpului. Când ne părăsisem casele? Dar ghetoul? Dar trenul? O săptămână? O noapte – *o singură* noapte?

De cât timp stăteam în bătaia vântului îngheţat? O oră? O simplă oră? Şaizeci de minute?

Era cu siguranţă un vis.

Nu departe de noi, nişte deţinuţi munceau. Unii săpau gropi, alţii transportau nisip. Niciunul nu se uita la noi. Eram ca nişte copaci uscaţi în mijlocul unui deşert. În spatele meu, oamenii vorbeau. Nu aveam niciun chef să ascult ce vorbeau, să aflu cine vorbea şi despre ce anume. Nimeni nu îndrăznea să ridice vocea, cu toate că lângă noi nu erau supraveghetori. Poate că din cauza fumului gros care otrăvea aerul şi ne înăbuşea…

Am fost conduşi **într-**o altă baracă, în lagărul ţiganilor. Încolonaţi câte cinci.

— Nu vă mişcaţi!

Nu exista podea. Un acoperiş şi patru pereţi. Picioarele se afundau în noroi.

A început aşteptarea. Am adormit în picioare. Am visat un pat, că mama mă mângâia. Şi m-am trezit: eram în picioare, cu tălpile în noroi. Unii se prăbuşiseră şi rămăseseră pe jos.

Alţii strigau:

— Aţi înnebunit? Ni **s-**a spus să rămânem în picioare. Vreţi să ni se întâmple o nenorocire?

Ca şi cum nu se abătuseră deja asupra capetelor noastre toate nenorocirile din lume. Încet, încet, ne-am aşezat cu toţii în noroi. Dar eram nevoiţi să ne ridicăm în orice moment, de fiecare dată când un kapo intra să vadă dacă nu cumva cineva avea o pereche de încălţări noi.

Trebuia să i le dea. Nu servea la nimic să te opui: loviturile cădeau şi, până la urmă, îţi pierdeai şi încălţările.

Eu aveam bocanci noi. Dar cum erau acoperiţi cu un strat gros de noroi, nimeni nu i-a remarcat. I-am mulţumit lui Dumnezeu, **într-**o rugăciune de circumstanţă, pentru că El crease noroiul în universul Lui infinit şi minunat.

Liniştea a devenit deodată apăsătoare. Intrase un ofiţer SS şi, cu el, mirosul Îngerului Morţii. Ne-am îndreptat privirile spre buzele lui cărnoase. Din mijlocul barăcii, ne-a ţinut următorul discurs: „»

— Vă aflaţi **într-**un lagăr de concentrare. La Auschwitz…

O pauză. Observa ce efect produseseră cuvintele sale. Figura lui mi-a rămas până astăzi în minte. Un bărbat înalt, de treizeci de ani, cu crima înscrisă pe frunte şi pe pupile. Ne privea insistent, ca pe o haită de câini leproşi care se agaţă de viaţă.

— Nu uitaţi, a continuat. Amintiţi-vă, gravaţi-vă pentru totdeauna aceste clipe în memorie. Sunteţi la Auschwitz. Iar Auschwitz nu este un loc pentru convalescenţi. Este un lagăr de concentrare. Aici, va trebui să munciţi. Dacă nu, veţi merge direct în cuptor. La crematoriu. Munca, sau crematoriul **–** voi alegeţi.

Trăisem deja intens acea noapte, credeam că nimic nu ne mai poate speria. Însă vorbele lui seci ne-au făcut să ne cutremurăm. Cuvântul „cuptor” nu era aici un cuvânt lipsit de sens: plutea în aer, amestecat cu fumul. Era probabil singurul cuvânt care avea aici un sens real. A ieşit din baracă. Au apărut kapo, strigând:

— Toţi meseriaşii **–** lăcătuşi, tâmplari, electricieni, ceasornicari **–** un pas înainte!

Ceilalţi au fost duşi în altă baracă, de data aceasta din piatră. Ni **s-**a dat voie să ne aşezăm. Un deportat ţigan ne supraveghea.

Deodată, pe tata a început să-l doară burta. **S-**a ridicat, **s-**a îndreptat spre ţigan şi l-a întrebat politicos, în germană:

— Scuzaţi-mă… Puteţi să-mi spuneţi unde e toaleta?

Ţiganul l-a măsurat lung, din cap până-n picioare. Ca şi cum ar fi vrut să se convingă că omul care îi vorbea era cu adevărat o fiinţă din carne şi oase, o fiinţă vie, cu un corp şi un pântece. Apoi, ca şi cum **s-**ar fi trezit din letargie, i-a tras tatălui meu o palmă care l-a trântit la pământ. Tata **s-**a întors la locul lui în patru labe.

Eram împietrit. Ce se întâmpla oare cu mine? Tocmai îmi fusese lovit tatăl, în faţa mea. Şi nici nu clipisem. Mă uitasem şi tăcusem. Ieri, mi-aş fi înfipt unghiile în carnea acestui criminal. Mă schimbasem, prin urmare, atât de mult? Atât de repede? începeau să mă încerce regretele. Mă gândeam la un singur lucru: niciodată nu le voi ierta asta. Tata ghicise probabil ce îmi trecea prin minte; mi-a suflat la ureche: „Nu mă doare”. Pe obraz se vedea încă urma roşie a palmei care îl lovise.

— Toată lumea afară!

Vreo zece ţigani se alăturaseră gardianului nostru. Bâtele şi bicele loveau în jurul meu. Picioarele mele alergau singure; nu mă gândeam la nimic. Încercam să mă protejez de lovituri în spatele celorlalţi. Soare de primăvară.

— Încolonaţi, câte cinci!

Prizonierii pe care îi zărisem dimineaţă munceau nu departe. Lângă ei, niciun gardian, numai umbra coşului... Toropit de razele soarelui şi de visurile mele, am simţit cum mă trage cineva de mânecă. Era tata: „Mergi mai departe, fiule”.

Mergeam. Porţile se deschideau, se închideau. Am continuat să mergem între gardurile de sârmă ghimpată electrificate. La fiecare pas, o pancartă albă cu un cap de mort negru care ne privea. O inscripţie: „Atenţie! Pericol de moarte!” Ridicol: aici nu exista nici măcar un singur loc în care să nu te afli în pericol de moarte.

Ţiganii **s-**au oprit lângă o baracă. Au fost înlocuiţi de SS, care ne-au încercuit. Revolvere, mitraliere, câini poliţişti.

Marşul durase o jumătate de oră. Privind în jur, am observat că sârma ghimpată rămăsese în spatele nostru.

Ieşisem din lagăr.

Era o zi frumoasă de mai. În aer plutea parfumul primăverii. Soarele cobora spre asfinţit.

Dar după doar câteva clipe de mers, am zărit gardul de sârmă ghimpată al unui alt lagăr. O poartă de fier care avea, deasupra, această inscripţie: „Munca te face liber!”

Auschwitz.

Prima impresie: era mai bine ca la Birkenau. Clădiri din beton cu două etaje în loc de barăci din lemn. Am fost conduşi spre unul dintre aceste „blocuri”. Aşezaţi pe jos în faţa uşii, am început din nou să aşteptăm. Din când în când, cineva era chemat înăuntru. Erau duşurile, formalitate obligatorie la intrarea în toate lagărele. Dacă mergeai din**tr-**unul în altul de mai multe ori pe zi, trebuia să treci de fiecare dată pe la duşuri.

Ieşiţi de sub apa caldă, am fost obligaţi să tremurăm de frig în noapte. Hainele au rămas în bloc şi ni **s-**a promis că vom primi altele.

Către miezul nopţii, ni **s-**a ordonat să alergăm.

— Mai repede, urlau gardienii. Dacă alergaţi mai repede, vă veţi duce la culcare mai repede.

După câteva minute de cursă nebună, am ajuns în faţa unui alt bloc. Responsabilul ne aştepta. Era un polonez tânăr, care ne zâmbea. A început să vorbească şi, în pofida faptului că eram obosiţi, l**-**am ascultat cu răbdare.

— Camarazi, vă aflaţi în lagărul de concentrare de la Auschwitz. Vă aşteaptă un drum lung, plin de suferinţe. Dar nu vă pierdeţi curajul. Aţi scăpat de cea mai mare primejdie: trierea. Ei bine, adunaţi**-**vă forţele şi nu vă pierdeţi speranţa. Vom trăi cu toţii ziua eliberării. Aveţi încredere în viaţă, de o mie de ori încredere. Alungaţi disperarea şi vă veţi îndepărta de moarte. Infernul nu durează o veşnicie… Şi acum, o rugăminte, mai degrabă un sfat: purtaţi**-**vă unul cu altul ca nişte camarazi. Suntem cu toţii fraţi şi împărtăşim aceeaşi soartă. Deasupra capetelor noastre pluteşte acelaşi fum. Ajutaţi**-**vă unul pe altul. Este singurul mod de a supravieţui. Gata cu vorba, sunteţi

obosiţi. Ascultaţi: vă aflaţi în blocul 17; eu sunt responsabilul cu ordinea aici; fiecare poate veni la mine să se plângă de altcineva. Asta este tot. Duceţi-vă la culcare. Două persoane **într-**un pat. Noapte bună.

Primele vorbe omenoase.

După ce ne-am urcat pe priciuri, am căzut **într-**un somn adânc.

A doua zi dimineaţă, „veteranii” ne-au tratat fără brutalitate. Ne-am dus la spălător. Ni **s-**au dat haine noi. Ni **s-**a adus cafea fără zahăr.

Am ieşit din bloc pe la ora zece, se făcea curăţenie. Afară, soarele ne-a încălzit. Moralul era vizibil mai bun. Resimţeam efectele binefăcătoare ale somnului din timpul nopţii. Prietenii se întâlneau, schimbau câteva cuvinte. Se vorbea despre orice, mai puţin despre cei care dispăruseră. Părerea generală era că războiul era pe sfârşite.

Pe la prânz, ni **s-**a adus supă, o farfurie de supă pentru fiecare. Cu toate că eram mort de foame, am refuzat să mă ating de mâncare. Încă eram copilul răsfăţat de odinioară. Tata a mâncat şi raţia mea.

La umbra blocului, ne-am făcut siesta. Probabil că ofiţerul SS din baraca plină de noroi minţise: Auschwitz chiar era o casă de odihnă…

În cursul după-amiezii, ni **s-**a ordonat să ne aliniem. Trei prizonieri au adus o masă şi instrumente medicale. Cu mâneca stângă suflecată, fiecare trebuia să treacă prin faţa mesei. Cei trei „veterani”, cu nişte ace, ne-au tatuat un număr pe braţul stâng. Eu am devenit A-7713. Începând de atunci, acesta a fost numele meu.

La apus, apelul. Kommandourile de muncă se întorseseră. Lângă uşă, orchestra cânta marşuri militare. Zeci de mii de deţinuţi stăteau aliniaţi în timp ce soldaţii SS le verificau numerele.

După apel, prizonierii din toate blocurile au rupt rândurile şi **s-**au răspândit în căutarea prietenilor, a rudelor, a vecinilor sosiţi cu ultimul convoi.

Zilele treceau. Dimineaţa: cafea fără zahăr. La

prânz: supă. (în ziua a treia, mâneam orice fel de supă cu mare poftă.) La ora şase după-amiaza: apelul. Apoi, pâine şi câte ceva. La ora nouă: stingerea.

Ne aflam de zece zile la Auschwitz. Era după apel. Nu mai aşteptam decât sunetul clopotului care trebuia să anunţe sfârşitul apelului. Am auzit deodată cum cineva trecea printre rânduri, întrebând:

— Cine este Wiesel din Sighet?

Persoana care ne căuta era un omuleţ cu ochelari, cu faţa ridată şi bătrânicioasă. Tata i-a răspuns:

— Eu sunt Wiesel din Sighet.

Omuleţul **s-**a uitat lung la el, cu ochii mijiţi:

— Nu mă recunoaşteţi, nu-i aşa?... Nu mă recunoaşteţi... Sunt ruda dumneavoastră, Stein. Aţi uitat deja? Stein! Stein din Anvers. Soţul lui Reizel. Soţia dumneavoastră e mătuşa lui Reizel... Ne scria destul de des... şi ce scrisori!

Tatăl meu nu îl recunoscuse. Probabil că nu îl ştia prea bine, căci era întotdeauna cufundat până peste cap în treburile comunităţii şi mai puţin preocupat de familie. Era întotdeauna absent, pierdut în gândurile lui. (O dată, o verişoară venise să ne facă o vizită la Sighet. Stătea la noi şi mânca la masa noastră de două săptămâni, când tata i-a remarcat prezenţa pentru prima dată.) Nu, nu avea cum să-şi amintească de Stein. Eu însă l-am recunoscut. O cunoscusem pe Reizel, soţia lui, înainte să plece în Belgia. Stein ne-a spus:

— M-au deportat în 1942. Am auzit că a sosit un transport din regiunea voastră şi am început să vă caut. Am crezut că poate aveţi veşti despre Reizel şi despre băieţii mei, care au rămas la Anvers...

Nu ştiam nimic despre ei. Din 1940, mama nu mai primise nicio scrisoare de la ei. Dar am minţit:

— Da, mama a primit veşti de la voi. Reizel este foarte bine. Şi copiii...

Plângea de bucurie. Ar fi vrut să rămână mai mult cu noi, să afle mai multe detalii, să se bucure de veştile bune,

dar se apropia un SS şi a fost nevoit să plece, spu**nându-**ne că va veni din nou a doua zi.

Clopotul a anunţat ruperea rândurilor. Ne-am dus să primim masa de seară, pâine şi margarină. Îmi era tare foame şi mi-am mâncat imediat raţia. Tata mi-a spus:

— Nu trebuie să mănânci tot din**tr-**odată. Şi mâine este o zi…

Văzând că sfatul lui venea prea târziu şi că nu mai rămăsese nimic din raţia mea, nu **s-**a mai atins de mâncarea lui, a spus:

— Mie nu mi-e foame.

Am rămas la Auschwitz trei săptămâni. Nu aveam nimic de făcut. Dormeam mult. După-amiaza şi noaptea.

Singura noastră grijă era să evităm plecările, să rămânem aici cât mai multă vreme posibil. Nu era greu: era suficient să nu te înscrii ca muncitor calificat. Cei necalificaţi erau păstraţi pentru la sfârşit.

La începutul celei de-a treia săptămâni, şeful nostru de bloc a fost destituit, fiindcă era prea omenos. Noul şef de bloc era un om rău, iar ajutoarele lui erau adevăraţi monştri. Zilele bune trecuseră. Am început să ne întrebăm dacă nu cumva era mai bine să fim desemnaţi pentru următoarea plecare.

Stein, ruda noastră din Anvers, continua să ne viziteze şi câteodată aducea o jumătate de raţie de pâine:

— Asta e pentru tine, Eliezer.

De fiecare dată, lacrimile îi curgeau pe obraji, unde se uscau, îngheţau. Adesea, îi spunea tatălui meu:

— Supraveghează-l pe fiul tău. Este foarte slab, deshidratat. Păziţi-vă bine, ca să evitaţi trierea. Mâncaţi! Orice şi oricând. Devoraţi tot ce puteţi. Cei slabi nu fac mulţi purici aici…

Era şi el tare slab, atât de uscat, vlăguit…

— Singurul lucru care mă ţine în viaţă, avea obiceiul să spună, este faptul că ştiu că Reizel şi copiii trăiesc. Dacă nu ar fi fost ei, nu aş fi rezistat…

Într-o seară, a venit la noi cu faţa strălucind.

— Tocmai a sosit un transport de la Anvers. Mâine

mă duc să-i văd. Cu siguranţă au veşti…

Şi a plecat.

Nu aveam să-l mai vedem. Primise veşti. Veşti *adevărate*.

Seara, culcaţi pe aşternuturile noastre de paie, încercam să cântăm melodii hasidice, iar Akiba Drumer ne frângea inimile cu vocea lui gravă şi profundă.

Unii vorbeau de Dumnezeu, de căile sale misterioase, despre păcatele poporului evreu şi despre eliberarea viitoare. Eu, unul, încetasem să mă mai rog. Eram ca Iov! Nu îi renegam existenţa, dar mă îndoiam de justiţia Lui absolută.

Akiba Drumer spunea:

— Dumnezeu ne pune la încercare. Vrea să vadă dacă suntem capabili să ne dominăm instinctele rele, să îl ucidem în noi pe Satana. Nu avem dreptul să ne pierdem speranţa. Şi dacă ne pedepseşte fără milă, acesta este un semn că ne iubeşte cu atât mai mult…

Hersch Genud, cunoscător al Cabalei, vorbea despre sfârşitul lumii şi despre venirea lui Moise.

Numai că din când în când, în mijlocul acestor discuţii, un gând nu-mi dădea pace: „Unde este mama în clipa asta… unde e Tzipora…

— Mama este o femeie tânără încă, mi-a spus odată tata. Trebuie să fie **într-**un lagăr de muncă. Iar

Tzipora este deja o fetiţă mare. Şi ea se află probabil **într-**un lagăr…

Ce mult am fi vrut să o credem! Ne prefăceam: poate celălalt credea?

Toţi muncitorii calificaţi fuseseră trimişi în alte lagăre. Mai eram câteva sute de muncitori necalificaţi.

— E rândul vostru astăzi, ne-a anunţat secretarul blocului. Plecaţi cu următorul transport.

La ora zece, ni **s-**a dat raţia cotidiană de pâine. Vreo zece SS ne-au înconjurat. La poartă, am văzut din nou panoul: „Munca te face liber!” Am fost număraţi. Şi acum eram în plin câmp, pe drumul însorit. Pe cer pluteau câţiva norişori albi.

Mergeam încet. Gardienii nu se grăbeau. Noi ne bucuram de asta. Pe când treceam prin sate, mulţi germani ne priveau deloc miraţi. Văzuseră probabil o mulţime de asemenea procesiuni…

Pe drum, ne-am întâlnit cu tinere nemţoaice. Gardienii au început să le tachineze. Fetele râdeau, fericite. **S-**au lăsat sărutate, mângâiate, izbucnind în hohote de râs. Au râs cu toţii, au glumit, şi-au spus vorbe dulci o bună bucată de drum. În timpul acesta, măcar am scăpat de strigăte şi de lovituri de bâtă.

După patru ore, am ajuns în noul lagăr: Buna. Poarta de fier **s-**a închis în urma noastră.

CAPITOLUL IV

Lagărul părea să fi trecut prin**tr-**o epidemie; era pustiu şi mort. Numai câţiva deţinuţi „bine îmbrăcaţi” se plimbau printre blocuri.

Bineînţeles, am trecut mai întâi pe la duşuri. Şi-a făcut apariţia şeful lagărului. Era un bărbat puternic, bine clădit, lat în umeri; gât de taur, buze groase, păr ondulat. Părea un om bun. În ochii lui de un albastru cenuşiu strălucea din când în când un surâs, în convoiul nostru se aflau câţiva copii de **zece –** doisprezece ani. Ofiţerul **s-**a interesat de ei şi a ordonat să li se aducă de mâncare.

După ce ni **s-**au dat alte haine, am fost instalaţi în două corturi. Trebuia să aşteptăm să fim încorporaţi în kommandouri de muncă, abia după aceea puteam să intrăm în blocuri.

Seara, kommandourile de muncă **s-**au întors de pe şantiere. Apel. Am început să căutăm cunoştinţe, să punem întrebări veteranilor pentru a afla care kommando de muncă era cel mai bun, în ce bloc trebuia să încercăm să ne cazăm. Toţi deţinuţii erau de acord:

— Buna este un lagăr în regulă. Aici poţi să rezişti. Esenţialul este să nu fii înrolat în kommandoul din construcţii…

Ca şi cum am fi putut alege.

Responsabilul cortului nostru era german. Cu o faţă de asasin, cu buze cărnoase, cu mâini ca nişte labe de lup.

Fără îndoială, mâncarea din lagăr îi pria; abia dacă se putea mişca. Şi el iubea copiii, ca şi şeful lagărului. Imediat după sosirea noastră, a ordonat să li se aducă pâine, supă şi margarină. (în realitate, această afecţiune nu era dezinteresată: aici, copiii erau obiectul, între homosexuali, al unui adevărat schimb, cum aveam să aflu mai târziu.) Ne-a spus:

— Veţi rămâne la mine trei zile, în carantină. Pe urmă, vă veţi duce la lucru. Mâine, are loc vizita medicală.

Unul dintre ajutoarele lui – un copil cu ochi de puşlama şi cu faţa dură – s-a apropiat de mine:

— Vrei să faci parte dintr-un kommando bun?

— Sigur. Dar cu o condiţie: vreau să rămân cu tatăl meu…

— De acord, mi-a spus. Pot să aranjez asta. Pentru o nimica toată: bocancii tăi. Am să-ţi dau alţii.

Am refuzat să-i dau bocancii. Erau tot ce mai aveam.

— Îţi dau în plus o raţie de pâine şi o bucată de margarină…

Bocancii îi plăceau, dar nu i-am dat. (Mi-au fost luaţi mai târziu. Fără să capăt nimic în schimb.)

Vizită medicală în aer liber, la primele ore ale dimineţii, în faţa a trei medici aşezaţi pe o bancă.

Primul nici nu m-a consultat. S-a mulţumit să mă întrebe:

— Eşti sănătos?

Cine ar fi îndrăznit să afirme contrariul?

Dentistul, în schimb, părea mai conştiincios: mi-a ordonat să casc gura mare. În realitate, nu voia să vadă dinţii stricaţi, ci dinţii de aur. Numărul celui care avea aur în gură era trecut pe o listă. Eu aveam o coroană.

Primele trei zile au trecut repede. În ziua a patra, în zori, în timp ce ne aflam în faţa cortului, au apărut kapo. Fiecare a început să aleagă oamenii care îi plăceau:

— Tu… tu… şi tu… arătau ei cu degetul, aşa cum alegi o vită, o marfă.

L-am urmat pe kapo care ne alesese pe noi, un tânăr. Ne-a ordonat să ne oprim la intrarea primului bloc, lângă

poarta lagărului. Era blocul orchestrei. „Intraţi”, a ordonat. Eram surprinşi: ce legătură aveam noi cu muzica?

Orchestra cânta un marş militar, mereu acelaşi. Zeci de kommandouri plecau spre şantiere mărşăluind. Kapo scandau: „Stâng, drept, stâng, drept!”

Ofiţerii SS, cu tocul şi hârtia în mână, scriau numărul oamenilor care ieşeau. Orchestra a continuat să cânte acelaşi marş până la trecerea ultimului kommando. Dirijorul a încetat atunci să mai mişte bagheta. Orchestra **s-**a oprit brusc, iar kapo a urlat: „Alinierea!”

Ne**-**am încolonat în rânduri de câte cinci, împreună cu muzicienii. Am ieşit din lagăr, fără muzică, dar în pas cadenţat: încă ne mai răsunau în urechi ecourile marşului.

— Stâng, drept! Stâng, drept!

Am început să vorbim cu vecinii noştri, muzicienii. Aproape toţi erau evrei. Juliek, polonez, cu ochelari şi un surâs cinic pe faţa palidă. Louis, originar din Olanda, un violonist reputat. Se plângea că nu**-**l lăsau să cânte Beethoven: evreii nu aveau dreptul să cânte muzică germană. Hans, un tânăr berlinez plin de spirit. Contramaistrul era polonez, Franck, fost student la Varşovia.

Juliek mi**-**a explicat:

— Lucrăm **într-**un depozit de material electric, nu departe de aici. Munca nu este grea, nici periculoasă. Dar kapo, Idek, are câteodată accese de nebunie şi atunci… este mai bine să te fereşti din calea lui.

— Ai noroc, micuţule, a spus Hans, surâzând. Ai ajuns **într-**un kommando bun…

— Zece minute mai târziu, ne găseam în faţa depozitului. Ne**-**a întâmpinat un angajat german, civil, *meister*. Nu ne**-**a acordat mai multă atenţie decât un negustor unui transport de zdrenţe vechi.

Tovarăşii noştri aveau dreptate: munca nu era grea. Aşezaţi pe jos, trebuia să numărăm buloane, becuri şi alte mici piese electrice. Kapo ne**-**a explicat pe larg marea importanţă a acestei munci, avertizâ**ndu-**ne că orice leneş va avea de**-**a face cu el. Noii mei tovarăşi m**-**au liniştit:

— Nu-ţi fie teamă. Trebuie să spună asta din cauza lui *meister*.

Erau acolo mai mulţi polonezi în civil şi câteva franţuzoaice. Acestea i-au salutat din priviri pe muzicieni.

Franck, contramaistrul, m-a dus **într-**un colţ.

— Nu te strădui prea mult, nu te grăbi. Dar ai grijă să nu te surprindă vreun SS.

— Domnule contramaistru… aş vrea să stau lângă tatăl meu.

— De acord. Tatăl tău va lucra aici, alături de tine.

Aveam noroc.

Grupului nostru i **s-**au alăturat doi băieţi: Yossi şi Tibi, doi fraţi din Cehoslovacia, ai căror părinţi fuseseră exterminaţi la Birkenau. Trăiau unul pentru celălalt.

Ne-am împrietenit repede. Fiindcă făcuseră parte din**tr-**o organizaţie a tineretului sionist, cunoşteau o mulţime de cântece evreieşti. Astfel, ni se întâmpla să fredonăm încetişor melodii care evocau apele calme ale Iordanului şi măreţia Ierusalimului. Vorbeam adesea despre Palestina. Nici părinţii lor nu avuseseră curajul să vândă tot şi să emigreze când mai era încă timp. Am hotărât ca, dacă ne era dat să trăim până la eliberare, să nu mai rămânem nici o singură zi în Europa. Urma să ne urcăm în primul vapor spre Haifa.

Pierdut încă în visurile sale cabalistice, Akiba Drumer descoperise un verset din Biblie al cărui conţinut, transpus în cifre, îi permitea să prezică faptul că eliberarea avea să aibă loc în săptămânile viitoare.

Am părăsit cortul şi ne-am instalat în blocul muzicienilor. Aveam dreptul la o pătură, un lighean şi o bucată de săpun. Şeful de bloc era un evreu german.

Era bine să ai ca şef un evreu. Se numea Alphons. Un bărbat tânăr cu o faţă uimitor de îmbătrânită. Se dedica în întregime cauzei blocului „său”. Când putea, organiza un „cazan” de supă pentru tineri, pentru cei slabi, pentru toţi cei care visau mai mult la o porţie suplimentară decât la libertate.

Într-o zi, pe când ne întorceam de la depozit, am fost

chemat la secretarul blocului:

— A-7713?

— Eu sunt.

— După ce mănânci, te duci la dentist…

— Dar… nu mă dor dinţii…

— După ce mănânci. Neapărat.

M-am dus la blocul bolnavilor. Vreo douăzeci de deţinuţi aşteptau la rând în faţa uşii. Nu a durat prea mult ca să aflăm motivul convocării noastre: urmau să ne fie extraşi dinţii de aur.

Dentistul, un evreu originar din Cehoslovacia, avea o faţă care semăna cu o mască mortuară. Când deschidea gura, i se vedeau dinţii oribili, galbeni şi stricaţi. Aşezat în fotoliu, l-am întrebat umil:

— Ce vreţi să faceţi, domnule dentist?

— Să-ţi scot coroana de aur, atâta tot, mi-a răspuns pe un ton indiferent.

Mi-a venit ideea să mă prefac bolnav:

— Nu puteţi aştepta câteva zile, domnule doctor? Nu mă simt prea bine, am temperatură…

Şi-a încreţit fruntea, **s-**a gândit o clipă şi mi-a luat pulsul.

— Bine, micuţule. Când ai să te simţi mai bine, să vii la mine. Însă nu aştepta să te chem eu!

Am revenit peste o săptămână. Cu aceeaşi scuză: nu mă însănătoşisem încă. Nu **s-**a arătat mirat şi nu ştiu dacă m-a crezut. Probabil că era mulţumit să vadă că venisem din proprie iniţiativă, aşa cum îi promisesem. M-a păsuit din nou.

La câteva zile după aceea, cabinetul dentistului a fost închis şi am aflat că acesta fusese aruncat în închisoare. Urma să fie spânzurat. Se dovedise că făcea trafic pe cont propriu cu dinţii de aur ai deţinuţilor. Nu mi-a fost deloc milă de el. Eram fericit că o păţise: îmi păstram coroana de aur. Aceasta putea să-mi servească, **într-**o bună zi, să cumpăr ceva, pâine, viaţă. Nu mă mai interesau decât gamela de supă şi codrul de pâine uscată. Pâinea, supa – erau toată viaţa mea. Eram un corp. Poate şi mai puţin: un

stomac înfometat. Doar stomacul simţea cum trece timpul.

Munceam deseori la depozit alături de o tânără franţuzoaică. Nu vorbeam: ea nu ştia germană, iar eu nu înţelegeam franceza.

Mi se părea că era evreică, deşi trecea aici drept „ariană”. Era deportată la muncă forţată.

Într-o zi în care Idek era furios, m**-**am nimerit în calea lui. **S-**a repezit la mine ca un animal feroce, lovi**ndu-**mă în piept, în cap, aruncâ**ndu-**mă, apucâ**ndu-**mă din nou, dâ**ndu-**mi lovituri din ce în ce mai violente, până când m**-**a umplut de sânge. Pentru că îmi muşcam buzele ca să nu urlu de durere, probabil că lua tăcerea mea drept dispreţ şi continua să lovească din ce în ce mai tare.

Deodată, **s-**a calmat. Ca şi cum nu **s-**ar fi petrecut nimic, m**-**a trimis înapoi la muncă. Ca şi cum am fi jucat amândoi un joc în care rolurile aveau aceeaşi importanţă.

M**-**am târât în colţul meu. Am simţit cum o mână răcoroasă îmi şterge fruntea însângerată. Era franţuzoaica. Îmi surâdea trist şi mi**-**a strecurat în mână o bucată de pâine. Mă privea drept în ochi. Simţeam că voia să**-**mi vorbească şi că era moartă de frică. A rămas aşa câteva clipe, apoi faţa i **s-**a luminat şi mi**-**a spus, **într-**o germană aproape corectă:

— Muşcă**-**ţi buzele, frăţioare… Nu plânge. Păstrează**-**ţi mânia pentru altă zi, pentru mai târziu. Va veni o zi, dar nu acum… Aşteaptă. Strânge din dinţi şi aşteaptă…

Mulţi ani mai târziu, la Paris, citeam ziarul în metrou. În faţa mea stătea o doamnă foarte frumoasă, cu părul negru, cu ochi visători. Mai văzusem undeva ochii aceştia. Era ea.

— Nu mă recunoaşteţi, doamnă?

— Nu vă cunosc, domnule.

— În 1944, vă aflaţi în Germania, la Buna, nu-i aşa?

— Da…

— Lucraţi la depozitul de material electric…

— Da, a spus ea, puţin tulburată. Şi, după o clipă de tăcere: Aşteptaţi… îmi amintesc…

— Idek, kapo… băiatul evreu… vorbele de alean…

Am coborât împreună din metrou şi ne-am aşezat pe terasa unei cafenele. Ne-am petrecut seara depănând amintiri. Înainte de a ne despărţi, am întrebat-o:

— Pot să vă pun o întrebare?

— Ştiu ce vreţi să întrebaţi, spuneţi.

— Ce vreau să vă întreb?

— Dacă sunt evreică?… Da, sunt evreică. Din**tr-**o familie practicantă. În timpul ocupaţiei, mi-am procurat acte false şi m-am dat drept „ariană”. Aşa am fost încorporată în grupele de muncă forţată, deportată în Germania, dar am scăpat de lagărul de concentrare. La depozit, nimeni nu ştia că vorbesc limba germană: aş fi trezit bănuieli. A fost o imprudenţă din partea mea să vă spun acele câteva cuvinte, dar ştiam că nu mă veţi trăda…

Altă dată, ne-au dus să încărcăm motoare diesel în vagoane, sub supravegherea soldaţilor germani. Idek era foarte nervos. Se abţinea cu greu. Deodată, a izbucnit. Victima a fost de data aceasta tatăl meu.

— Leneş bătrân ce eşti! a început să urle. Asta numeşti tu a munci?

Şi a început să dea în el cu un drug de fier. Tata **s-**a încovoiat la început sub lovituri, apoi **s-**a frânt în două, ca un arbore uscat lovit de trăsnet, şi **s-**a prăbuşit.

Am asistat la scenă fără să fac nimic. Tăceam. Mă gândeam să mă îndepărtez, ca să nu fiu şi eu lovit. Mai mult: eram furios în momentele acelea, dar nu pe kapo, ci pe tata. îl învinuiam că nu fusese în stare să evite criza lui Idek. Iată ce făcuse din mine viaţa din lagăr…

Franck, contramaistrul, a observat **într-**o zi că aveam o coroană de aur.

— Băiete, dă-mi mie coroana.

I-am răspuns că era imposibil, că fără coroana aceea nu aş mai putea să mănânc.

— Că multă mâncare ţi se dă, băiete!

Am găsit alt răspuns: coroana mea fusese trecută pe o listă, în timpul vizitei medicale; puteam avea amândoi necazuri.

— Dacă nu-mi dai coroana, **s-**ar putea să te coste

scump!

Deodată, băiatul acela simpatic şi inteligent nu mai era acelaşi. Ochii îi străluceau de lăcomie. I-am spus că trebuia să mă sfătuiesc cu tatăl meu.

— Întreabă-l pe tata, băiete. Dar vreau un răspuns mâine.

Am vorbit cu tata; acesta a pălit, a tăcut un moment, apoi mi-a spus:

— Nu, fiule, nu putem face asta.

— Se va răzbuna pe noi!

— Nu va îndrăzni, fiule.

Din păcate, ştia ce să facă; îmi cunoştea punctul slab. Tata nu făcuse armata şi nu reuşea să ţină pasul. Or, aici toate deplasările în grup se făceau în pas cadenţat. Era o ocazie pentru Franck să-l tortureze şi, în fiecare zi, să-l lovească sălbatic. Stângul, dreptul: lovituri de pumn! Stângul, dreptul: palme.

M-am hotărât să-i dau lecţii lui tata, să-l învăţ să schimbe pasul, să ţină ritmul. Am început să facem exerciţii în faţa blocului nostru. Eu comandam: „Stângul, dreptul!”, iar tata se execută. Deţinuţii începuseră să râdă de noi:

— Ia priviţi-l pe tânărul ofiţer cum îl învaţă să meargă pe bătrân… Hei, generale, câte raţii de pâine îţi dă bătrânul pentru asta?

Dar tata nu progresa suficient, iar loviturile au continuat să cadă.

— Tot nu eşti în stare să mărşăluieşti, leneş bătrân?

Aceste scene **s-**au repetat timp de două săptămâni. Nu mai puteam. Am fost nevoiţi să ne predăm. În ziua aceea, Franck a izbucnit în hohote de râs:

— Ştiam, ştiam bine, băiete, că am să te înving. Mai bine mai târziu decât niciodată. Şi pentru că m-ai făcut să aştept, te va costa în plus o raţie de pâine. O raţie de pâine pentru unul dintre prietenii mei, un dentist celebru din Varşovia. Ca să-ţi extragă coroana.

— Cum? Raţia mea de pâine ca să pui tu mâna pe coroana *mea*?

Franck surâdea.

— Şi ce-ai vrea? Să-ţi sparg dinţii cu pumnul?

În aceeaşi seară, la closet, dentistul din Varşovia mi-a extras coroana, cu o lingură ruginită.

Franck a devenit mai drăguţ. Din când în când, îmi dădea un supliment de supă. Dar asta nu a durat prea mult. Peste cincisprezece zile, toţi polonezii au fost transferaţi **într-**un alt lagăr. Îmi pierdusem coroana degeaba.

Cu câteva zile înainte de plecarea polonezilor, am trăit o altă experienţă.

Era **într-**o dimineaţă de duminică. Kommandoul nostru nu era obligat să meargă la lucru în ziua aceea. Însă Idek nu voia să rămânem în lagăr. Trebuia să ne ducem la depozit. Această bruscă dorinţă de a munci ne-a lăsat cu gura căscată. La depozit, Idek ne-a lăsat în grija lui Franck, spunând:

— Faceţi ce vreţi. Dar faceţi ceva. Dacă nu, o să

am grijă să vă pară rău…

Şi a dispărut.

Nu ştiam ce să facem. Obosiţi să stăm chirciţi pe vine, am început să ne plimbăm prin depozit, în căutarea unui codru de pâine uitat poate de vreun civil.

Ajuns la capătul clădirii, am auzit un zgomot venind din**tr-**o încăpere alăturată. M-am apropiat şi i-am văzut: pe o saltea de paie, Idek şi o tânără poloneză, pe jumătate goi. Am înţeles de ce refuzase Idek să ne lase în lagăr. Să deplasezi o sută de deţinuţi ca să te culci cu o fată! Lucrul acesta mi **s-**a părut tare comic şi am izbucnit în râs.

Idek a tresărit, **s-**a întors şi m-a văzut; fata încerca să-şi acopere sânii. Aş fi vrut să o iau la fugă, dar nu-mi puteam mişca picioarele: erau parcă bătute în cuie în podea. Idek m-a apucat de gât. Cu o voce surdă, mi-a spus:

— Aşteaptă, băiete… Ai să vezi ce înseamnă să-ţi părăseşti locul de muncă… Am să ţi-o plătesc, băiete… Şi acum, întoarce-te la locul tău…

Cu o jumătate de oră înainte de terminarea lucrului,

kapo a ordonat adunarea kommandoului. Apel. Nimeni nu înţelegea ce se petrece. Un apel la ora aceea? Aici? Eu însă ştiam. Kapo ne-a ţinut un mic discurs:

— Un simplu deţinut nu are dreptul să se amestece în treburile altcuiva. Se pare că unul din voi nu a înţeles. Prin urmare, am să mă străduiesc să-l fac să înţeleagă, o dată pentru totdeauna, cât se poate de clar.

Simţeam cum pe spate mi se scurgeau broboane de sudoare.

— A-7713!

Am făcut un pas în faţă.

— O ladă! A ordonat kapo.

A fost adusă o ladă.

— Culcă-te pe ladă! Pe burtă!

Am făcut ce îmi cerea.

Apoi nu am mai simţit decât loviturile de bici.

— Una!... două!... număra el.

Nu se grăbea deloc. Numai primele lovituri m-au durut cu adevărat. îl auzeam cum numără:

— Zece... unsprezece!...

Vocea îi era calmă şi o auzeam ca de dincolo de un zid gros.

— Douăzeci şi trei...

Încă două, m-am gândit, pe jumătate inconştient. Kapo aştepta.

— Douăzeci şi patru... douăzeci şi cinci!

Se sfârşise. Dar fără să-mi dau seama, leşinasem. Mi-am revenit după ce au turnat peste mine o găleată cu apă rece. Eram încă întins pe ladă. Vedeam, vag, doar pământul ud de sub mine. Apoi am auzit pe cineva strigând. Era probabil kapo. Am început să disting ce urla:

— În picioare!

Probabil că încercam să mă ridic, fiindcă am simţit cum mă prăbuşesc din nou pe ladă. Ce mult aş fi vrut să mă ridic!

— În picioare! urla el mai tare.

Dacă măcar aş fi putut să-i răspund, îmi spuneam, dacă aş fi putut să-i spun că nu mă pot mişca. Dar nu

reuşeam să-mi mişc buzele.

La ordinul lui Idek, doi deţinuţi m-au ridicat şi m-au dus înaintea lui.

— Uită-te în ochii mei!

L-am privit fără să-l văd. Mă gândeam la tata. Suferea probabil mai mult decât mine.

— Ascultă-mă bine, fiu de căţea! mi-a spus Idek cu răceală. Asta e pentru că ai fost curios. Vei primi de cinci ori mai mult dacă îndrăzneşti să povesteşti cuiva ce ai văzut! Ai înţeles?

Am dat din cap în semn de încuviinţare, o dată, de două ori, am dat din cap la nesfârşit. Ca şi cum capul meu hotărâse să spună da fără să se mai oprească vreodată.

Într-o duminică, în timp ce jumătate din noi **–** printre care şi tatăl meu **–** se aflau la lucru, ceilalţi se odihneau în bloc.

Pe la ora zece, sirenele au început să urle. Alarmă, în pas alergător, şefii de bloc ne-au ordonat să intrăm în blocuri, în timp ce SS se refugiau în adăposturi. Pentru că era relativ uşor să evadezi în timpul alarmei **–** gardienii îşi părăseau turnurile de pază, iar sârma ghimpată era deconectată de la curentul electric **–**, soldaţii SS aveau ordin să împuşte pe oricine se afla în afara blocurilor.

În câteva clipe, lagărul semăna cu un vapor evacuat. Pe alei, nici ţipenie de om. Lângă bucătărie, două cazane cu supă caldă şi aburindă fuseseră părăsite, pe jumătate pline. Două cazane cu supă! Chiar în mijlocul aleii, două cazane cu supă, nepăzite de nimeni! Un adevărat festin pierdut, tentaţie supremă! Sute de ochi le contemplau, strălucind de poftă. Doi miei pândiţi de sute de lupi. Doi miei fără păstor, oferiţi pe tavă. Dar cine să îndrăznească?

Teroarea era mai puternică decât foamea. Deodată, am văzut cum se deschide, imperceptibil, uşa blocului 37. Şi-a făcut apariţia un bărbat, târâ**ndu-**se ca un vierme în direcţia cazanelor.

Sute de ochi îi urmăreau mişcările. Sute de oameni se târau alături de el, zdreli**ndu-**şi picioarele odată cu el de pietrele de pe jos. Toate inimile tremurau, dar în primul

rând de invidie. El îndrăznise.

A ajuns la primul cazan, iar inimile au început să bată mai tare: reuşise. Invidia ne devora, ne ardea ca pe nişte paie. Nici nu ne-a trecut prin cap să-l admirăm. Biet erou care risca să fie ucis pentru o raţie de supă, iar noi îl asasinam în gând.

Întins lângă cazan, încerca acum să se ridice până la marginea acestuia. Fie din slăbiciune, fie din teamă, stătea acolo, adu**nându-**şi, fără îndoială, ultimele forţe. În fine, a reuşit să se ridice până la marginea cazanului. Un moment, a părut că se priveşte în lichidul din recipient, căutâ**ndu-**şi reflexia de fantomă. Apoi, fără un motiv aparent, a scos un urlet teribil, un horcăit cum nu mai auzisem vreodată şi, cu gura deschisă, **s-**a aruncat cu capul în zeama încă aburindă. Am tresărit cu toţii când am auzit împuşcătura. Căzut din nou pe jos, cu faţa murdară de supă, omul **s-**a zbătut câteva secunde lângă cazan, apoi nu a mai mişcat.

Atunci am auzit avioanele. Aproape imediat, barăcile au început să se cutremure.

— Bombardează Buna! a strigat cineva.

M-am gândit la tata. Cu toate acestea, eram fericit. Ce răzbunare să vezi uzina mistuită de incendiu! Bineînţeles, se discutase despre înfrângerea trupelor germane pe diverse fronturi, dar nu ştiam dacă trebuia să credem zvonurile respective. Astăzi, puteam să vedem cu ochii noştri; era ceva concret!

Nu ne era frică. Şi totuşi, dacă o bombă cădea peste un bloc, ar fi făcut sute de victime, din**tr-**o lovitură. Dar nu ne mai era frică de moarte, în orice caz, nu de moartea aceasta. Fiecare bombă care exploda ne umplea de bucurie, ne dădea din nou încredere în viaţă.

Bombardamentul a durat mai bine de o oră. Dacă ar fi putut dura de zece ori zece ore… Apoi **s-**a făcut din nou linişte. Zgomotul ultimului avion american **s-**a stins şi ne-am trezit în cimitirul nostru. La orizont, se ridica un nor mare şi negru de fum. Sirenele au început să urle. Era sfârşitul alarmei.

Toată lumea a ieşit din blocuri. Respiram lacomi aerul plin de fum, iar ochii ne străluceau, plini de speranţă. O bombă căzuse în mijlocul lagărului, lângă platforma unde ne adunam pentru apel, dar nu explodase. Ni **s-**a ordonat **s-**o transportăm în afara lagărului.

Şeful lagărului, însoţit de adjunctul lui şi de Oberkap Oy a venit să inspecteze lagărul. Raidul îi lăsase pe faţă urmele fricii.

În mijlocul lagărului, singura victimă, zăcea trupul omului cu faţa mânjită de supă. Cazanele au fost duse la bucătărie.

Soldaţii SS se întorseseră la posturile lor, în turnurile de control, la mitralierele lor. Antractul se terminase.

După o oră, am văzut kommandourile care se întorceau, la pas, ca de obicei. L**-**am zărit, cu bucurie, pe tata.

— Mai multe clădiri au fost distruse, mi**-**a spus, dar depozitul n**-**a avut de suferit…

După**-**amiază, ne**-**am dus plini de zel să degajăm ruinele.

O săptămână mai târziu, pe când ne întorceam de la lucru, am zărit în mijlocul lagărului, pe platforma unde se făcea apelul, o spânzurătoare neagră.

Am aflat că supa urma să fie distribuită numai după apel. Acesta a durat mai mult decât de obicei. Ordinele erau date **într-**o manieră mai seacă decât în alte zile şi aerul avea rezonanţe ciudate.

— Descoperiţi**-**vă! a urlat deodată şeful lagărului.

Zece mii de chipie au fost ridicate în acelaşi timp.

— Acoperiţi**-**vă!

Zece mii de chipie au fost puse din nou pe capete, cu rapiditatea fulgerului.

Poarta lagărului **s-**a deschis. O unitate SS a apărut şi ne**-**a înconjurat: un SS la trei paşi. Din turnurile de pază, mitralierele erau îndreptate spre platforma unde ne adunam pentru apel.

— Se tem de tulburări, a murmurat Juliek.

Doi SS au pornit spre carceră. Au revenit,

încadrân**du-**l pe condamnat. Era un tânăr din Varşovia. Petrecuse trei ani în lagărul de concentrare. Era un băiat bine clădit, un uriaş în comparaţie cu mine.

Cu spatele la spânzurătoare, cu faţa întoarsă spre judecătorul lui, şeful lagărului, era palid, dar părea mai degrabă emoţionat decât speriat. Mâinile lui încătuşate nu tremurau. Ochii contemplau cu răceală sutele de gardieni SS, miile de prizonieri care îl înconjurau.

Şeful lagărului a început să citească verdictul, accentuând fiecare frază:

— În numele *Reichsführerului* Himmler… deţinutul nr… a furat în timpul alarmei… Conform legii… paragraful… deţinutul nr… este condamnat la pedeapsa cu moartea. Acesta este un avertisment şi un exemplu pentru toţi deţinuţii.

Nimeni nu **s-**a mişcat.

Am auzit cum îmi bate inima. Miile de oameni care mureau în fiecare zi la Auschwitz şi la Birkenau, în cuptoarele crematoriilor, încetaseră să mă mai uimească. Dar acest om de lângă spânzurătoare mă emoţiona.

— Cât mai durează ceremonia asta? Mi**-**e foame… şoptea Juliek.

La un semn al şefului lagărului, *Lagerkapo* **s-**a apropiat de condamnat. Era ajutat de doi deţinuţi. Pentru două farfurii de supă.

Kapo a vrut să**-**l lege la ochi, dar condamnatul a refuzat.

După câteva momente de aşteptare, călăul i**-**a pus funia în jurul gâtului. Se pregătea să le facă semn ajutoarelor să tragă scaunul de sub picioarele condamnatului, când acesta a strigat, cu o voce puternică şi calmă:

— Trăiască libertatea! Blestem Germania! Blestem! Bles…

Călăii îşi făcuseră treaba.

Tăios ca o sabie, **s-**a auzit un ordin:

— Descoperiţi**-**vă!

Zece mii de chipie **s-**au ridicat, în semn de omagiu.

— Acoperiţi-vă!

Apoi toţi prizonierii din lagăr, bloc după bloc, au fost obligaţi să defileze prin faţa spânzuratului şi să se uite la ochii stinşi ai mortului, la limba care atârna. Kapo şi şefii de bloc îi sileau să se uite bine la faţa aceea.

După defilare, am primit permisiunea să ne ducem la blocuri şi să mâncăm.

Îmi amintesc că în seara aceea supa mi **s-**a părut excelentă…

Am asistat şi la alte execuţii prin spânzurare. Nu am văzut niciun condamnat plângând. Trecuse multă vreme de când aceste trupuri uscate uitaseră gustul amar al lacrimilor.

Cu o excepţie. *Oberkapo* al celui de**-**al 52**-**lea kommando de la cabluri era un olandez: un uriaş, peste doi metri înălţime. Şapte sute de deţinuţi munceau sub comanda lui şi toţi îl iubeau ca pe un frate. Nu pălmuise niciodată pe nimeni şi nici nu insultase vreun deţinut.

Avea în serviciul lui un băiat, un *pipei*, cum erau numiţi aceştia. Un băiat de vreo doisprezece ani, cu faţa fină şi frumoasă, lucru incredibil în acest lagăr.

(La Buna, toată lumea îi ura pe aşa**-**numiţii *pipei*; deseori erau mai cruzi decât adulţii**. Într-**o zi, am văzut unul, în vârstă de treisprezece ani, bătâ**ndu-**şi tatăl pentru că acesta nu îşi făcuse bine patul. Bătrânul plângea, iar fiul lui urla: „Dacă nu încetezi imediat, nu îţi mai aduc pâine. Ai înţeles?” însă micul servitor al olandezului era adorat de toţi. Avea o faţă de înger nefericit.)

Într-o zi, centrala electrică de la Buna **s-**a defectat. Chemat la faţa locului, Gestapo a ajuns la concluzia că era vorba de un sabotaj. A fost descoperită o pistă. Aceasta ducea la blocul *Oberkapo***-***ului* olandez. Şi acolo au fost descoperite, după percheziţie, multe arme!

Oberkapo a fost arestat pe loc. A fost torturat timp de mai multe săptămâni, dar degeaba. Nu a spus niciun nume. A fost transferat la Auschwitz. Nu am mai auzit nimic despre el.

Micul *pipei* însă rămăsese în lagăr, la carceră.

Torturat, a păstrat şi el tăcerea. SS l-au condamnat la moarte, ca şi pe alţi doi deţinuţi la care fuseseră descoperite arme.

Într-o zi, la întoarcerea de la lucru, am văzut trei spânzurători ridicate pe platforma unde se făcea apelul, trei corbi negri. Apel. Soldaţii SS în jurul nostru, cu mitralierele îndreptate spre noi: ceremonia tradiţională. Trei condamnaţi aliniaţi **–** printre ei, micul *pipei*, îngerul cu ochi trişti.

SS păreau mai preocupaţi, mai neliniştiţi ca de obicei. Spânzurarea unui copil în faţa a mii de spectatori nu era un lucru obişnuit. Şeful lagărului a citit verdictul. Toţi ochii erau aţintiţi către copil. Acesta era livid, aproape calm, îşi muşca buzele. Umbra spânzurătorii îl acoperea.

Lagerkapo a refuzat de această dată să fie călău. A fost înlocuit de trei SS.

Cei trei condamnaţi au urcat împreună pe scaune. Cele trei gâturi au fost introduse în acelaşi timp în nodurile funiilor.

— Trăiască libertatea! au strigat cei doi adulţi.

Băiatul tăcea.

— Unde este bunul Dumnezeu, unde este? a întrebat cineva în spatele meu.

La un semn al şefului lagărului, cele trei scaune au fost împinse.

Linişte absolută în tot lagărul. La orizont, soarele apunea.

— Descoperiţi-vă! a urlat şeful lagărului.

Vocea îi era răguşită. Noi plângeam.

— Acoperiţi-vă!

Apoi a început defilarea. Cei doi adulţi nu mai trăiau. Limbile le atârnau, umflate, vinete. Dar a treia funie nu era imobilă: fiind mai uşor, copilul încă trăia…

A rămas aşa mai bine de jumătate de oră, luptând, între viaţă şi moarte, agonizând sub ochii noştri. Şi am fost obligaţi să ne uităm la el. Era încă viu când mi-a venit rândul să trec prin faţa lui. Limba îi era roşie, ochii nu i se stinseseră încă.

În spatele meu, am auzit acelaşi om întrebând:

— Unde este Dumnezeu?

Şi am simţit cum, în adâncul fiinţei mele, o voce îi răspundea:

— Unde este? Uite-l aici **-** e spânzurat aici, pe eşafodul ăsta.

În seara aceea, supa avea gust de cadavru.

CAPITOLUL V

Vara era pe sfârşite. Anul evreiesc se încheia.

În ajun de Roch-Hashana, ultima zi a acelui an blestemat, tot lagărul era electrizat de tensiunea care domnea în inimile noastre. Era, până la urmă, o zi diferită de celelalte. Ultima zi a anului. Cuvântul „ultima" suna foarte straniu. Şi dacă era cu adevărat ui –, tima zi?

Ni **s-**a distribuit masa de seară, o supă deasă, dar nimeni nu **s-**a atins de ea. Voiam să aşteptăm până după rugăciune. Pe platforma unde se făcea apelul, înconjuraţi de gardurile de sârmă ghimpată electrificată, **s-**au adunat mii de evrei tăcuţi, cu fetele des* i *»

compuse.

Era noapte. Din toate blocurile continuau să vină prizonieri, capabili deodată să învingă timpul şi spaţiul, să le subordoneze voinţei lor. „Ce eşti Tu, Doamne, mă gândeam furios, în comparaţie cu această masă de oameni îndureraţi care vin să strige credinţa în Tine, mânia, revolta? Ce înseamnă grandoarea Ta, stăpâne al universului, în faţa acestei slăbiciuni, în faţa acestei descompuneri şi putreziciuni? De ce le tulburi încă sufletele bolnave, corpurile infirme?"

Zece mii de oameni veniseră să asiste la slujba solemnă, şefi de bloc, kapo, funcţionari ai morţii.

— Binecuvântaţi pe cel veşnic…

Vocea celui care oficia se făcea auzită. Mai întâi am crezut că era vântul.

— Binecuvântat fie numele celui veşnic!

Mii de oameni repetau binecuvântarea, se prosternau ca nişte copaci în furtună.

Binecuvântat fie numele celui veşnic!

De ce, oare de ce L-aş binecuvânta? Toate fibrele fiinţei mele se revoltau. De ce îngăduise El să fie arşi mii de copii în gropile din lagăr? De ce îngăduia El să funcţioneze şase crematorii zi şi noapte, în zilele de Sabat şi în zilele de sărbătoare? De ce, în marea lui putere, crease Auschwitz, Birkenau, Buna şi atâtea uzine ale morţii? Cum aş putea să-l spun: „Binecuvântat să fii Tu, cel veşnic, stăpânul universului, care ne-ai ales între popoare pentru a fi torturaţi zi şi noapte, pentru a-i vedea pe taţii noştri, pe mamele noastre, pe fraţii noştri sfârşind în crematorii?

Lăudat fie numele Tău sfânt, Tu, care ne-ai ales pentru a fi sacrificaţi pe altarul Tău”?

Auzeam cum se ridică vocea omului care oficia, puternică şi în acelaşi timp fără vlagă, în mijlocul lacrimilor, al hohotelor de plâns, al suspinelor asistenţei:

— Întreg pământul şi universul sunt ale lui Dumnezeu!

Se oprea tot timpul, ca şi cum nu ar fi avut forţa să găsească înţelesul cuvintelor. Melodia suna înăbuşit.

Iar eu, misticul de odinioară, gândeam: „Da, omul este mai puternic, mai mare decât Dumnezeu. Când ai fost decepţionat de Adam şi Eva, i-ai alungat din paradis. Când generaţia lui Noe Ţi-a displăcut, ai trimis potopul. Când Sodoma nu a mai fost demnă în ochii Tăi, ai aruncat din cer foc şi pucioasă. Dar oamenii aceştia pe care i-ai înşelat, pe care Tu i-ai lăsat să fie torturaţi, măcelăriţi, gazaţi, calcinaţi, ce fac oare? îţi închină rugi Ţie! îţi laudă numele!”

— Toată creaţia mărturiseşte măreţia lui Dumnezeu!

Altă dată, ziua de Anul Nou îmi domina viaţa. Ştiam că păcatele mele îl întristau pe cel veşnic, imploram iertarea Lui. Altă dată, credeam profund că de un singur gest al meu, că de o singură rugă a mea depindea salvarea lumii.

Azi, nu mai imploram. Nu mai eram capabil să gem. Dimpotrivă, mă simţeam foarte puternic. Eram acuzatorul. Iar acuzatul: Dumnezeu. Ochii mi se deschiseseră şi eram

singur, teribil de singur pe lume, fără Dumnezeu, fără om. Fără dragoste, fără milă. Nu mai eram decât cenuşă, dar mă simţeam mai puternic decât Atotputernicul de care viaţa îmi fusese multă vreme legată. În mijlocul acelei adunări care se ruga, eram ca un observator străin.

Slujba **s-**a terminat cu rugăciunea Kaddish. Fiecare spunea Kaddish pentru părinţi, pentru copii, pentru fraţi şi pentru sine.

Câteva clipe, am rămas pe platforma unde se făcea apelul. Nimeni nu îndrăznea să rupă vraja. Apoi a sunat ora stingerii, iar deţinuţii **s-**au îndreptat încet spre blocurile lor. Am auzit cum îşi urau unul altuia un an bun!

Am plecat alergând în căutarea tatălui meu. Şi în acelaşi timp îmi era teamă că va trebui să-i urez un an nou fericit, în care nu mai credeam.

Era în picioare lângă bloc, sprijinit de zid, încovoiat, cu umerii căzuţi ca sub o mare povară. M-am apropiat, i-am luat mâna şi i-am sărutat-o. O lacrimă a căzut pe mână. A cui era lacrima aceea? A mea? A lui? Nu am spus nimic. Nici el. Nu ne înţelesesem niciodată atât de bine.

Sunetul clopotului ne-a readus la realitate. Trebuia să mergem la culcare. Veneam de tare departe. Am ridicat ochii ca să mă uit la faţa tatălui meu, încovoiat deasupra mea, pentru a încerca să surprind un surâs sau ceva asemănător pe faţa lui descărnată şi îmbătrânită. Nimic. Nici măcar umbra unei expresii. Învins.

Yom Kippur. Ziua Marii Iertări.

Trebuia să postim? Chestiunea era aprig dezbătută. Postul putea să însemne o moarte sigură, mai rapidă. Aici posteam tot anul. Tot anul era Yom Kippur. Alţii însă spuneau că trebuia să postim, tocmai pentru că era periculos să o facem. Trebuia să-i arătăm lui Dumnezeu că şi aici, în acest infern, eram capabili să-L slăvim.

Eu nu am postit. Mai întâi pentru a-i face plăcere tatălui meu, care îmi interzisese să o fac. Apoi, nu aveam niciun motiv să postesc. Nu mai acceptam tăcerea lui Dumnezeu. Îmi goleam supa din gamelă şi vedeam în acest gest un act de revoltă şi de protest împotriva Lui.

Şi mestecam bucata de pâine.

Simţeam că în adâncul inimii mele nu era decât un mare vid.

SS ne-au oferit un cadou frumos de Anul Nou.

Ne întorceam de la lucru. După ce am trecut de poarta lagărului, am simţit că ceva neobişnuit se petrecea. Apelul a durat mai puţin ca de obicei. Supa de seară a fost distribuită în mare viteză şi înghiţită pe loc, cu neliniştea în suflet.

Nu mai stăteam în acelaşi bloc cu tatăl meu. Fusesem transferat în alt kommando, cel de construcţii, unde trebuia, douăsprezece ore pe zi, să car blocuri mari de piatră. Şeful blocului meu era un evreu german, mic de statură, cu privirea iscoditoare. Ne-a anunţat, în seara aceea, că nimeni nu avea voie să părăsească blocul după supa de seară. Şi curând a început să circule un cuvânt teribil: trierea.

Ştiam ce însemna asta. Un SS urma să ne examineze. Dacă găsea un om slab, un „musulman”, cum îi spuneam noi, nota numărul acestuia: bun pentru crematoriu.

După supă, ne-am adunat în spaţiul dintre paturi. Veteranii spuneau:

— Aveţi noroc că aţi fost aduşi aici mai târziu. Este un paradis azi, în comparaţie cu ceea ce era lagărul acum doi ani. Nu era apă, nu erau pături, aveam mai puţină supă şi pâine. Noaptea, dormeam aproape goi şi erau minus treizeci de grade. În fiecare zi, adunam cadavrele cu sutele. Munca era foarte grea. Astăzi, aici e un mic paradis. Kapo avea ordin să omoare în fiecare zi un anumit număr de prizonieri. Şi, în fiecare săptămână, trierea. O selecţie nemiloasă… Da, aţi avut noroc.

— Destul! Tăceţi! i-am implorat. Puteţi să povestiţi mâine sau în altă zi.

Au izbucnit în râs. Nu degeaba erau veterani.

— Îţi este frică? Şi nouă ne e frică. Şi aveai de ce, altă dată.

Bătrânii stăteau în colţul lor, muţi, imobili, ca nişte oameni hăituiţi. Unii se rugau.

O oră de răgaz. Peste o oră, vom cunoaşte verdictul: moartea sau amânarea.

Şi tata? Abia acum îmi aminteam de el. Cum va reuşi să treacă de triere? îmbătrânise atât de mult…

Şeful blocului nostru nu ieşise din lagărele de concentrare din 1933. Trecuse deja prin toate abatoarele, prin toate uzinele morţii. Către ora nouă, **s-**a înfiinţat în mijlocul nostru:

— *Achtung*!

Imediat **s-**a făcut linişte.

— Ascultaţi bine ce am să vă spun. (Pentru prima dată, simţeam cum îi tremură vocea.) Peste câteva clipe începe trierea. Trebuie să vă dezbrăcaţi la piele. Apoi să treceţi unul după altul prin faţa medicilor SS. Sper că veţi reuşi să scăpaţi cu toţii. Dar trebuie să vă măriţi şansele. Înainte de a intra în camera de alături, faceţi câteva mişcări ca să căpătaţi ceva culoare. Nu mergeţi agale, alergaţi! Alergaţi ca şi cum dracul ar fi pe urmele voastre! Nu vă uitaţi la SS. Alergaţi, drept înainte!

S-a întrerupt o clipă, apoi a adăugat:

— Şi, cel mai important, nu vă fie frică!

Era un sfat pe care am fi vrut tare mult să-l putem urma.

M-am dezbrăcat şi mi-am lăsat hainele pe pat. În seara aceea nu era niciun pericol să fie furate.

Tibi şi Yossi, care fuseseră mutaţi în acelaşi kommando cu mine, au venit să-mi spună:

— Să rămânem împreună. Vom fi mai puternici.

Yossi murmura ceva. Se ruga probabil. Nu ştiusem că Yossi era credincios. Crezusem întotdeauna contrariul. Tibi, foarte palid, tăcea. Toţi deţinuţii din bloc stăteau, goi, între paturi. Probabil că aşa trebuie să stai la Judecata de apoi.

— Vin!

Trei ofiţeri SS îl însoţeau pe faimosul doctor Mengele, cel care ne primise la Birkenau. Şeful de bloc, încercând să surâdă, ne-a întrebat:

— Sunteţi pregătiţi?

Da, eram pregătiţi. Ca şi medicii SS, de altfel. Doctorul Mengele avea o listă în mână: numerele noastre. I-a făcut semn şefului de bloc: „Putem începe!” Ca şi cum ar fi fost vorba de un joc.

Primii care au trecut au fost „personalităţile” blocului, *Stubenelteste*, kapo, contramaiştri, toţi în perfectă condiţie fizică, natural! apoi a venit rândul deţinuţilor simpli. Doctorul Mengele îi măsura din cap până-n picioare. Din când în când, nota un număr. Nu mă gândeam decât la un singur lucru: să nu-l las să-mi ia numărul, să nu-l las să-mi vadă braţul stâng.

În faţa mea nu mai erau decât Tibi şi Yossi. Au trecut. Am avut timp să văd că doctorul Mengele nu le notase numerele. Cineva m-a împins. Era rândul meu. Am alergat fără să mă uit înapoi. Capul mi se învârtea: eşti prea slab, eşti lipsit de putere, eşti prea slab, eşti bun pentru cuptor… Cursa mi se părea interminabilă, aveam impresia că alerg de ani întregi… Eşti prea slab, n-ai pic de vlagă… în fine, am ajuns, la capătul puterilor. După ce mi-am recăpătat suflul, i-am întrebat pe Yossi şi pe Tibi:

— Am fost trecut pe listă?

— Nu, a spus Yossi. Şi a adăugat, surâzând: oricum, nici n-ar fi putut, alergai prea repede…

Am început să râd. Eram fericit. Aş fi vrut să-i îmbrăţişez. În clipa asta, puţin îmi păsa de ceilalţi! Nu fusesem trecut pe listă.

Cei al căror număr fusese trecut pe listă stăteau deoparte, părăsiţi de lumea întreagă. Unii plângeau în tăcere.

Ofiţerii SS au plecat. Şeful de bloc a apărut, iar faţa lui reflecta oboseala noastră, a tuturor:

— Totul a decurs bine. Nu vă îngrijoraţi. Nimeni nu va păţi nimic. Nimeni…

Încă mai încerca să surâdă. Un biet evreu slăbit, uscăţiv, l-a întrebat cu o voce tremurândă:

— Dar… dar, *Blockälteste*, eu am fost trecut pe listă!

Şeful de bloc **s-**a înfuriat: cum adică, nu îl credeau!

— Ce mai vreţi? Poate credeţi că mint? Vă spun o

dată pentru totdeauna: nu vi se va întâmpla nimic!

Niciunuia dintre voi! Vă complaceţi în disperare, imbecili ce sunteţi!

Clopotul a sunat, anunţâ**ndu-**ne că trierea se încheiase în tot lagărul.

Am început să alerg cât mă ţineau puterile către blocul 36; l**-**am întâlnit pe tata pe drum. Venea la mine:

— Deci? Ai trecut?

— Da. Şi tu?

— Şi eu.

Puteam în fine să răsuflu uşurat! Tata avea un cadou pentru mine: o jumătate de raţie de pâine obţinută în schimbul unei bucăţi de cauciuc, găsită la depozit, din care se putea confecţiona o talpă de pantof.

Clopotul. Trebuia să ne despărţim, să ne ducem la culcare. Totul era reglementat de clopot. Acesta dădea ordinele, iar eu le executam în mod automat, îl uram. Când mi se întâmpla să visez la o lume mai bună, mi-o imaginam ca un univers fără clopote.

Au trecut câteva zile. Nu ne mai gândeam la triere. Mergeam la lucru ca de obicei şi încărcăm pietre grele în vagoane. Raţiile erau mai mici: asta era singura schimbare.

Ne trezisem înaintea zorilor, ca în fiecare zi. Primisem cafeaua fără zahăr, raţia de pâine. Urma să ne ducem pe şantier, ca de obicei. Şeful de bloc a venit alergând:

— Linişte, vă rog. Am aici o listă cu numere. Am să v**-**o citesc. Toţi cei pe care îi voi numi nu se vor duce la lucru în dimineaţa asta: vor rămâne în lagăr.

Şi, cu o voce monotonă, a citit zece nume. Am înţeles: erau cei selectaţi. Doctorul Mengele nu uitase.

Şeful de bloc **s-**a îndreptat spre camera lui. Zece prizonieri l**-**au înconjurat, agăţâ**ndu-**se de hainele lui:

— Salvaţi**-**ne! Ne**-**aţi promis… Vrem să mergem pe şantier, avem destulă forţă ca să muncim. Suntem lucrători buni. Putem… vrem…

A încercat să**-**i liniştească, să**-**i îmbărbăteze în

legătură cu soarta lor, să le explice: faptul că rămâneau în lagăr nu însemna mare lucru, nu avea o semnificaţie tragică:

— Eu rămân aici aproape în fiecare zi…

Era un argument cusut cu aţă albă. Şi-a dat seama de asta, n-a mai spus nimic şi **s-**a închis în camera lui.

Clopotul a sunat.

— Încolonarea!

Acum nu mai avea importanţă că munca era grea. Esenţialul era să te găseşti departe de bloc, departe de creuzetul morţii, departe de centrul infernului.

L-am zărit pe tata alergând spre mine. Mi **s-**a făcut frică.

— Ce se întâmplă?

Fără suflu, nu reuşea să deschidă gura.

— Şi eu… şi eu… Mi-au spus să rămân în lagăr.

Îi notaseră numărul fără ca el să-şi dea seama.

— Ce ne facem? am întrebat, îngrijorat.

El însă voia să mă liniştească:

— Nimic nu e sigur încă. Mai există încă şansa să scăpăm. Azi vor face o a doua triere… o triere decisivă…

Am tăcut.

Simţea că nu mai avea timp. Vorbea repede: ar fi vrut să-mi spună atât de multe lucruri. Se încurca în cuvinte, vocea îi era gâtuită. Ştia că trebuia să plec peste câteva momente. El va rămâne singur, atât de singur…

— Uite, ia cuţitul acesta, mi-a spus, eu nu mai am nevoie de el. Ţi-ar putea prinde bine. Ia şi lingura asta. Să nu le vinzi. Repede! Haide, ia-le, dacă ţi le dau!

Moştenirea…

— Nu vorbi aşa, tată. (Simţeam că eram pe punctul să izbucnesc în lacrimi.) Nu vreau să spui asta. Păstrează lingura şi cuţitul. Ai la fel de multă nevoie de ele ca şi mine. Ne vedem diseară, după lucru.

S-a uitat la mine cu ochii lui obosiţi şi în care se citea disperarea. A continuat:

— Ţi-o cer… Ia-le, te rog să faci ce-ţi cer, fiule. Nu avem timp… Fă ce-ţi spune tatăl tău.

Kapo a urlat ordinul de plecare.

Kommandoul **s-**a îndreptat spre poarta lagărului. Stâng, drept! îmi muşcam buzele. Tata rămăsese lângă bloc, sprijinit de zid. Apoi a început să alerge, încercând să ne ajungă din urmă. Poate că uitase să-mi spună ceva… însă mergeam prea repede… Stâng, drept!

Am ajuns la poartă. Ne-au numărat, în vacarmul muzicii militare. Am ieşit afară.

Toată ziua, m-am mişcat ca un somnambul. Tibi şi Yossi îmi spuneau din când în când cuvinte de îmbărbătare. Şi kapo încerca să mă liniştească. Îmi dăduse o sarcină mai uşoară. Îmi era greaţă. Ce bine se purtau toţi cu mine! Aşa cum te porţi cu un orfan. Mă gândeam: chiar şi acum, tata mă ajută.

Nici eu nu ştiam ce voiam, ca ziua să treacă mai repede, sau mai încet. Îmi era teamă că în seara aceea aveam să fiu singur. Că ar fi fost mai bine să mor chiar aici!

În fine, am pornit pe drumul de întoarcere. Ce mult aş fi vrut să ni se ordone să alergăm!

Marşul militar. Poarta. Lagărul.

Am alergat către blocul 36.

Mai existau oare miracole pe pământ? Trăia. Scăpase de a doua triere. Putuse să dovedească faptul că încă mai era util… I-am dat înapoi cuţitul şi lingura.

Akiba Drumer ne-a părăsit, victimă a trierii. În ultima vreme, rătăcea pierdut printre noi, cu ochii sticloşi, povestind tuturor cât de slab este: „Nu mai pot… **S-**a sfârşit… Era imposibil să-i ridici moralul. Nu asculta ce i se spunea. Nu făcea decât să repete că pentru el totul se sfârşise, că nu mai putea să lupte, că nu mai avea nici forţă, nici credinţă. Ochii i se goleau din**tr-**odată, nu mai erau decât două răni deschise, două fântâni ale terorii.

Nu era singurul care-şi pierduse credinţa în zilele acelea ale trierii. Am cunoscut un rabin din**tr-**un orăşel din Polonia, un bătrân încovoiat, cu buzele mereu tremurânde. Se ruga tot timpul, în bloc, pe şantier, în coloană. Recita din memorie pagini întregi din Talmud, discuta cu el însuşi,

punea întrebări şi răspundea tot el**. Într-**o zi, mi**-**a spus:

— **S-**a sfârşit. Dumnezeu ne**-**a părăsit.

Şi, ca şi cum **s-**ar fi căit că pronunţase aceste cuvinte, atât de rece, atât de sec, a adăugat cu vocea lui stinsă:

— Ştiu. Nu am dreptul să spun astfel de lucruri. O ştiu bine. Omul este prea mic, prea jalnic de infim pentru a căuta să înţeleagă căile misterioase ale lui Dumnezeu. Dar ce pot să fac? Nu sunt un înţelept, un drept, nu sunt un sfânt. Sunt o simplă creatură din carne şi oase. Sufăr şi simt infernul în sufletul şi în carnea mea. Am ochi şi văd ce se întâmplă aici. Unde este milostenia divină? Unde este Dumnezeu? Cum pot să cred, cum putem să credem în acel Dumnezeu milostiv?

Bietul Akiba Drumer, dacă ar fi putut să creadă în continuare în Dumnezeu, să vadă în acest calvar o încercare trimisă de Dumnezeu, nu ar fi căzut la triere. Dar de când simţise primele fisuri în credinţa lui, îşi pierduse motivele de a lupta şi începuse să agonizeze.

Când a început trierea, era condamnat dinainte, îşi oferea deja gâtul călăului. Ne**-**a cerut solemn:

— Peste trei zile, eu nu am să mai fiu… să spuneţi Kaddish pentru mine.

I**-**am promis: peste trei zile, când vom vedea fumul ieşind pe coş, ne vom gândi la el. Vom aduna zece oameni şi vom face o slujbă specială. Toţi prietenii lui vor spune Kaddish.

Atunci a pornit spre spital cu un pas aproape sigur, fără să se uite înapoi. O ambulanţă îl aştepta ca să**-**l ducă la Birkenau.

Erau zile îngrozitoare. Primeam mai multe lovituri decât mâncare, eram striviţi de munca grea. Şi după trei zile de la plecarea lui am uitat să spunem Kaddish.

Era iarnă. Zilele **s-**au scurtat, iar nopţile au devenit aproape insuportabile. În primele ore ale dimineţii, vântul îngheţat ne şfichiuia ca un bici. Ni **s-**au dat haine de iarnă: cămăşi vărgate puţin mai groase. Veteranii au avut din nou ocazia să ricaneze:

— Acum veţi simţi cu adevărat gustul lagărului!

Plecam la lucru ca de obicei, cu trupul îngheţat. Pietrele erau atât de reci, încât mâinile ni se lipeau de ele. Dar te obişnuieşti cu toate.

Nu am lucrat de Crăciun şi de Anul Nou. Am avut dreptul la o zeamă mai puţin chioară.

Pe la mijlocul lui ianuarie, piciorul drept mi **s-**a umflat din cauza frigului. Nu mai puteam să păşesc.

M**-**am dus la doctor. Acesta, un mare doctor evreu, un deţinut ca şi noi, a fost categoric: „Trebuie operat! Dacă mai aşteptăm, va trebui să**-**i amputez degetele de la picior şi poate chiar gamba”.

Asta mai lipsea! Dar nu aveam de ales. Doctorul se hotărâse pentru operaţie, nu aveam ce discuta. Eram chiar mulţumit că luase el această decizie.

Mi **s-**a dat un pat, cu cearşafuri albe. Uitasem că oamenii obişnuiau să doarmă pe cearşaf.

La spital nu era rău deloc: aveam dreptul la pâine şi la o supă mai consistentă. Aici nu era clopot, nici apel, nici nu trebuia să munceşti. Din când în când, îi puteam trimite un codru de pâine tatii.

Lângă mine stătea un evreu ungur bolnav de dizenterie. Numai piele şi os, cu ochii stinşi. îi auzeam doar vocea: era singurul semn că trăia. De unde avea forţa să vorbească?

— Nu e cazul să te bucuri prea tare, dragul meu. Şi aici există triere. Chiar mai des decât afară. Germania nu are nevoie de evrei bolnavi. Germania nu are nevoie de mine. La viitorul transport, vei avea un alt vecin de pat. Ascultă**-**mă, urmează**-**mi sfatul: părăseşte spitalul înainte de triere!

Vorbele astea care ieşeau parcă din pământ, din**tr-**o formă fără chip, m**-**au îngrozit peste măsură.

Cu siguranţă, spitalul era foarte mic şi dacă veneau noi bolnavi trebuia să li se facă loc.

Poate că vecinul meu fără chip, care se temea că se va număra printre primele victime, voia pur şi simplu să

mă alunge, să elibereze patul pentru a-şi da o şansă de supravieţuire. Poate că nu voia decât să mă sperie. Dar dacă era adevărat ce spunea? Am hotărât să aştept să văd ce se întâmplă.

Medicul a venit să mă anunţe că mă va opera a doua zi.

— Nu te teme, a adăugat, totul va fi bine.

La ora zece dimineaţa, am fost dus în sala de operaţii. Doctorul „meu" era acolo. M-am liniştit. Simţeam că în prezenţa sa nu se putea întâmpla nimic rău. Fiecare cuvânt al său era o binecuvântare şi fiecare privire îmi dădea speranţă.

— O să te doară puţin, mi-a spus, dar o să treacă. Strânge din dinţi.

Operaţia a durat o oră. Nu m-au anesteziat. M-am uitat tot timpul la doctor. Apoi am simţit că leşin…

Când mi-am revenit, am deschis ochii şi la început nu am văzut decât alb, cearşafurile, apoi am zărit faţa doctorului, deasupra mea:

— Totul a fost bine. Eşti tare curajos, micuţule. Ai să rămâi aici două săptămâni, ai să te odihneşti şi ai să te înzdrăveneşti. Ai să mănânci bine, ai să-ţi destinzi corpul şi nervii…

Îi urmăream mişcările buzelor. Înţelegeam cu greu ce îmi spunea, dar murmurul vocii sale îmi făcea bine. Deodată, fruntea mi **s-**a acoperit de broboane reci de sudoare: nu-mi simţeam piciorul! îmi fusese amputat?

— Domnule doctor, am bolborosit, domnule doctor?

— Ce este, micuţule?

Nu aveam curajul să-l întreb.

— Domnule doctor, mi-e sete…

Mi-a adus apă. Surâdea. Se pregătea să iasă, avea şi alţi bolnavi.

— Domnule doctor?

— Ce este?

— Voi putea să mă folosesc de picior?

A încetat să surâdă. Mi **s-**a făcut frică. M-a întrebat:

— Micuţule, ai încredere în mine?

— Foarte multă încredere, domnule doctor.

— Ei bine, ascultă-mă: peste cincisprezece zile vei fi complet refăcut. Vei putea să mergi ca toţi ceilalţi. Talpa piciorului tău era plină de puroi. Trebuia să tai punga aceea. Nu ţi-am amputat nimic. Ai să vezi, peste cincisprezece zile ai să te plimbi ca toată lumea.

Nu-mi rămânea decât să aştept cincisprezece zile.

Dar, chiar a doua zi după operaţie, în lagăr **s**-a zvonit că frontul se apropiase brusc. Se spunea că Armata Roşie se îndrepta spre Bună; nu mai era decât o chestiune de ore.

Eram obişnuiţi cu genul acesta de zvonuri. Nu era pentru prima oară că un fals profet ne anunţa pacea-în-lume, tratative-cu-Crucea-Roşie-ppentru eliberarea-noastră sau alte baliverne… De multe ori, le credeam… Era ca o injecţie cu morfină.

Dar, de data aceasta, profeţiile păreau mai bine fundamentate. În ultimele nopţi, auzisem în depărtare tunurile.

Vecinul meu, omul fără chip, mi-a spus:

— Nu-ţi face iluzii. Hitler a precizat cât se poate de clar că va omorî toţi evreii înainte ca orologiul să sune de douăsprezece ori, înainte ca ei să poată auzi ultima bătaie.

Am izbucnit:

— Şi ce-i cu asta? Oare trebuie să-l considerăm profet pe Hitler?

M-a privit cu ochii lui stinşi şi reci. În cele din urmă, a spus, cu o voce îngheţată:

— Am mai mare încredere în Hitler decât în oricine altul. Este singurul care şi-a ţinut promisiunile, toate promisiunile făcute poporului evreu.

În după-amiaza aceleiaşi zile, la ora patru, ca de obicei, clopotul i-a chemat la raport pe toţi şefii de bloc.

S-au întors disperaţi. Nu reuşeau să deschidă gura ca să pronunţe acest cuvânt: „Evacuare”. Urma să părăsim lagărul şi să fim trimişi în spatele frontului. Încotro? Undeva în Germania. În alte lagăre: erau destule.

— Când?

— Mâine-seară.

— Poate că ruşii vor ajunge înainte…

— Poate.

Ştiam cu toţii foarte bine că nu avea să fie aşa.

Lagărul devenise un stup. Toţi alergau, se chemau. În toate blocurile, deţinuţii se pregăteau de plecare. Uitasem de piciorul meu bolnav. Un medic a intrat în salon şi a anunţat:

— Mâine, imediat după căderea nopţii, deţinuţii din lagăr vor porni la drum. Bloc după bloc. Bolnavii pot să rămână la infirmerie, nu vor fi evacuaţi.

Această veste ne-a dat de gândit. Oare ofiţerii SS vor lăsa câteva sute de deţinuţi să se lăfăie în blocurile-spital aşteptând sosirea eliberatorilor? Le vor permite evreilor să audă sunând a douăsprezecea bătaie a orologiului? Evident, nu.

— Toţi bolnavii vor fi ucişi pe loc, a spus omul fără chip. Şi, **într-**un ultim lot, aruncaţi în crematoriu.

— Lagărul este fără îndoială minat, a remarcat altcineva. Totul va sări în aer imediat după evacuare.

Eu, unul, nu mă gândeam la moarte, dar nu voiam să mă despart de tata. Suferisem deja atât de mult, suportasem atâtea împreună: nu era momentul să ne despărţim.

Am alergat afară, să-l caut. Stratul de zăpadă era gros, ferestrele blocurilor erau acoperite cu gheaţă. Cu un bocanc în mână, căci nu puteam să-mi încalţ piciorul drept, alergam, fără să simt nici durerea, nici frigul.

— Ce ne facem?

Tata nu mi-a răspuns.

— Ce facem, tată?

Era pierdut în gânduri. Alegerea se afla în mâinile noastre. De data asta, puteam să ne decidem soarta. Să rămânem amândoi la spital, unde puteam să-l plasez ca bolnav sau ca infirmier, cu ajutorul doctorului meu. Sau să plecăm împreună cu ceilalţi.

Eram hotărât să-mi urmez părintele oriunde.

— Ei bine, ce facem, tată?

El tăcea.

— Să-i lăsăm să ne evacueze odată cu ceilalţi.

Nu mi-a răspuns. Se uita la piciorul meu.

— Crezi că vei putea să mergi?

— Da, cred.

— Sper să nu regretăm, Eliezer.

Am aflat după război care a fost soarta celor rămaşi în spital. Au fost eliberaţi de sovietici, pur şi simplu, la nouă zile după evacuare.

Nu m-am mai întors la spital. M-am dus la blocul meu. Rana mi se deschisese şi sângera: sub paşii mei, zăpada se înroşea.

Şeful de bloc distribuia raţii duble de pâine şi de margarină pentru drum. Puteam lua câte haine şi cămăşi voiam de la magazie.

Era frig. Ne-am dus la culcare.

Ultima noapte la Buna. Încă o dată, ultima noapte. Ultima noapte acasă, ultima noapte în ghetou, ultima noapte în vagon şi, acum, ultima noapte la Buna. Oare cât timp de acum încolo viaţa noastră avea să se mai târască de la o „ultimă noapte” la alta?

Nu puteam să dorm. Prin ferestrele îngheţate se vedeau, din când în când, lumini roşii. Lovituri de tun întrerupeau liniştea nopţii. Ruşii erau tare aproape! între ei şi noi – o noapte, ultima noastră noapte. Se auzeau şoapte de la un pat la altul: cu puţin noroc, ruşii aveau să ajungă înainte de evacuare. Speranţa nu murise încă.

Cineva a strigat:

— Încercaţi să dormiţi. Păstraţi-vă forţele pentru călătorie.

Asta mi-a amintit de ultimele recomandări ale mamei, în ghetou.

Dar nu reuşeam să adorm. Piciorul mă ardea.

Dimineaţă, lagărul îşi schimbase înfăţişarea. Deţinuţii erau îmbrăcaţi care mai de care mai ciudat: parcă eram la bal mascat. Fiecare îmbrăcase mai multe haine una peste alta ca să se apere de frig. Bieţi saltimbanci, mai mult laţi decât lungi, mai mult morţi decât vii, bieţi clovni ale căror

feţe de fantome ieşeau din**tr-**o grămadă de haine de ocnaşi! Paiaţe.

Am încercat să găsesc un bocanc mai mare. Degeaba. Am rupt o pătură şi mi-am înfăşurat piciorul rănit. Apoi am început să merg prin lagăr, în căutarea unor bucăţi de pâine şi a câtorva cartofi.

Unii spuneau că vom fi duşi în Cehoslovacia. Ba nu: la Gros-Rosen. Nu: la Gleiwitz. Nu: la…

Ora două după-amiază. Zăpada continua să cadă.

Orele treceau repede acum. Apusul. Ziua dispărea în cenuşiu.

Şeful de bloc şi-a amintit deodată că uitasem să facem curăţenie în blocul nostru. A ordonat ca patru prizonieri să spele podeaua… Cu o oră înainte de a părăsi lagărul! De ce? Pentru cine?

— Pentru armata eliberatoare, a strigat el. Să ştie că aici au trăit oameni, nu porci.

Prin urmare, eram oameni? Blocul a fost curăţat lună, spălat până în cel mai ascuns ungher.

La ora şase, a sunat clopotul. Dangătul funebru, înmormântarea. Procesiunea urma să pornească în marş.

— Încolonarea! Repede!

În câteva clipe, eram cu toţii încolonaţi, în ordinea blocurilor. Se lăsase noaptea. Totul era în ordine, după planul stabilit.

S-au aprins proiectoarele. Sute de SS înarmaţi au apărut din întuneric, însoţiţi de câini-lupi. Ninsoarea continua să cadă.

Porţile lagărului **s-**au deschis. De cealaltă parte părea să ne aştepte o noapte şi mai neagră.

Deţinuţii din primele blocuri au pornit. Noi aşteptam. Trebuia să aşteptăm ieşirea celor cincizeci şi şase de blocuri care ne precedau. Era foarte frig. În buzunar, aveam două bucăţi de pâine. Cu ce poftă le-aş fi mâncat! Dar nu aveam dreptul. Nu acum.

Se apropia rândul nostru: blocul 53… blocul 55…

— Blocul 57, înainte, marş!

Ningea fără încetare.

CAPITOLUL VI

Un vânt îngheţat sufla cu putere. Dar noi mergeam fără să ne oprim.

Soldaţii SS ne-au obligat să grăbim pasul. „Mai repede, javre mizerabile!” De ce nu? Mişcarea ne încălzea puţin. Sângele ne curgea mai uşor prin vene.

Aveam senzaţia că trăim din nou…»

„Mai repede, javre mizerabile!” Nu mai mergeam, alergam. Ca nişte automate. Soldaţii SS alergau şi ei, cu armele în mâini. Parcă fugeam înaintea lor.

Noapte neagră. Din când în când, în noapte răsuna o detunătură. Aveau ordin să tragă în cei care nu puteau păstra ritmul. Cu degetul pe trăgaci, nu se lipseau deloc de această plăcere. Dacă unul dintre noi se oprea o secundă, o rafală scurtă suprima o javră mizerabilă.

Puneam maşinal un picior în faţa celuilalt. Puneam în mişcare acest corp scheletic, care încă atârna atât de greu. Aş fi dat orice să scap de el! în pofida încercărilor mele de a nu mă gândi la asta, simţeam că sunt alcătuit din două părţi: eu şi corpul meu. îl uram.

Repetam: „Nu te mai gândi, nu te opri, aleargă!”

Lângă mine, oamenii se prăbuşeau în zăpada murdară. Rafale de armă.

Alături de mine alerga un tânăr din Polonia, pe nume Zalman. Lucrase la Buna în depozitul de material electric. Toată lumea îşi bătea joc de el pentru că tot timpul se ruga şi medita la o anumită problemă talmudică. Pentru el, era un mod de a evada din realitate, de a nu simţi loviturile…

*

Brusc, a început să aibă dureri de stomac. „Mă doare burta”, mi-a suflat. Nu mai putea să meargă. Trebuia să se oprească un moment. L-am implorat:

— Mai aşteaptă un pic, Zalman. Curând, o să ne oprim cu toţii. N-o să alergăm aşa până la capătul lumii.

Dar, în timp ce alerga, a început să-şi descheie nasturii de la pantalon şi mi-a strigat:

— Nu mai pot. Simt că-mi explodează burta…

— Fă un efort, Zalman… încearcă.

— Nu mai pot, a gemut el.

Cu pantalonul în vine, **s-**a lăsat în jos.

Este ultima imagine pe care o am despre el. Nu cred că a fost omorât de un SS, căci nu-l văzuse nimeni. Probabil că a murit strivit de picioarele miilor de oameni care veneau în urma noastră.

L-am uitat repede. Am început să mă gândesc la mine. Din cauza piciorului care mă durea, mă străbăteau frisoane la fiecare pas. „Doar câţiva metri, mă gândeam, doar câţiva metri şi totul se va sfârşi. Am să cad. O mică flacără roşie… Un foc de armă”. Moartea mă va învălui şi mă va înăbuşi. Ideea că am să mor, că nu am să mai fiu începea să mă fascineze. Să nu mai exist. Să nu mai simt nimic, nici oboseală, nici frig, nimic. Să sar din coloană, să alunec spre marginea drumului.

Prezenţa tatălui meu era singurul lucru care mă împiedica… Alerga alături de mine, gâfâind, la capătul puterilor, în agonie. Nu aveam dreptul să mor. Ce va face el fără mine? Eram singurul lui sprijin.

Gândurile acestea m-au absorbit o vreme, în timp ce continuam să alerg, fără să-mi simt piciorul rănit, fără măcar să-mi dau seama că alerg, fără să fiu conştient că posed un corp care galopa acolo, pe drum, în mijlocul mai multor mii de oameni.

Mi-am revenit şi am încercat să încetinesc puţin ritmul. Dar nici nu putea fi vorba de asta. Valurile de oameni se revărsau ca o maree şi m-ar fi strivit ca pe o furnică.

Eram ca un somnambul. Mi se întâmpla să închid ochii şi era ca şi cum aş fi dormit. Din când în când, cineva mă împingea cu putere din spate şi mă trezeam. Omul urla: „Aleargă mai repede. Dacă nu vrei să înaintezi, lasă-i pe ceilalţi să treacă”. Dar ajungea să închid ochii o secundă pentru a vedea defilând o întreagă lume, pentru a visa o întreagă viaţă.

Drum fără sfârşit. Să te laşi împins de mulţime, să te laşi antrenat de destinul orb. Când oboseau, soldaţii SS erau înlocuiţi. Pe noi nu ne înlocuia nimeni. Cu membrele

rebegite de frig, în pofida cursei, cu gâtul uscat, înfometaţi, gâfâind, continuam să alergăm.

Eram stăpânii naturii, stăpânii lumii. Uitasem tot, moartea, oboseala, nevoile naturale. Mai puternici decât frigul şi foamea, mai puternici decât focurile de armă şi dorinţa de a muri, condamnaţi şi vagabonzi, simple numere, eram singurii oameni de pe pământ.

În fine, luceafărul dimineţii **s-**a ivit pe cerul cenuşiu. La orizont se arăta o geană de lumină. Nu mai puteam, nu mai aveam forţă, nu mai aveam iluzii.

Comandantul ne-a anunţat că parcursesem deja şaptezeci de kilometri de când pornisem. Depăşisem de mult limitele oboselii. Picioarele noastre se mişcau în mod mecanic, fără să vrem, fără noi.

Traversam un sat părăsit. Niciun suflet viu. Nici măcar un lătrat. Case cu ferestre larg deschise. Unii **s-**au desprins din rânduri încercând să se ascundă în clădirile părăsite.

Încă o oră de marş şi, în sfârşit, a fost dat ordinul de oprire.

Ca un singur om, ne-am prăbuşit în zăpadă. Tata m-a scuturat:

— Nu aici… Ridică-te… Ceva mai încolo. E un hangar acolo… Vino…

Nu aveam nici chef, nici forţă să mă ridic. Cu toate acestea, m-am supus. Nu era un hangar, ci o fabrică de cărămizi cu acoperişul prăbuşit, cu geamurile sparte, cu zidurile murdare de funingine. Nu era uşor să pătrunzi înăuntru. Sute de deţinuţi se înghesuiau în faţa uşii.

Am reuşit să intrăm, în cele din urmă. Şi acolo era zăpadă. M-am prăbuşit. Abia acum simţeam cât sunt de obosit. Zăpada mi se părea un covor moale, cald. Am aţipit.

Nu ştiu cât timp am dormit. Câteva clipe, sau un ceas. Când m-am trezit, o mână rece mă bătea uşor pe obraji. M-am chinuit să ridic pleoapele; era tata.

Ce tare îmbătrânise din seara precedentă! Era cocoşat, parcă mai încovoiat ca de obicei. Cu ochii împietriţi, cu buzele veştede, parcă putrede. Totul la el

dovedea o oboseală extremă. Vocea îi era udă de lacrimi şi de zăpadă:

— Nu te lăsa furat de somn, Eliezer. Este periculos să adormi în zăpadă. Adormi pentru totdeauna. Vino, băiatul meu, vino. Ridică-te.

Să mă ridic? De ce? De ce să ies de sub plapuma asta atât de pufoasă? Auzeam cuvintele tatii, dar mi se păreau lipsite de sens, ca şi cum mi-ar fi cerut să iau în spate tot hangarul acela…

— Vino, fiule, vino…

M-am ridicat, strângând din dinţi. Susţi**nându-**mă cu un braţ, m-a dus afară. Nu era deloc uşor. Fusese greu să intri, era la fel de greu să ieşi. Pe jos, oameni striviţi, călcaţi în picioare, agonizau. Nimeni nu se uita la ei.

Am ieşit afară. Vântul îngheţat îmi şfichiuia faţa. Îmi muşcam buzele fără încetare ca să nu îngheţe, în jurul meu, totul părea a fi un dans al morţii. Care te ameţea. Mergeam **într-**un cimitir. Printre trupuri înţepenite, nişte buşteni de lemn. Niciun strigăt de disperare, nicio tânguire, doar o agonie în masă, tăcută. Nimeni nu implora ajutorul nimănui. Oamenii mureau pentru că trebuiau să moară. Nu voiau să creeze neplăceri.

În fiecare trup înţepenit, mă vedeam pe mine. Curând, nici nu aveam să le mai văd, curând voi fi unul dintre ele. O chestiune de ore.

— Vino, tată, să ne întoarcem în hangar…

Nu mi-a răspuns. Nu se uita la morţi.

— Vino, tată. Este mai bine acolo. O să putem să ne întindem puţin. Pe rând. Am să stau de veghe, apoi ai să stai tu treaz. Nu ne vom lăsa pradă somnului. Ne vom supraveghea unul pe celălalt.

A acceptat. După ce am călcat peste mai multe trupuri vii şi cadavre, am reuşit să intrăm în hangar. Ne-am prăbuşit pe jos.

— Să nu-ţi fie teamă, băiatul meu. Dormi, poţi să dormi. Eu am să veghez.

— Mai întâi tu, tată. Dormi.

A refuzat. M-am întins şi am încercat să dorm, să

aţipesc un pic, dar în zadar. Dumnezeu ştie ce aş fi fost în stare să fac pentru a aţipi câteva clipe. Dar, în adâncul fiinţei mele, simţeam că a dormi înseamnă a muri. Şi ceva în mine se revolta împotriva acestei morţi. În jurul meu, ea se instala fără zgomot, fără violenţă. Punea gheara pe cel adormit, se cuibărea în el şi îl devora puţin câte puţin. Alături de mine, cineva încerca să-şi trezească vecinul, fratele, poate, sau un tovarăş. În zadar. Descurajat, se întindea şi el, alături de cadavru, şi adormea. Pe el cine avea să-l trezească? Am întins braţul şi l-am atins:

— Scoală-te. Nu trebuie să adormi.

A întredeschis ochii:

— N-am nevoie de sfaturi, mi-a spus cu o voce stinsă. Sunt terminat. Lasă-mă-n pace. Cară-te.

Tata aţipise şi el. Nu-i vedeam ochii. Chipiul îi acoperea faţa.

— Scoală-te, i-am murmurat la ureche.

A tresărit. **S-**a ridicat în capul oaselor şi **s-**a uitat în jurul lui, uluit. Privirea unui orfan. **S-**a uitat de jur-împrejur, la tot ce se afla acolo, ca şi cum ar fi hotărât din**tr-**odată să facă inventarul universului, să ştie unde se afla, în ce loc, cum şi de ce. Apoi a surâs.

Îmi voi aminti mereu acest surâs. Din ce lume venea?

Fulgi mari de zăpadă continuau să cadă peste cadavre.

Uşa hangarului **s-**a deschis. A apărut un bătrân, cu mustăţile acoperite de promoroacă şi cu buzele vinete de frig. Era Rab Eliahu, rabinul unei mici comunităţi din Polonia. Un om foarte bun, pe care îl îndrăgea toată lumea din lagăr, chiar şi kapo şi şefii de bloc. În pofida încercărilor şi a nenorocirilor, faţa lui continua să radieze puritate interioară. Era singurul rabin căruia i se spunea aşa la Buna. Semăna cu unul dintre profeţii de odinioară, întotdeauna în mijlocul poporului pentru a-l consola. Şi, lucru straniu, cuvintele lui de consolare nu revoltau pe nimeni. Linişteau cu adevărat.

A intrat în hangar şi ochii lui, mai strălucitori ca oricând, păreau să caute pe cineva:

— L-aţi văzut cumva pe fiul meu?

Îşi pierduse fiul în mulţime. îl căutase în zadar printre cei care agonizau. Apoi dăduse la o parte zăpada pentru a-i găsi cadavrul. Fără rezultat.

Timp de trei ani, rezistaseră împreună. Întotdeauna alături, fie că fusese vorba de suferinţă, de lovituri, de raţia de pâine sau de rugăciune. Trei ani din**tr-**un lagăr în altul, din**tr-**o triere în alta. Şi acum, când sfârşitul părea aproape, destinul îi despărţise. Ajuns lângă mine, Rab Eliahu a murmurat:

— **S-**a întâmplat pe drum. Ne-am pierdut în timp ce alergam. Eu am rămas în urmă, spre coada coloanei. Nu mai aveam forţa să alerg. Iar fiul meu nu a observat. Nu mai ştiu nimic de el. Unde a dispărut? Unde să-l găsesc? Poate l-ai văzut tu?

— Nu, Rab Eliahu, nu l-am văzut.

A plecat atunci, aşa cum venise: ca o umbră măturată de vânt.

Ieşise pe uşă, când mi-am amintit brusc că-l văzusem pe fiul lui alergând alături de mine. Uitasem de asta, aşa că nu-i spusesem lui Rab Eliahu!

Apoi mi-am amintit altceva: fiul lui îl văzuse cum pierde teren, şchiopătând, cum ajunge la coada coloanei. îl văzuse. Şi continuase să alerge în fruntea coloanei, lăsând ca distanţa dintre ei să crească.

Un gând îngrozitor mi-a venit în minte: voise să scape de tatăl lui! Simţise că tatăl lui cedează, crezuse că era sfârşitul şi căutase această despărţire pentru a scăpa de povară, pentru a se elibera de o greutate care putea să-i diminueze propriile şanse de supravieţuire.

Făcusem bine că uitasem toate acestea. Şi eram fericit că Rab Eliahu continua să-şi caute fiul iubit.

Şi, fără să vreau, am simţit cum o rugăciune se trezeşte în inima mea, spre acel Dumnezeu în care nu mai credeam.

— Dumnezeule, stăpâne al universului, dă-mi puterea să nu fac niciodată ce a făcut fiul lui Rab Eliahu.

Afară, în curte, unde se lăsase noaptea, **s-**au auzit

strigăte. Ofiţerii SS ordonau încolonarea.

Am pornit din nou. Morţii au rămas în curte, sub zăpadă, ca nişte paznici fideli asasinaţi, fără morminte. Nimeni nu spusese pentru ei rugăciunea morţilor. Fiii au abandonat rămăşiţele pământeşti ale taţilor fără să verse o lacrimă.

Pe drum, ningea, ningea, ningea fără încetare. Mergeam mai încet. Până şi gardienii păreau obosiţi. Piciorul meu rănit încetase să mă mai doară. Era probabil complet îngheţat. Pentru mine, piciorul era pierdut. Se detaşase de corpul meu ca roata unei maşini. Cu atât mai rău. Trebuia să mă conving: o să trăiesc cu un singur picior. Esenţialul era să nu mă gândesc la asta. Mai ales în acest moment. Să las gândurile pentru mai târziu.

Marşul nostru îşi pierduse orice aparenţă de disciplină. Fiecare mergea cum voia, cum putea. Nu se mai auzeau focuri de armă. Gardienii noştri erau probabil obosiţi.

Dar moartea nu mai avea nevoie de ajutor. Frigul îşi făcea conştiincios treaba. La fiecare pas, cineva cădea, înceta să mai sufere.

Din când în când, ofiţerii SS pe motociclete treceau de-a lungul coloanei pentru a ne scutura din apatia din ce în ce mai mare:

— Rezistaţi! Ajungem!

— Curaj! mai sunt câteva ore!

— Ajungem la Gleiwitz!

Aceste cuvinte de îmbărbătare, chiar dacă veneau din partea asasinilor noştri, ne făceau mult bine. Nimeni nu voia să abandoneze partida acum, chiar înainte de sfârşit, atât de aproape de ţel. Ochii noştri scrutau orizontul în căutarea gardurilor de sârmă ghimpată de la Gleiwitz. Singura noastră dorinţă era să ajungem acolo cât mai repede posibil.

Se lăsa întunericul. Ninsoarea a încetat. Am mai mers încă multe ore înainte să ajungem. Nu am zărit lagărul decât atunci când am ajuns în faţa porţii.

Kapo ne-au instalat rapid în barăci. Ne împingeam,

ne înghionteam, ca şi cum acesta ar fi fost ultimul refugiu, poarta către viaţă. Păşeam peste trupuri vii. Treceam peste feţe rănite. Niciun strigăt; doar câteva gemete. Şi noi, tata şi cu mine, am fost trântiţi la pământ de mareea care călca totul în picioare. Sub noi cineva horcăia:

— Mă striviţi… aveţi milă!

Vocea îmi era cunoscută.

— Mă striviţi… aveţi milă!

Aceeaşi voce stinsă, acelaşi horcăit, auzit deja în altă parte. Vocea aceasta îmi vorbise **într-**o zi. Unde? Când? Au trecut ani de atunci? Nu, o auzisem în lagăr.

— Milă!

Simţeam că-l strivesc. îl împiedicam să respire. Aş fi vrut să mă ridic, făceam eforturi să mă dau la o parte, ca să-i permit să respire. Eu însumi eram strivit sub greutatea unui alt corp. Respiram cu dificultate. Îmi înfigeam unghiile în feţe necunoscute. Muşcam totul în jur, căutând un pic de aer. Nimeni nu striga.

Deodată, mi-am amintit. Juliek! Băiatul din Varşovia care cânta la vioară în orchestra de la Buna.

— Juliek, tu eşti?

— Eliezer… cele douăzeci şi cinci de lovituri de bici… Da… îmi aduc aminte.

A tăcut. A trecut ceva timp.

— Juliek! Mă auzi, Juliek?

— Da… a spus el, cu o voce slabă. Ce vrei?

Nu murise.

— Cum te simţi, Juliek? am întrebat, nu atât pentru a afla răspunsul, cât pentru a-l auzi că vorbeşte, că trăieşte.

— Bine, Eliezer… E bine… Aer puţin… Obosit. Am picioarele umflate. E bine să te odihneşti, dar vioara mea…

M-am gândit că-şi pierduse minţile. Ce legătură avea vioara?

— Ce-i cu vioara?

Gâfâia:

— Mi-e… Mi-e teamă… că o să-mi strice… vioara… Am… am adus-o cu mine.

Nu i-am putut răspunde. Cineva se culcase cât era de

lung peste mine, îmi acoperise faţa. Nu mai puteam să respir, nici pe gură, nici pe nas. Transpiraţia îmi curgea pe frunte şi pe şira spinării. Era sfârşitul, capătul drumului. O moarte tăcută, sugrumarea. Nu poţi să strigi, să chemi în ajutor.

Încercam să mă debarasez de asasinul meu invizibil. Toată dorinţa mea de a trăi se concentrase în unghii. Zgâriam, luptam pentru o gură de aer. Am sfâşiat o carne putrezită, care nu reacţiona. Nu reuşeam să mă eliberez de masa aceea care mă apăsa pe piept. Cine ştie? Oare nu mă luptam cu un mort?

Nu voi şti niciodată. Tot ce pot să spun este că am învins în cele din urmă. Am reuşit să fac o gaură în zidul acela de oameni care agonizau, o gaură mică, prin care am putut să respir.

— Tată, cum te simţi? am întrebat, imediat ce am putut să vorbesc.

Ştiam că nu era departe de mine.

— Bine! mi-a răspuns o voce îndepărtată, venind parcă de pe altă lume. Încerc să dorm.

Încerca să doarmă. Greşea, sau avea dreptate? Puteam să dormim aici? Nu era periculos să renunţăm la vigilenţă, chiar pentru o clipă, când moartea se putea abate oricând asupra noastră?

Mă gândeam la toate astea când am auzit o vioară. O vioară în baraca învăluită în beznă în care morţii se prăbuşeau peste cei vii. Cine era nebunul care cânta la vioară aici, pe marginea propriului mormânt? Sau era doar o halucinaţie?

Era cu siguranţă Juliek.

Cânta un fragment din**tr-**un concert de Beethoven. Nu auzisem niciodată sunete atât de pure**. Într-**o asemenea linişte.

Cum reuşise să iasă la suprafaţă? Să iasă de sub trupul meu fără să simt?

Întunericul era total. Nu auzeam decât vioara şi era ca şi cum sufletul lui Juliek era arcuşul. Îşi cânta viaţa. Toată viaţa lui pe corzile viorii. Speranţele lui pierdute.

Trecutul calcinat, viitorul stins. Cânta ceea ce nu va mai putea cânta niciodată.

N-am să-l uit niciodată pe Juliek. Cum aş putea să uit acest concert pe care-l dădea pentru un public alcătuit din oameni în agonie şi din morţi? Şi astăzi, când aud muzica lui Beethoven, închid ochii şi, din întuneric, se iveşte faţa palidă şi tristă a tovarăşului meu polonez care, cu vioara lui, îşi lua adio de la un auditoriu de muribunzi şi de morţi.

Nu ştiu cât timp a cântat. Somnul m-a învins. Când m-am trezit, la lumina zilei, l-am văzut pe Juliek în faţa mea, ghemuit, mort. Lângă el zăcea vioara, călcată în picioare, strivită, mic cadavru insolit şi tulburător.

Am rămas trei zile la Gleiwitz. Trei zile fără să mâncăm şi fără să bem. Nu aveam dreptul să ieşim din baracă. Soldaţii SS supravegheau uşa.

Îmi era foame şi sete. Eram probabil foarte murdar şi epuizat, aşa cum arătau şi ceilalţi. Pâinea pe care o adusesem de la Buna fusese mâncată de mult. Şi cine ştie când ni se va da o altă raţie?

Frontul era în urma noastră. Auzeam din nou tunurile, foarte aproape. Dar nu aveam nici forţa, nici curajul să ne gândim că naziştii nu vor avea timp să ne evacueze, că ruşii vor veni curând.

Am aflat că vom fi deportaţi în centrul Germaniei.

În ziua a treia, am fost scoşi din barăci. Fiecare îşi aruncase pe spate câteva pături, ca nişte şaluri de rugăciune. Am fost duşi către o poartă care despărţea lagărul în două. Acolo se afla un grup de ofiţeri SS. Un zvon a traversat rândurile: trierea!

Ofiţerii SS făceau trierea. Cei vlăguiţi: la stânga. Cei care puteau să meargă: la dreapta.

Tata a fost trimis la stânga. Am alergat în spatele lui. Un ofiţer SS a urlat în spatele meu:

— Întoarce-te!

M-am strecurat printre ceilalţi deţinuţi. Mai mulţi SS **s-**au repezit în căutarea mea, creând o asemenea învălmăşeală, că mulţi dintre oamenii din stânga au reuşit să revină în dreapta **–** şi printre ei, tatăl meu şi cu mine. **S-**

au tras câteva focuri de armă şi au fost câţiva morţi.

Ne-au scos din lagăr. După o jumătate de oră de marş, am ajuns în mijlocul unui câmp traversat de linii de cale ferată. Trebuia să aşteptăm venirea trenului.

Ninsoarea cădea, deasă. Era interzis să ne aşezăm sau să ne mişcăm.

Zăpada începea să se aşeze în strat gros pe păturile noastre. Ni **s-**a adus pâine, raţia obişnuită. Ne-am repezit să mâncăm. Cineva a avut ideea să-şi potolească setea mâncând zăpadă. A fost imitat curând de alţii. Cum nu aveam dreptul să ne aşezăm, fiecare şi-a scos lingura şi a început să mănânce zăpada depusă pe spatele vecinului. O înghiţitură de pâine şi o lingură de zăpadă. Asta îi făcea să râdă pe ofiţerii şi soldaţii SS care urmăreau spectacolul.

Orele treceau. Obosisem să tot scrutăm orizontul ca să vedem apărând trenul eliberator. A apărut abia seara târziu. Un tren infinit de lung, format din vagoane de vite, fără acoperiş. Soldaţii SS ne-au împins în vagoane, o sută de oameni **într-**un vagon: eram atât de slabi! Odată îmbarcarea terminată, convoiul **s-**a pus în mişcare.

CAPITOLUL VII

Strânşi unii **într-**alţii pentru a încerca să rezistăm la frig, cu capul parcă gol şi greu în acelaşi timp, cu creierul plin de un vârtej de amintiri mucegăite. Indiferenţa paraliza spiritul. Aici sau aiurea **–** care era deosebirea? Să crăpi azi, sau mâine, sau mai târziu? Noaptea era lungă, parcă fără sfârşit.

Când, în fine, o geană cenuşie de lumină a apărut la orizont, am descoperit o încâlceală de forme umane, cu capul între umeri, ghemuite, claie peste grămadă, ca un câmp de pietre tombale acoperite de praf în lumina zorilor. Am încercat să-i deosebesc pe cei care încă mai trăiau de cei care nu mai erau pe această lume. Dar nu era nicio deosebire între ei. Privirea mi **s-**a oprit o vreme asupra unuia care, cu ochii deschişi, se uita în gol. Faţa lui lividă era acoperită de un strat de promoroacă şi de zăpadă.

Tata stătea ghemuit lângă mine, învelit în pătură, cu umerii plini de nea. Dacă murise? L-am chemat.

Niciun răspuns. Aş fi strigat, dacă aş fi fost capabil. Nu se mişca.

Din**tr-**odată, am fost conştient de un lucru evident: nu mai aveam niciun motiv să trăiesc, niciun motiv să lupt.

Trenul **s-**a oprit în mijlocul unui câmp pustiu. Această oprire bruscă i-a trezit pe cei care dormeau. **S-**au ridicat în picioare, aruncând priviri uimite în jur.

Afară, soldaţii SS treceau pe lângă vagoane, urlând:

— Aruncaţi toţi morţii! Toate cadavrele jos!

Cei vii se bucurau. Vor avea mai mult loc. Voluntarii **s-**au pus pe treabă. îi pipăiau pe cei care rămăseseră întinşi pe jos.

— Uite unul! Luaţi-l!

Cadavrul era dezbrăcat, iar supravieţuitorii îşi împărţeau, avizi, veşmintele, apoi doi „gropari” îl apucau de cap şi de picioare şi îl aruncau din vagon, ca pe un sac cu făină.

De peste tot se auzeau chemări:

— Veniţi încoace! Aici, altul! Vecinul meu. Nu mai mişcă.

Nu m-am trezit din apatie decât în clipa în care oamenii aceia **s-**au apropiat de tata. M-am aruncat peste trupul lui. Era rece. L-am pălmuit. I-am frecat mâinile, strigând:

— Tată! Tată! Trezeşte-te. Vor să te arunce din vagon…

Corpul lui rămânea inert.

Cei doi gropari mă apucaseră de guler:

— Lasă-l. Vezi bine că e mort.

— Nu! am strigat. Nu e mort! Nu încă!

Am început să-l lovesc mai tare. După un timp, tata a întredeschis pleoapele; i-am văzut ochii sticloşi. Respira uşor.

— Vedeţi! am strigat.

Cei doi bărbaţi **s-**au îndepărtat.

Din vagonul nostru au fost aruncate douăzeci de cadavre. Apoi trenul **s-**a pus în mişcare, lăsând în urmă câteva sute de orfani goi, fără mormânt, pe un câmp

acoperit de zăpadă din Polonia.

Nu am primit nimic de mâncare. Trăiam cu zăpadă: ţinea loc de pâine. Zilele semănau cu nopţile, iar nopţile ne lăsau în suflet drojdia întunericului. Trenul mergea încet, se oprea adesea câteva ore, apoi pleca din nou. Ninsoarea nu se oprea. Stăteam ghemuiţi toată ziua şi toată noaptea, unii peste alţii, fără să spunem un cuvânt. Nu mai eram decât nişte trupuri îngheţate. Cu ochii închişi, nu aşteptam decât următoarea oprire pentru a arunca morţii.

Câte zile, câte nopţi am călătorit? Din când în când, treceam prin localităţi germane. În general, dimineaţa foarte devreme. Muncitorii se duceau la lucru. Se opreau şi ne urmăreau cu privirea, nu foarte uimiţi.

Într-o zi, pe când ne oprisem, un muncitor a scos din traistă un codru de pâine şi l**-**a aruncat **într-**un vagon. **S-**a produs învălmăşeală. Zeci de oameni înfometaţi **s-**au omorât pentru câteva firimituri. Muncitorii germani **s-**au arătat foarte interesaţi de acest spectacol.

Mulţi ani mai târziu, am asistat la un spectacol asemănător la Aden. Pasagerii de pe vaporul nostru se amuzau să arunce monede „nativilor”, care plonjau în apă ca să le adune. O parizianã cu alură aristocratică se amuza foarte tare de acest joc. Deodată, am zărit doi copii care se băteau cu sălbăticie, pe viaţă şi pe moarte, unul încercând să**-**l sugrume pe celălalt, şi i**-**am spus doamnei:

— Vă rog, nu mai aruncaţi monede!

— De ce nu? îmi place să dau de pomană…

În vagonul în care căzuse pâinea, izbucnise o adevărată bătaie. Se năpusteau unii la alţii, se călcau în picioare, se sfâşiau, cu o ură animalică în priviri; o vitalitate extraordinară pusese stăpânire pe ei, le ascuţise dinţii şi unghiile.

Un grup de muncitori şi de curioşi se adunase lângă tren. Cu siguranţă, nu mai văzuseră un tren cu o asemenea încărcătură. Curând, de peste tot au început să cadă în vagoane bucăţi de pâine. Spectatorii îi contemplau pe oamenii scheletici care se omorau între ei pentru o îmbucătură.

O bucată de pâine a căzut în vagonul nostru. M-am hotărât să nu mă mişc de la locul meu. Ştiam, de altfel, că nu am forţa necesară ca să lupt împotriva mai multor zeci de oameni dezlănţuiţi! Am zărit nu departe de mine un bătrân care se târa în patru labe. Reuşise să iasă din grămadă. A dus o mână la inimă. La început, am crezut că fusese lovit în piept. Apoi am înţeles: avea sub haină un codru de pâine. Cu o rapiditate extraordinară, l-a scos şi l-a dus la gură. Ochii îi străluceau; un surâs, mai degrabă o grimasă, i-a luminat faţa cadaverică. Şi **s**-a stins imediat. O umbră se lungea lângă el. Şi umbra aceasta **s**-a aruncat asupra lui. Învins, ameţit de lovituri, bătrânul a strigat:

— Meir, micul meu Meir! Nu mă recunoşti? Sunt tatăl tău… Mă doare… îţi ucizi tatăl… Am pâine… şi pentru tine… şi pentru tine…

S-a prăbuşit. Ţinea încă în pumnul strâns bucata de pâine. A vrut **s**-o ducă la gură. Dar celălalt **s**-a aruncat peste el şi i-a luat-o. Bătrânul a murmurat ceva, a scos un horcăit şi a murit, în indiferenţa generală. Fiul lui i-a desfăcut pumnul, a luat bucata de pâine şi a început să muşte din ea. Nu a reuşit să mănânce prea mult. Doi bărbaţi l-au văzut şi **s**-au repezit la el. Alţii li **s**-au alăturat. Când **s**-au îndepărtat, lângă mine se aflau, lungiţi unul lângă altul, doi morţi, tatăl şi fiul. Aveam şaisprezece ani.

În vagonul nostru se afla un prieten al tatălui meu, Meir Katz. Lucrase la Buna ca grădinar şi, din când în când, ne aducea câteva legume. Puţin mai bine hrănit, acesta suportase mai bine detenţia. Pentru că era relativ mai viguros, fusese numit responsabil al vagonului nostru.

În a treia zi a călătoriei, m-am trezit brusc şi am simţit pe gât două mâini care încercau să mă sugrume. Am mai avut timp să strig: „Tată!”

Numai acest cuvânt. Simţeam cum mă sufoc. Dar tata se trezise şi se agăţase de agresorul meu. Prea slab pentru a-l învinge, a avut ideea să-l cheme pe Meir Katz:

— Vino, repede! îl sugrumă pe fiul meu!

Câteva clipe mai târziu, eram eliberat. Nu am aflat niciodată din ce motiv încercase să mă sugrume bărbatul

acela.

Câteva zile mai târziu, Meir Katz i-a spus tatălui meu:

— Shlomo, slăbesc. Mă lasă puterile. N-am să reuşesc…

— Nu trebuie să renunţi! încerca să-l încurajeze tatăl meu. Trebuie să rezişti! Nu-ţi pierde încrederea în tine!

Meir Katz însă gemea în loc să răspundă:

— Nu mai pot, Shlomo!… Ce să fac?… Nu mai pot…

Tata l-a luat de braţ. Şi Meir Katz, bărbatul puternic, cel mai solid dintre noi toţi, plângea. Băiatul lui fusese luat la prima triere şi el abia acum plângea. Abia acum claca. Nu mai putea. Era la capătul puterilor.

În ultima zi a călătoriei noastre, a început să bată un vânt teribil; ninsoarea nu înceta să cadă. Simţeam că sfârşitul era aproape, adevăratul sfârşit. Nu mai puteam să rezistăm mult în vântul acesta îngheţat, în această vijelie.

Cineva **s-**a ridicat şi a început să strige:

— Nu trebuie să stăm pe jos pe vremea asta. O să crăpăm îngheţaţi! Ridicaţi-vă, să ne mişcăm puţin…

Ne-am ridicat cu toţii. Fiecare se învelea cât mai bine cu pătura lui zdrenţuită. Şi ne-am silit să facem câţiva paşi, să ne învârtim pe loc.

Deodată, în vagon am auzit un strigăt, urletul unui animal rănit. Cineva murise.

Alţii, care simţeau şi ei că sunt pe moarte, au început, la râ**ndu-**le, să strige. Şi urletele lor păreau să vină de dincolo de mormânt. Curând, toată lumea urla. Văicăreli, gemete. Strigăte de disperare care răsunau dincolo de vânt şi de ninsoare.

Şi alte vagoane **s-**au molipsit. Şi sute de strigăte au răsunat în acelaşi timp. Fără să ştim împotriva cui. Fără să ştim de ce. Strigătul de agonie al unui întreg convoi care simţea că se apropie sfârşitul. Cu toţii aveam să sfârşim aici. Toate limitele fuseseră depăşite. Niciunul dintre noi nu mai avea putere. Şi noaptea avea să fie lungă.

Meir Katz gemea:

— De ce nu ne împuşcă imediat?

În aceeaşi seară, am ajuns la destinaţie.

Era noaptea târziu. Gardienii au venit să ne descarce din tren. Morţii au fost părăsiţi în vagoane. Numai aceia care se mai puteau ţine pe propriile picioare au reuşit să coboare.

Meir Katz a rămas în tren. Ultima zi fusese cea mai oribilă. În vagon urcaseră o sută de oameni. Numai doisprezece dintre aceştia au coborât. Printre ei, eu şi tatăl meu.

Ajunsesem la Buchenwald.

CAPITOLUL VIII

La poarta lagărului, ne aşteptau ofiţerii SS. Am fost număraţi. Apoi am fost dirijaţi spre platforma unde avea loc apelul. Ordinele erau date prin megafoane: „Încolonaţi câte cinci!” „în grupuri de o sută”. „Cinci paşi în faţă”.

Am strâns cu putere mâna tatălui meu. Teama veche şi familiară: să nu-l pierd.

Aproape de noi se înălţa coşul crematoriului. Nu ne mai impresiona. Abia dacă i-am acordat atenţie.

Un veteran de la Buchenwald ne-a spus că o să facem duş şi apoi o să fim repartizaţi în blocuri. Ideea unei băi calde mă fascina. Tata tăcea. Respira greu alături de mine.

— Tată, am spus. Încă un pic. Curând, o să putem dormi**. Într-**un pat. O să te odihneşti…

Nu mi-a răspuns. Eram eu însumi atât de obosit, că tăcerea lui m-a lăsat indiferent. Singura mea dorinţă era să fac cât mai repede baie şi să mă întind pe un pat.

Dar nu era uşor să ajungi la duşuri. Sute de deţinuţi se înghesuiau. Gardienii nu reuşeau să menţină ordinea. Loveau în stânga şi-n dreapta, fără vreun rezultat vizibil. Alţii, care nu puteau nici măcar să se ţină pe picioare, darămite să se înghesuie, **s-**au aşezat pe jos, în zăpadă. Tata a vrut să li se alăture. Gemea.

— Nu mai pot… **S-**a sfârşit… Am să mor aici…

M-a tras spre o movilă de zăpadă din care se iveau forme umane, pături zdrenţuite.

— Lasă-mă, m-a rugat el. Nu mai pot… Ai milă de mine… Am să aştept aici ca să intru la baie… Mă găseşti aici.

Îmi venea să plâng de furie. Trăisem atâtea, suferisem atâtea; să-l las pe tata să moară acum? Acum, când puteam să facem o baie caldă şi să ne întindem pe un pat?

— Tată! am urlat. Tată! Ridică-te de aici! Imediat! Ai să mori…

Şi l-am apucat de braţ. Continua să geamă:

— Nu striga, fiule… Ai milă de bătrânul tău tată… Lasă-mă să mă odihnesc aici… Puţin… Te rog, sunt atât de obosit… la capătul puterilor…

Era ca un copil: slab, temător, vulnerabil.

— Tată, i-am spus, nu poţi să rămâi aici.

I-am arătat cadavrele din jurul lui: şi oamenii aceia doriseră să se odihnească acolo.

— Văd, fiule, îi văd foarte bine. Lasă-i să doarmă. N-au închis ochii de atâta vreme… Sunt extenuaţi… extenuaţi…

Vocea lui era tandră.

Am urlat cât am putut de tare:

— Nu se vor mai trezi niciodată! Niciodată, înţelegi?

Am vorbit aşa o vreme. Simţeam că nu vorbeam cu el, ci cu însăşi moartea, cu moartea care pusese deja mâna pe el.

Sirenele au început să urle. Alarmă. Luminile **s-**au stins în tot lagărul. Gardienii ne-au mânat spre blocuri**. Într-**o clipită, nu mai era nimeni pe platforma unde se făcea apelul. Eram foarte fericiţi că nu mai eram obligaţi să rămânem mult timp afară, în vântul îngheţat. Ne-am prăbuşit pe scândurile priciurilor. „Paturile” erau suprapuse pe mai multe niveluri. Nu au fost prea mulţi amatori pentru supa din cazanele aflate lângă uşă. Nu ne doream decât să dormim.

Era zi când m-am trezit. Mi-am amintit atunci că am un tată. În timpul alarmei, urmasem mulţimea fără să mă ocup de el. Ştiam că era la capătul puterilor, la capătul agoniei, şi totuşi îl abandonasem.

Am plecat în căutarea lui.

Dar în acelaşi moment mi **s-**a ivit în minte acest

gând: „Ce bine ar fi să nu-l găsesc! Dacă aş putea să mă debarasez de greutatea asta moartă, ca să pot lupta cu toate forţele mele pentru propria supravieţuire, ca să nu mă mai ocup decât de mine!” Imediat mi-a fost ruşine, ruşine pe viaţă, de mine însumi.

Am mers mai multe ore fără să-l găsesc. Apoi am ajuns **într-**un bloc în care se distribuia „cafea” fără zahăr. Oamenii stăteau la coadă, se băteau.

Am auzit în spate o voce temătoare, rugătoare:

— Eliezer… fiule… adu-mi… puţină cafea…

Am alergat la el.

— Tată! Te caut de atâta vreme… Unde ai fost? Ai dormit?… Cum te simţi?

Ardea; avea febră. Ca un animal sălbatic, mi-am croit drum spre cazanul cu cafea. Şi am reuşit să iau o gamelă. Am băut o înghiţitură. Restul era pentru el.

Nu voi uita niciodată gratitudinea care îi strălucea în priviri în timp ce bea cafeaua. Recunoştinţa unui animal. Cu aceste înghiţituri de apă caldă îi oferisem, fără îndoială, mai multă satisfacţie decât în toată copilăria mea…

Stătea întins pe scândură… livid, cu buzele decolorate şi descărnate, scuturat de frisoane. Nu am putut să rămân prea mult lângă el. Se dăduse ordinul să părăsim locul, pentru curăţenie. Numai bolnavii aveau voie să rămână.

Am stat cinci ore afară. Ni **s-**a distribuit supă. Când ni **s-**a permis să intrăm în blocuri, am alergat spre tata:

— Ai mâncat?

— Nu.

— De ce?

— Nu ni **s-**a dat nimic… Au spus că suntem bolnavi, că o să murim curând şi că ar fi păcat să strice hrana pe noi… Nu mai pot…

I-am dat ce mai rămăsese din supă. Dar eram supărat. Simţeam că i-o cedasem împotriva voinţei mele. Ca şi fiul lui Rab Eliahu, nu rezistasem la încercare.

Era tot mai slăbit pe zi ce trecea, cu privirea acoperită parcă de un văl, cu faţa de culoarea frunzelor

moarte. În a treia zi de după sosirea noastră la Buchenwald, toată lumea a fost obligată să meargă la duşuri. Chiar şi bolnavii, care trebuiau să intre ultimii.

La întoarcerea de la baie, a trebuit să aşteptăm mult timp afară. Încă nu se terminase curăţenia în blocuri.

L-am zărit de departe pe tata şi am alergat înaintea lui. A trecut pe lângă mine ca o umbră, m-a depăşit fără să se oprească, fără să mă privească. L-am strigat, dar nu **s-**a întors. Am fugit după el:

— Tată, unde alergi?

S-a uitat la mine preţ de o clipă şi privirea lui era îndepărtată, iluminată, faţa unui alt om. Numai o clipă; şi a continuat să alerge.

Bolnav de dizenterie, tata stătea culcat în boxa lui, alături de alţi cinci bolnavi. Eu eram aşezat alături, veghi**ndu-**l, neîndrăznind să mai cred că va putea să scape de moarte. Cu toate acestea, făceam tot ce-mi stătea în puteri pentru a-l îmbărbăta.

Deodată, **s-**a ridicat în capul oaselor, şi-a lipit buzele fierbinţi de urechea mea şi mi-a şoptit:

— Eliezer… Trebuie să-ţi spun unde se află aurul şi argintul pe care le-am îngropat… în pivniţă… Ştii…

Şi a început să vorbească din ce în ce mai repede, ca şi cum se temea că nu va mai avea timp să-mi spună tot. Am încercat să-i explic că încă nu se terminase, că ne vom întoarce împreună acasă, dar el nu voia să mă asculte. Nu mai putea să mă asculte. Era epuizat. Din gură îi curgea un firicel de salivă, amestecată cu sânge. Închisese pleoapele. Respira gâfâit.

Pentru o raţie de pâine, am reuşit să fac schimb de priciuri cu un deţinut din blocul tatălui meu. După-amiază, a venit doctorul. M-am dus să-i spun că tata era foarte bolnav.

— Adu-l aici!

I-am explicat că nu putea să se ţină pe picioare. Dar doctorul nici nu voia să audă. De bine, de rău, l-am adus pe tata. **S-**a uitat la el, apoi a întrebat, sec:

— Ce vrei?

— Tatăl meu este bolnav, am răspuns eu în locul lui. Dizenterie…

— Dizenterie? Nu e treaba mea. Eu sunt chirurg. Haide! Faceţi loc pentru ceilalţi!…

Protestele mele nu au servit la nimic.

— Nu mai pot, fiule… Du-mă înapoi în boxă…

L-am dus şi l-am ajutat să se întindă. Tremura.

— Încearcă să dormi puţin, tată. Încearcă să adormi…

Respira foarte greu. Avea ochii închişi. Dar eram convins că vedea tot. Că vedea acum adevărul.

A venit un alt doctor. Dar tata nu mai voia să se ridice. Ştia că era inutil.

De altfel, medicul acesta venea doar pentru a-i lichida pe bolnavi. L-am auzit cum striga că erau leneşi, că nu voiau decât să rămână în pat… M-am gândit să-i sar la gât, să-l sugrum. Dar nu am avut nici curajul, nici forţa. Eram ţintuit lângă tatăl meu în agonie. Mâinile mă dureau, atât erau de crispate. Să-l sugrum pe doctorul acela şi pe ceilalţi! Asasinii tatălui meu! Dar strigătul mi se oprea în gât.

Când m-am întors de la împărţirea pâinii, l-am găsit pe tata plângând ca un copil:

— Fiule, m-au bătut!

— Cine?

Credeam că delirează.

— El, francezul… Şi polonezul… M-au bătut…

O rană în plus în inimă, o ură suplimentară. Un motiv mai puţin să trăiască.

— Eliezer… Eliezer… spune-le să nu mă mai lovească… N-am făcut nimic… De ce mă lovesc?

Am început să-i insult pe vecinii lui. Şi-au bătut joc de mine. Le-am promis pâine, supă. Au râs. Apoi **s**-au înfuriat. Nu-l mai puteau suporta pe tata, spuneau ei, care nu mai era în stare să iasă afară ca să-şi facă nevoile.

A doua zi, **s**-a plâns că îi luaseră raţia de pâine.

— În timp ce dormeai?

— Nu. Nu dormeam. **S**-au aruncat asupra mea. Mi-au

smuls pâinea din mână… Şi m-au bătut… încă o dată… Nu mai pot, fiule… Dă-mi puţină apă…

Ştiam că nu trebuia să bea. Dar m-a implorat şi am cedat. Apa era în cazul lui adevărată otravă, dar ce mai puteam să fac pentru el? Cu apă, fără apă, oricum se va sfârşi curând…

— Tu, cel puţin, ai milă de mine…

Să am milă de el! Eu, singurul lui fiu!

Aşa a trecut o săptămână.

— Ăla de-acolo e tatăl tău? m-a întrebat responsabilul blocului.

— Da.

— Este foarte bolnav.

— Doctorul nu vrea să facă nimic pentru el.

M-a privit drept în ochi:

— Doctorul nu mai *poate* face nimic pentru el. Şi nici tu.

Şi-a pus mâna mare şi păroasă pe umărul meu şi a continuat:

— Ascultă-mă bine, micuţule. Nu uita că te afli **într-**un lagăr de concentrare. Aici, fiecare trebuie să lupte pentru sine şi să nu se gândească la alţii. Nici măcar la tatăl lui. Aici, nu există tată, frate sau prieten. Fiecare trăieşte şi moare pe cont propriu, singur. Am să-ţi dau un sfat bun: să nu-i dai raţia ta de pâine şi de supă bătrânului tău tată. Nu mai poţi face nimic pentru el. Şi te omori şi pe tine. Ar trebui, dimpotrivă, să primeşti raţia lui…

L-am ascultat fără să-l întrerup. Avea dreptate, mă gândeam în sinea mea, în cel mai ascuns cotlon, fără să îndrăznesc **s-**o mărturisesc. E prea târziu ca să-l salvezi pe bătrânul tău tată, îmi spuneam. Ai putea să ai două raţii de pâine, două raţii de supă…

Numai o fracţiune de secundă, dar mă simţeam vinovat. Am alergat să caut puţină supă şi i-am dat-o tatii. Dar nu mai avea poftă de supă; nu mai voia decât apă.

— Nu trebuie să bei apă, mănâncă supa…

— Sunt epuizat… De ce eşti aşa de rău cu mine, fiule? … Apă…

I-am adus apă. Apoi am plecat din bloc pentru apel. Dar m-am întors. M-am întins pe priciul de sus. Bolnavii puteau să rămână în bloc. Prin urmare, voi fi bolnav. Nu mai voiam să-l părăsesc pe tata.

În jur domnea acum liniştea, tulburată doar de gemete. În faţa blocului, ofiţerii SS dădeau ordine. Un ofiţer a trecut prin faţa paturilor. Tata implora:

— Fiule, apă… Sunt epuizat… Măruntaiele mele…

— Linişte acolo! a urlat ofiţerul.

— Eliezer, a continuat tata, apă…

Ofiţerul **s-**a apropiat de el şi i-a strigat să tacă. Dar tata nu-l auzea. Continua să mă cheme. Atunci, ofiţerul l-a lovit cu bâta peste cap.

Nu m-am mişcat. Mă temeam, corpul meu se temea, să nu fiu lovit şi eu.

Tata a mai scos un horcăit **–** numele meu: „*Elien* zer.

Vedeam că încă mai respiră, sacadat. Nu m-am mişcat.

Când am coborât după apel, am văzut că buzele lui încă mai murmurau ceva, tremurând. Aplecat deasupra lui, am rămas mai bine de o oră uitâ**ndu-**mă la el, ca să-mi întipăresc în memorie faţa lui însângerată, capul zdrobit.

Apoi a trebuit să mă duc la culcare. M-am urcat în priciul meu, deasupra tatii, care încă mai trăia. Era 28 ianuarie 1945.

M-am trezit pe 29 ianuarie în zori. În locul tatălui meu zăcea un alt bolnav. Probabil că îl ridicaseră înainte de răsăritul soarelui şi îl duseseră la crematoriu. Poate că încă mai respira…

Nimeni nu **s**-a rugat la mormântul lui. Nimeni nu a aprins o lumânare în amintirea lui. Ultimul lui cuvânt fusese numele meu. O chemare; şi eu nu răspunsesem.

Nu am plâns şi mă simţeam rău că nu puteam să plâng. Însă nu mai aveam lacrimi. Şi, în adâncul sufletului, dacă aş fi căutat în profunzimile conştiinţei mele plăpânde, poate că aş fi găsit ceva precum: în sfârşit, liber!…

CAPITOLUL IX

Aveam să mai stau la Buchenwald până la 11 aprilie.

N-am să vorbesc despre viaţa mea în acea perioadă. Nu mai avea importanţă. De la moartea tatălui meu, nimic nu mă mai interesa.

Am fost transferat în blocul copiilor, unde eram 600.

Frontul se apropia.

Îmi petreceam zilele fără să fac absolut nimic. Cu o singură dorinţă: să mănânc. Nu mă mai gândeam la tata, nici la mama.

Din când în când, mi se întâmpla să visez. La puţină supă. La un supliment de supă.

La 5 aprilie, roata Istoriei **s-**a schimbat.

Era după-amiaza târziu. Eram cu toţii în picioare în bloc, aşteptând ca un SS să vină să ne numere, întârzia să apară. Nu se mai văzuse o asemenea întârziere, nimeni nu îşi amintea de aşa ceva la Buchenwald. Se întâmpla ceva, fără îndoială.

Două ore mai târziu, megafoanele au transmis un ordin al şefului lagărului: toţi evreii trebuiau să se prezinte pe platforma de apel.

Era sfârşitul! Hitler avea să-şi ţină promisiunea.

Copiii din blocul nostru **s-**au îndreptat spre platformă. Nu aveam altă alternativă; Gustav, responsabilul blocului, ne vorbea cu bâta… Dar, pe drum, ne-am întâlnit cu nişte deţinuţi care ne-au şoptit:

— Întoarceţi-vă în blocul vostru. Germanii vor să vă împuşte. Întoarceţi-vă în blocul vostru şi nu vă mişcaţi de acolo.

Ne-am întors în bloc. Pe drum, am aflat că organizaţia de rezistenţă din lagăr hotărâse să nu-i abandoneze pe evrei şi să împiedice lichidarea acestora.

Cum era târziu şi debandada mare **–** numeroşi evrei declaraseră că nu sunt evrei **–**, şeful lagărului a hotărât ca a doua zi să se facă un apel general. Trebuia să fie prezentă toată suflarea din lagăr.

Apelul a avut loc. Şeful lagărului ne-a anunţat că lagărul de la Buchenwald va fi lichidat. În fiecare zi vor fi evacuate zece blocuri de deportaţi. Începând din acel moment, nu **s-**au mai distribuit pâine şi supă. Evacuarea a

început. În fiecare zi, câteva mii de deţinuţi ieşeau pe poarta lagărului şi nu se mai întorceau.

La 10 aprilie, încă mai eram vreo douăzeci de mii în lagăr, printre care câteva sute de copii. **S-**a hotărât să fim evacuaţi cu toţii odată. Apoi, lagărul avea să fie aruncat în aer.

Eram prin urmare masaţi pe imensa platformă unde se făcea apelul, în rânduri de câte cinci, aşteptând să se deschidă poarta. Deodată, sirenele **s-**au pornit să urle. Alarmă. Ne**-**am întors în blocuri. Era prea târziu pentru a fi evacuaţi în seara aceea. Evacuarea a fost amânată pe a doua zi.

Foamea ne înnebunea; nu mâncasem nimic de şase zile, în afară de puţină iarbă şi câteva coji de cartofi pe care le găsisem lângă bucătării.

La ora zece dimineaţa, soldaţii SS **s-**au răspândit în lagăr şi au început să gonească ultimele victime spre platforma de apel.

Mişcarea de rezistenţă a decis să acţioneze. Brusc, din toate părţile au apărut oameni înarmaţi. Rafale. Grenade. Noi, copiii, am rămas întinşi pe jos în bloc.

Lupta nu a durat prea mult. Către prânz, totul se calmase. Soldaţii şi ofiţerii SS fugiseră, iar membrii rezistenţei preluaseră conducerea lagărului.

Pe la ora şase după**-**amiaza, primul tanc american se afla la poarta lagărului de la Buchenwald.

Primul nostru gest de oameni liberi a fost să ne repezim la mâncare. Nu ne gândeam decât la asta. Nu la răzbunare, nici la părinţi. Numai la pâine.

Şi chiar şi când nu ne**-**a mai fost foame, nimeni nu **s-**a gândit la răzbunare. A doua zi, câţiva tineri **s-**au dus la Weimar ca să ia cartofi şi haine **–** şi să se culce cu fetele. Nici vorbă de răzbunare.

La trei zile după eliberarea lagărului de la Buchenwald, m**-**am îmbolnăvit: o intoxicaţie. Am fost transferat la spital şi am zăcut două săptămâni între viaţă şi moarte**. Într-**o zi, am reuşit să**-**mi adun toate forţele şi să mă ridic din pat. Voiam să mă văd în oglinda agăţată pe

peretele din faţă. Nu mă mai văzusem din perioada ghetoului.

Din oglindă mă contempla un cadavru.

Ochii lui mă privesc şi acum.

DE ACELAŞI AUTOR

La Nuity mărturii, Editions de Minuit, 1958. În limba română: *Noaptea*. *Porţile pădurii*, traducere şi note de Bianca Zamfirescu, Editura Univers, 1989; *Noaptea*, traducere de Diana Crupenschi, Editura Univers, 2005.

VAube, povestire, Le Seuil, 1960.

Le Jour, roman, Le Seuil, 1961.

La Ville de la chance, roman, Le Seuil, 1962, Prix Rivarol, 1964.

Les Portes de la forêt, roman, Le Seuil, 1964.

Les Juifs du silence, mărturii, Le Seuil, 1966.

Le Chant des morts, roman, Le Seuil, 1966.

Le Mendiant de Jérusalem, roman, Le Seuil, 1968, prix Médicis, 1968.

Zalmen ou la Folie de Dieu, *teatru*, *Le Seuil*, *1968*.

Entre deux soleils, eseuri şi povestiri, Le Seuil, 1970.

Célébration hassidique, portrete şi legende, Le Seuil, 1972.

Le Serment de Kolvillag, roman, Le Seuil, 1973.

Ani Maamin. *Un chant pierdu et retrouvé*, cantată, ediţie bilingvă, Random House, 1973.

Célébration biblique, portrete şi legende, Le Seuil, 1975. În limba română: *Celebrare biblică*, traducere de Janina Ianoşi, Editura Hasefer, 1998.

Un Juif aujourd'hui, povestiri, eseuri, dialoguri, Le Seuil, 1977.

Le Procès de Schamgorod, teatru, Le Seuil, 1979.

Le Testament d'un poète juif assassiné, roman, Le Seuil, 1980, prix Livre Inter, 1980, prix des Bibliothécaires, 1981.

Contre la mélancolie. *Célébration hassidique* ÎL *Le Seuil*, *1981*.

Paroles d'étranger, texte, povestiri, dialoguri, Le Seuil, 1982.

Le Cinquième Fils, roman, Grand prix du roman de la Ville de Paris, Editions Grasset, 1983.

Signes d'exode, eseuri, povestiri, dialoguri, Editions Grasset, 1985.

lob ou Dieu dans la tempête, în colaborare cu Josy Eisenberg, Editions Fayard/Verdier, 1986.

Discours d'Osloy Editions Grasset, 1987.

Le Mal et l'Exil, împreună cu Michăel de Saint Cheron, Nouvelle Cité, 1988.

Le Crépuscule au loin, roman, Editions Grasset, 1987.

Silences et Mémoires d'homme, eseuri, povestiri, dialoguri, Le Seuil, 1989.

L'Oublié, roman, Le Seuil, 1989.

Célébration talmudique, portrete şi legende, Le Seuil, 1991. În limba română: *Celebrare talmudică*, traducere de Alexandru şi Magdalena Boiangiu, Editura Hasefer, 2001.

Célébrations, ediţie legată, Le Seuil, 1994.

Tous les fleuves vont à la mer. *Mémoires I*, Le Seuil, 1994. În limba română: *Toate fluviile curg în mare*. *Memorii* /, traducere de Felicia Antip, Editura Hasefer, 1997 – 2000.

Mémoires à deux voix avec François Mitterand, *Editions Odile Jacob*, *1995*.

Se tăiere est impossible, împreună cu Jorge Semprún, Editions Arte, 1995.

…Et la mer nésptas remplie. *Mémoires* II, Le Seuil, 1996. În limba română: *…Şi marea nu se umple*. *Memorii* II, traducere de Alexandru şi Magdalena Boiangiu, Editura Hasefer, 2000.

La Haggadah de Pique, cu ilustraţii de Mark Podwal, Le Livre de poche, 1997.

Célébration prophétique, portrete şi legende, Le Seuil, 1998.

Le Golem, cu ilustraţii de Mark Podwal, Le Rocher-Bibliophane, 1998.

Les luges, roman, Le Seuil, 1999.

Le Mal et l'Exil: *dix ans après*, împreună cu Michäel

de Saint Cheron, Nouvelle Cité, 1999.

Le Roi Salomon et sa bague magique, *Le Rocher-Bibliophane*, *2000*.

D'où viens-tu? texte, Le Seuil, 2001.

Le Temps des déracinés, roman, Le Seuil, 2001.

*Et où vas-*tutexte, Le Seuil, 2004.

Un désir fou de danser, roman, Le Seuil, 2006. În limba română: *Nebuna dorinţă de a dansa*, traducere de Doru Mareş, Editura Trei, 2007.

Pentru comenzi şi informaţii adresaţi-vă la:

Editura CORINT Difuzare şi Clubul Cărţii

Calea Plevnei nr. 145, sector 6, Bucureşti, cod poştal 060012 Tel.: 021.319.88.22, 021.319.88.33, 021.319.88.77; Fax: 021.319.88.66 E-mail: vânzărieditura corint.ro Magazinul virtual: www.grupulcorint.ro

Tradusă pretutindeni în lume, vândută în milioane de exemplare şi îndelung comentată, *Noaptea* **s-**a numărat, alături de jurnalul Annei Frank sau de memoriile lui Primo Levi, printre primele cărţi ce au descris martiriul evreilor din lagărele naziste. Depunând mărturie despre infernul trăit la Auschwitz, Elie Wiesel se întreabă şi astăzi, în prefaţa prezentei ediţii, dacă există cuvinte capabile să înfăţişeze inimaginabilul, acel „univers dement şi rece în care era uman să fii inuman". Încercarea trebuie însă făcută, pentru a nu repeta istoria, pentru a nu lăsa tristeţea trecutului să devină viitor. Fiindcă „uitarea înseamnă pericol şi insultă".

Fără această mică lucrare, *viaţa mea de scriitor sau viaţa mea pur şi simplu nu ar fi fost ceea ce este*: *viaţa unui martor care se consideră obligat, din punct de vedere moral şi uman, să împiedice duşmanul să obţină o victorie postumă*, *ultima*, *ştergâ***ndu-***şi crimele din memoria oamenilor*

9789731356822

Elie Wiesel www.grupulcorint.ro